

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
Vernadsky National Library of Ukraine

Головний редактор
Тетяна Юрїївна ГРАНЧАК

Editor-in-Chief
T. HRANCHAK

Редакційна колегія

К. Лобузїна (заступник головного редактора)
С. Гарагуля (відповідальний секретар)
Т. Антонюк
В. Бабїк (*Польща*)
О. Василенко
О. Воскобойнікова-Гузєва
Т. Добко
В. Добровольська
Л. Дубровїна
О. Дуднїк
Г. Елбесгаузен (*Данїя*)
О. Завалїна (*США*)
Н. Кушнарєнко
Г. Лїпак
Е. Мацевїчюте (*Швеція*)
Ж. Мїна
О. Оніщенко
А. Ржеуський
Н. Стрїшенець

Editorial Board

K. Lobuzina (Deputy Editors-in-Chief)
S. Harahulia (Executive Secretary)
T. Antoniuk
W. Babik (*Poland*)
O. Vasilenko
O. Voskoboinikova-Huzieva
T. Dobko
V. Dobrovolska
L. Dubrovina
O. Dudnik
H. Elbeshausen (*Denmark*)
O. Zavalina (*USA*)
N. Kushnarenko
H. Lypak
E. Maceviciute (*Sweden*)
Zh. Myna
O. Onyshchenko
A. Rzheuskyi
N. Strishenets

Заснований у червні 1993 року.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.
Виходить 6 номерів на рік

Founded in 1993.
The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010
Frequency of publication is bi-monthly

Адреса редакції:

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
проспект Голосїївський, 3, Київ, 03039, Україна
Тел. (044) 524-43-50
E-mail: bibvesti@bigmir.net
E-mail: bibvisnyk@nbuv.gov.ua
Передплатний індекс 74049
Електронна версія журналу:
<http://nbuv.gov.ua/j-tit/bv>
Вебсайт журналу: <http://bv.nbuv.gov.ua/uk/>

Editorial office address:
Vernadsky National Library of Ukraine,
3, Holosiivskyi avenue, Kyiv, 03039, Ukraine
Tel.: (044) 524-43-50
E-mail: bibvesti@bigmir.net
E-mail: bibvisnyk@nbuv.gov.ua
Subscription Index 74049
Digital copies of the journal:
<http://nbuv.gov.ua/j-tit/bv>
Journal website: <http://bv.nbuv.gov.ua/en/>

Журнал включено

до Перелїку наукових фахових видань України у галузях
їсторичнї науки (наказ МОН України
№ 1188 від 24 вересня 2020 р.)
та соціальнї комунїкації (наказ МОН України
№ 1188 від 24 вересня 2020 р.)
(Категорїя «Б»)

The journal is indexed in the bibliometric databases
Google Scholar, Index Copernicus

Видання індєксуєтьсє наукометричними базами даних
Google Scholar, Index Copernicus;
включено до
мїжнародного каталогу журналїв DOAJ,
загальнодержавної бази даних
«Наукова перїодика України»,
загальнодержавної реферативної бази даних
«Україніка наукова»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавцїв, виготївникїв
ї розповсюджувачїв видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Зміст

Онищенко О. Піднесення рівня інформаційної грамотності – пріоритетне завдання сучасних бібліотек 3

Петров В., Крючин А., Лобузін К., Гарагуля С., Балагура І., Мініна Н.
Технологія формування реферативної бази даних «Україніка наукова»: наукометричний потенціал 7

Кубко А. Наукометричний вимір епідемії. Частина перша. Світові тренди «доковідних» часів 15

Соколов В. Трансформація хат-читалень в Україні у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр. 20

Ціборівська-Римарович І.
Протомедик Королівства Галичини і Лодомерії Андрій Крупинський: діяльність і друковані праці 34

НАУКОВО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Вакаренко О. Забезпечення системного входження науково-видавничої діяльності НАН України до цифрових наукових комунікацій 39

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» 44

* * *

Показник змісту журналу «Бібліотечний вісник» за 2020 рік 63

Contents

Onyshchenko O. The Advance of Information Literacy – Foreground Task of Contemporary Libraries. 3

Petrov V., Kriuchyn A., Lobuzina K., Harahulia S., Balahura I., Minina N.
Technology of Forming an Abstract Database «Ukrainika Scientific»: Scientometric Potential 7

Kubko A. Scientometric Dimensions of Epidemic. Part One. World Trends of Pre-covid-19 Era 15

Sokolov V. Transformation of Reading Houses in Ukraine in the Second Half of the 1940s – First Half of the 1960s 20

Tsiborovska-Rymarovych I.
Head Physician of the Kingdom of Galicia and Lodomeria Andrew Krupinski: His Professional Activity and Published 34

SCIENTIFIC AND PUBLISHING ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF DIGITAL SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

Vakarenko O. Ensuring the Systematic Entry of Scientific and Publishing Activities of NAS of Ukraine Into Digital Scientific Communications 39

CRONICLE OF SCIENTIFIC EVENTS

International Scientific Conference «Library. Science. Communication. Development of Library and Information Potential in the Context of Digitalization» 44

* * *

Index of Contents «Bibliotechnyi visnyk» for 2020 63

Олексій Онищенко,

академік НАН України,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
просп. Голосіївський, 3, м. Київ, 03039, Україна
e-mail: oifp@nas.gov.ua

Піднесення рівня інформаційної грамотності – пріоритетне завдання сучасних бібліотек

У статті порушуються актуальні питання вітчизняної бібліотечної галузі, обґрунтовується необхідність долучення бібліотек до процесів цифровізації буття людини, піднесення рівня інформаційної грамотності як свого власного персоналу, так і читачього загалу. Пропонуються конкретні кроки у цьому напрямі: розбудова ефективної структури цифрового всеобучу, перенавчання, підвищення кваліфікації користувачів бібліотек; удосконалення каталожного господарства, систематизації, пошукового апарату, структури фондів, сайтів і порталів; перетворення бібліотек в осередки інформаційної експертизи, бібліотечного навігаторства; розширення можливого індивідуального цифрового сервісу тощо.

К л ю ч о в і с л о в а: соціокультурна віддача бібліотек, виклики цифровізації, цифровий сервіс бібліотек, цифровий всеобуч, інформаційна грамотність.

Актуальність проблеми. Цифрова епоха несе з собою нові завдання, нові виклики, нові складнощі, а одночасно й нові можливості для піднесення ролі та значення бібліотек у житті окремої людини і суспільства загалом. Об'єктивно зростає і суспільний статус бібліотечного працівника, але того працівника, який відповідає процесам цифровізації буття людини.

Одна з таких можливостей, яка ще недооцінюється, – розширення участі бібліотек у формуванні масової інформаційної грамотності, оновленні і збагаченні на цифрових засадах первісно й органічно притаманної бібліотекам просвітницької функції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бібліотеки – породження, втілення, уособлення грамотності. Вони ж і її носії, зберігачі, пропагандисти. Бібліотеки здобули славу «вогнища культури» тим, що з кожною революцією в писемності (рукописання, друкування, електронні видання) поповнювали такі форми і методи підтримки, поширення грамотності, як уміння фіксувати, зберігати, передавати, тлумачити інформацію.

Грамотність – поняття містке. Історично воно збагачувало свій зміст і структуру. Базовими елементами грамотності є знання букв, цифр і розділових знаків, а відповідно й уміння писати, читати, рахувати. Протягом багатьох століть бібліотеки і займалися поширенням цих знань та умінь. Просвітництво було однією з основних

їхніх функцій поряд з накопиченням, зберіганням і введенням у суспільний обіг рукописної та друкованої літератури.

Сьогодні в Україні, як і в інших країнах, де утвердилася мінімум середня освіта громадян, це завдання перестало бути актуальним. Проте затребуваною залишається бібліотечна робота, спрямована на підтримку і розвиток інших типів і видів грамотності, особливо нових. Нові типи і види грамотності, пов'язані з цифровізацією, з тими її інструментами і методами, за допомогою яких створюється, опрацьовується, зберігається, використовується інформація. Нині справжня, робоча, грамотність неможлива без володіння комп'ютером, різними гаджетами, побутовими цифровими апаратами, без освоєння комп'ютерного програмного забезпечення, комп'ютерних мереж. Якщо на початку комп'ютерної ери у нас говорили, що інформатика є другою (ною) освітою, то тепер очевидно, що вона стає фундаментальною основою грамотності.

Бібліотеки як культурні (просвітницькі, інформаційні, знаннєві) заклади об'єктивно приречені на включення в багатоплановий процес освоєння цифрової грамотності. Цей процес довготривалий – варіант реалізації принципу «освіти протягом усього життя» для конкретної людини і для суспільства – протягом усієї цифрової епохи аж до нової революції в писемності, після якої бібліотекам доведеться пропагувати якісно новий тип гра-

мотності. Для бібліотек відкривається, таким чином, широке поле масштабного соціокультурного утвердження, підвищення своєї суспільно значущої ролі.

Сфера послуг, виробництво і побут, освіта і культура, медицина і управління невинно наповнюються цифровими апаратами. Людина, яка елементарно не може ними користуватися, стає по суті непрацездатною, неконкурентною, обмеженою навіть у домашньому середовищі, куди дедалі більше проникає цифрова техніка. Тому зростає число охочих отримати знання і навички, необхідні для впевненої поведінки у цифровому середовищі. Загалом їх велика кількість. І всі вони – потенціальні відвідувачі бібліотек, чого бібліотеки часто не враховують.

У нашій країні ще не склалася постійно діюча система цифрового всеобучу дорослих. Вони освоюють цифрову справу здебільшого самотужки, з допомогою рідних і близьких, на різних нестабільних комп'ютерних курсах. Але це – стихійне, фрагментарне, нерідко поверхове навчання. Воно дає певні початкові знання, котрих ще далеко недостатньо для вільного користування цифровим обладнанням, необхідним для життєдіяльності. Таким чином, сформувався суспільний запит саме на стабільну постійно діючу систему цифрового всеобучу.

Найшвидше і найкраще вона може бути розбудована на основі бібліотечної системи, яка за призначенням є носієм знання, інформації, грамотності. Система діюча, розгалужена, має значний інформаційний ресурс, просвітницький досвід, матеріально-технічну базу. Потрібно лише розгорнути в ній ефективні структури цифрового всеобучу, перенавчання, підвищення кваліфікації читачів.

У багатьох бібліотеках уже діють (і їх потрібно ширити) школи, курси, семінари, консультативні пункти з питань комп'ютерної грамотності. Доцільно, щоб вони були в усіх бібліотеках – від малих до великих. Щоб вони працювали за цілісними, компактними програмами, на базі яких виростав би компетентний користувач комп'ютером, Інтернетом, інформаційними технологіями. Щоб вони стали осередками колективного (бібліотекарі і читачі) осмислення робочих питань утвердження і розвитку цифрової грамотності.

Слід мати на увазі, що нова грамотність, на відміну від традиційної (знання алфавіту та дев'яти чисел і цифри «0»), уміння писати, читати, рахувати), не є раз і назавжди даною. Оскільки вона невідривно прив'язана до комп'ютерної

техніки, комп'ютерних технологій, які швидко і суттєво змінюються, то для її підтримки в робочому режимі необхідно весь час донавчатися і перенавчатися. Тож для бібліотек тут безкрає поле діяльності, якщо, звичайно, вони не втратять цієї можливості.

Нині буквально множаться комп'ютерні мережі. У них накопичуються великі масиви інформації. Бібліотеки виступають порадниками щодо роботи в мережах. І це теж їхнє постійне завдання. Уміння працювати в мережах – це важлива складова цифрової грамотності. Виник навіть окремий науковий напрям – нетологія (вчення про мережі). Бібліотеки мають узяти на повсякденне озброєння ідеї, висновки і рекомендації цієї науки. Адже далі людське життя проходитиме в мережевому суспільстві.

Нова грамотність, крім традиційних інструментів письма, знання цифрових апаратів і технологій, включає оцінку змісту інформації, розумний, раціональний підхід до її відбору, використання. На цьому слід особливо наголосити у наш час, час навали інформаційного шуму, фейкових новин. Боротьба за об'єктивність, достовірність, повноту, адекватність тлумачення інформації стає життєво необхідною справою.

Бібліотеки завжди виступали експертами літератури, спершу рукописної, потім друкованої, а тепер до цього додалися ще й електронні видання. Вміння оцінювати інформацію і речі дедалі більше стає практичним критерієм грамотності, а бібліотеки – центрами чи бодай осередками інформаційної експертизи.

Тому бібліотеки, які націлені в майбутнє, розвивають у себе інформаційно-аналітичні, довідкові, реферативні, консультаційні служби, дедалі частіше готують різноманітні експертні матеріали. Цим вони нарощують змістову складову інформаційної грамотності. Остання постає як найвищий (на наш час) тип грамотності, бо вона містить у собі не тільки інструментарій опрацювання інформації, а й методи впливу на її змістову якість. У бібліотек найбільше можливостей стати втіленням і носієм такого типу грамотності. І це – їхній пріоритетний стратегічний орієнтир.

Цифровізація, що посилила інформаційний вибух, загострила й інформаційну кризу, яка полягає у суперечності між величезними, небувалими обсягами інформації і наявністю в них об'єктивної, корисної, будівничої інформації. Утруднено конкретний тематичний пошук. Інтернет часто відразу видає масу матеріалу на задану тему. Інфор-

маційна криза – перманентна і глобальна. Бібліотеки можуть зробити помітний внесок у її послаблення і подолання. У їхньому розпорядженні багатий історичний досвід пошуку інформації.

Тут передусім необхідно звернути увагу на удосконалення каталожного господарства, систематизації, пошукового апарату, структури фондів, сайтів і порталів. Окремо слід наголосити на потребі суттєвого поліпшення бібліотечного навігаторства в Інтернеті. Сила і привабливість сучасної бібліотеки багато в чому залежить від того, наскільки результативно вона орієнтує читача у Світовій Павутині. Інтернет-грамотність – обов'язковий елемент нової грамотності.

Відома велика творча роль бібліотек у формуванні компетентності в галузі окремих наук, наукових напрямів, видів діяльності. Часто грамотність ототожнюють з професійною компетентністю. Про людину говорять, що вона технічно-, економічно-, математично-, юридично-, політично- і т. д. грамотна.

Формування компетентностей – довічна проблема. Бібліотеки об'єктивно мають бути залучені до її вирішення, бо в них найбільший ресурс знанневого, науково-інформаційного забезпечення цієї справи. Важливо в ініціативному порядку донести до найширших верств населення знання і цінності та збуджувати зворотний інтерес до себе. Бібліотеки будуть постійно в числі провідних структур загальносуспільного процесу підвищення компетентності, тобто грамотності нинішнього і майбутніх поколінь.

Хотілось би окремо зупинитися на завданнях бібліотек у підтримці і розвитку мовної грамотності відповідно до чинних літературних норм мови. Насамперед державної мови і, звичайно ж, рідної мови кожної національності. Традиційно саме мовна грамотність, те, як говорить і пише людина, вважається критерієм її освіченості, культури, грамотності.

Українські бібліотеки завжди були скарбницями національної літератури, центрами мовної національної культури, пропаганди українського слова, національної мовної пам'яті. Мовна проблема вкорінена в бібліотечне життя. І вона незмінно працює на авторитет бібліотеки. Бути мовно грамотним – бажання всіх свідомих людей і за всіх часів. Турбота про мовну грамотність – це робота на зміцнення позицій бібліотек у суспільстві, програма на довге їхнє життя.

Мова – динамічне явище. Вона постійно попов-

нюється новими словами і виразами, зазнає впливу іноземних мов. Періодично оновлюються правописи. Бібліотеки мають відстежувати все це разом з мовознавцями, бути провідниками у мовних лабіринтах і трансформаціях.

Доцільно в бібліотеках організувати служби з питань мовної грамотності, мати надійні канали доступу до вітчизняних і міжнародних мовознавчих баз, центрів. У всіх бібліотеках незалежно від величини і профілю потрібно формувати фонди мовознавчої літератури, звертаючи особливу увагу на правописи, словники, довідники, енциклопедії, підручники і навчальні посібники. Але передусім слід пам'ятати, що бібліотеки – найближчі до людей осередки, де можна з'ясувати будь-які питання мовної грамотності безпосередньо на місці чи з допомогою бібліотечних працівників у інших мовознавчих установах. І це постійна козирна карта бібліотек, потенціал якої використовується ще недостатньо. Люди шукають мовних порадників і повинні їх знайти передусім у бібліотеці.

Звичайно, не всі бібліотеки готові до системної повсякденної роботи, спрямованої на формування масової інформаційної грамотності сучасного типу. Недостатня матеріально-технічна база, проблеми з фінансуванням. Бракує кваліфікованих кадрів. Слабкий ще суспільний запит на інформаційну грамотність, хоча вона є однією з найголовніших складових інтелектуального потенціалу людини.

Але негарзди минуші. А об'єктивні завдання бібліотек залишаються. Бібліотеки мають бути готовими до виконання своєї соціокультурної місії як у кризовий, так і в післякризовий час. Кожна з них у рамках своїх можливостей має формувати актуальний знанневий ресурс з усіх видів і на всіх носіях інформації. Гармонізувати інформаційні послуги у традиційному і цифровому варіанті. Перебудовувати свою структуру для роботи з цифровою людиною і в цифровому середовищі.

Останнім часом багато говориться про кризу бібліотечної справи. Безпідставно створюється враження, що бібліотеки вичерпали своє суспільне призначення і поступаються своїм місцем цифровим інтеграторам інформації, комп'ютерним мережам. Кризові явища в бібліотечній сфері не тожні згубній внутрішній кризі бібліотеки як соціокультурного інституту. Бібліотека виникла із суспільної потреби мати організовану скарбницю знань, досвіду, цінностей. Ця потреба ніколи не зникне. Бібліотеки приречені на вічний супровід цивілізаційного процесу. Можуть змінюватися

тільки їхні форми і конкретні завдання, відбуватися перебудови їхньої роботи під нові завдання. Нині ми переживаємо період трансформації бібліотек у відповідь на виклики цифровізації.

Цифровізація істотно змінила способи виробництва, накопичення, опрацювання, зберігання і введення інформації у суспільний обіг. Утворився дисбаланс уваги до рукописно-друкованого і електронного фонду документів. У суспільстві вже циркулює переважно цифрова інформація. А бібліотеки через економічно-технічно-кадрові причини не можуть повною мірою збирати в себе електронні документи, попит на які зростає.

У той самий час бібліотеки змушені багато зусиль витратити на зберігання рукописно-друкованого фонду, попит на який спадає, а цінність з часом зростає, причому неймовірно. Це – не криза, а нове явище, з яким треба швидше освоїтись.

Читач/користувач/відвідувач бібліотеки тепер переважно (принаймні у великих бібліотеках) віртуальний. Читальні зали не заповнені. Ди-

станційне обслуговування розгортається повільно. Водночас віртуальних читачів у бібліотеках (комп'ютеризованих) у стократ, а то й у тисячократ, більше, ніж фізичних. І це знову ж таки не криза, а нове явище. Вихід – курс на дистанційний індивідуальний цифровий сервіс. Соціокультурна віддача від бібліотек небувало примножиться.

Висновки. Бібліотечне життя у наш час зазнає тиску подвійної трансформації. У суспільстві – це перехід до знаннєвої цивілізації, у культурі – перехід до цифрової грамотності. Обидва процеси, інтелектуальні за своїм змістом, об'єктивно відводять чільне місце таким інтелектуальним осередкам, як бібліотеки. І саме від бібліотечного співтовариства багато залежить, як його базовий заклад впишеться у процеси формування нового типу культури, нового типу особистості, вихідним чинником чого виступатиме інформаційна грамотність. Кожен з бібліотечних працівників може стати учасником цих історичних цивілізаційних зрушень.

Oleksii Onyshchenko,

Academician of NAS of Ukraine, Vernadsky National library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

THE ADVANCE OF INFORMATION LITERACY - FOREGROUND TASK OF CONTEMPORARY LIBRARIES

The article concerns actual issues of national library sphere, makes a strong case for engaging libraries into the process of digitalization of human existence, raising the level of information literacy as among inner personal of libraries so for wide range of readers. The concrete measures in this direction proposed: building up effective structure of universal digital education, re-skilling, advanced training of library users; improving the system of catalogue, systematization and searching tools, the structure of funds, sights and portals, transformation of libraries into information expertise and library navigation centers; the increasing spheres of individual digital services and so on. The digital era bears new tasks, new challenges, and new problems and at the same times new possibilities for raising role of libraries in the life of an ordinary person and a society in general. The social status of a library worker is objectively increased, but of such kind of a worker, who will be aligned with the process of digitalizing of human life. One of the possibilities which is underestimated now is the increasing the role of libraries in formation of information literacy of masses, renovation and enriching in digital mode the original and native function of libraries – the function of enlightenment. Libraries are creation, embodiment and personalization of literacy. It is bearer, savior and propagandists. It gets the fame of «flames of culture», because in times of each revolution in culture (hand writing, printing, digital edition) libraries supplement such forms and methods of supporting and spreading of literacy as skills to fix, to save, to transmit and to interpretate the information.

К е у о р д s: socio-cultural feedback of libraries, challenges of digitalization, digital services of libraries, universal digital education, information literacy.

Vernadsky National Library of Ukraine
3, Holosiivskyi ave., Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: vitp@nas.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 10.11.2020 р.

Вячеслав Петров,

академік НАН України, д-р технічних наук, директор,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7265-9889>

Інститут проблем реєстрації інформації НАН України
вул. Миколи Шпака, 2, м. Київ, 02000, Україна
e-mail: petrov@ipri.kiev.ua

Андрій Крючин,

член-кореспондент НАН України, д-р технічних наук, заступник директора,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5063-4146>

Інститут проблем реєстрації інформації НАН України
вул. Миколи Шпака, 2, м. Київ, 02000, Україна
e-mail: kryuchin@ipri.kiev.ua

Катерина Лобузінa,

д-р наук із соціальних комунікацій, директорка Інституту інформаційних технологій
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3371-4029>

просп. Голосіївський, 3, м. Київ, 03039, Україна
e-mail: loboozina@nbuv.gov.ua

Сергій Гарагуля,

кандидат наук із соціальних комунікацій, зав. відділу наукового формування національних реферативних ресурсів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5564-9494>

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
просп. Голосіївський, 3, м. Київ, 03039, Україна
e-mail: garagulia@nbuv.gov.ua

Ірина Балагура,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9627-2091>

Інститут проблем реєстрації інформації НАН України
вул. Миколи Шпака, 2, м. Київ, 02000, Україна
e-mail: balaguraira@gmail.com

Наталя Мініна,

науковий співробітник

Інститут проблем реєстрації інформації НАН України
вул. Миколи Шпака, 2, м. Київ, 02000, Україна
e-mail: djerelo@ipri.kiev.ua

Технологія формування реферативної бази даних «Україніка наукова»: наукометричний потенціал

У статті аналізуються напрями розвитку системи формування реферативної бази даних «Україніка наукова». Показано доцільність напрацювання спільного інформаційного ресурсу з повнотекстовими базами даних наукових видань України та порталом «Наука України: доступ до знань» для оперативного наповнення реферативної бази даних, формування на її основі відомостей для наукових портфоліо. Розглянуто потенціал реферативної інформації при формуванні Українського національного індексу цитування та Національного репозиторію академічних текстів. Окреслено завдання перетворення реферативної бази даних «Україніка наукова» в наукометричну базу даних.

К л ю ч о в і с л о в а: реферативна база даних «Україніка наукова», методи наукометрії, стандарти структури даних, повнотекстова база даних, метадані, інформаційний пошук, бібліотечні електронні ресурси.

Актуальність проблеми. Використання реферативної інформації вже багато років є ефективним способом ознайомлення наукової спільноти з результатами наукових досліджень,

визначення пріоритетів при плануванні наукових робіт. В останні роки відбувся перехід від традиційних паперових реферативних журналів до електронних баз даних. Починаючи з 90-х рр. мину-

лого століття почали активно видаватися електронні реферативні журнали. З огляду на інертність споживача, видавці у низці реферативних видань зберегли звичну форму подання матеріалу, але надали передплатникам нові можливості з пошуку, перегляду, створення кумулятивних (збірних) видань, які зумовлені сучасними інформаційними технологіями. Домінування електронної форми видання реферативних журналів дає змогу докорінно розширити можливості їх використання. Завдяки таким змінам відбувся перехід до наукометричних баз даних, тісно пов'язаних з повнотекстовими базами даних [8; 11; 12]. Крім того, варто враховувати, що сучасне наукове е-середовище є надзвичайно мобільним, інформація в ньому повинна циркулювати без затримок. Внаслідок таких вимог наукової користувачької аудиторії відбулося, з одного боку, органічне сполучення реферативної та повнотекстової інформації в електронних ресурсах наукової періодики, а з іншого, сучасні технології наукових досліджень спричинили необхідність проведення на основі реферативних та повнотекстових ресурсів ґрунтовних наукометричних досліджень, які дають змогу визначити ефективність результатів наукової діяльності в різних галузях знання, а в поєднанні – здійснити багатопараметричний аналіз і визначити внесок учених у розвиток регіональної, вітчизняної і світової науки [10–12]. Зауважимо, що реферативна база даних (надалі – РБД) «Україніка наукова» в контексті нових вимог наукового середовища має потенціал до якісних змін.

Мета статті – проаналізувати наукометричний потенціал реферативної бази даних «Україніка наукова» у контексті її інтеграції з повнотекстовими ресурсами та сервісами формування наукового портфоліо.

Аналіз досліджень. Технології організації інтелектуальних інформаційних ресурсів розглядаються у працях К. В. Лобузіної [7; 8], Н. Ф. Самохіної [13]; питанням розвитку національної системи реферування присвячено публікації М. Б. Сороки [14], Н. Я. Зайченко [11]; наукометричні засоби аналізу наукових досліджень розглядаються у роботах Л. Й. Костенка [3; 4; 10], А. А. Крючина [1], Д. В. Ланде [6], М. Ньюмана [18–20], К. Вагнер [23] тощо. На означене теоретичне підґрунтя й спираються автори статті.

Результати дослідження. Бази даних реферативної інформації уможливають оперативне ознайомлення з результатами наукових досліджень у визначеній науковій галузі, проведення наукоме-

тричних досліджень з метою визначення напрямів розвитку науки, місця наукового дослідження та його конкурентоздатності. Слід зазначити, що сучасного користувача вже не задовольняє лише реферативна інформація з можливістю подальшого звернення до повнотекстового видання. Дедалі більш затребуваними є також можливості визначення пріоритетності наукового дослідження, наукових шкіл, які проводять дослідження у визначеному напрямі, надають наукометричні системи, побудовані на основі баз даних реферативної інформації. Нині вже розроблено та широко використовуються десятки наукометричних систем, які вирізняються обсягом даних, методами аналітичної обробки отриманих результатів. Найбільш відомими є наукометричні платформи Google Scholar, Web of Science та Scopus [4; 21; 24]. Основними критеріями під час вибору платформи консолідації бібліометричних даних виступають загальнодоступність та обсяг індексованих наукових матеріалів для отримання достовірних (у статистичному аспекті) результатів. Сьогодні цим умовам найбільше відповідає бібліометрична платформа відкритого доступу Google Scholar, можливості якої дають змогу обробляти майже весь світовий науковий документний потік за винятком матеріалів з обмеженим доступом [4]. У цьому контексті однією з наукометричних систем повинна стати і наукометрична система на основі РБД «Україніка наукова».

При створенні наукометричних систем значна увага повинна приділятися оцінюванню регіональних досліджень, що мають національне значення та опубліковані в неангломовних журналах, інших наукових виданнях. У Лейденському маніфесті для наукометрії, ухваленому на 19-й Міжнародній конференції «Context Counts: Pathways to Master Little Big and Date» (3–5 вересня 2014 р., Лейден, Нідерланди) і опублікованому в журналі «Nature» у квітні 2015 р., визначена необхідність захисту досліджень регіонального / національного рівня (пункт 3 Маніфесту) [4; 17].

Наукометричні сервіси відзначаються постійним інноваційним розвитком, постійним удосконаленням. Вони передбачають виконання таких функцій:

- забезпечення інформаційної підтримки науково-дослідницької діяльності;
- інтеграція результатів наукових досліджень у світові БД науково-технічної інформації (повнотекстові, реферативні, наукового цитування);
- впровадження у практику наукової діяльності

- нових моделей цифрової наукової комунікації;
- моніторинг, аналіз, діагностування рівня видимості й впливовості результатів наукових досліджень наукової установи та її періодичних видань у світовому науковому інформаційному просторі;
- визначення груп експертів.

На наш погляд, особливої уваги потребують підходи до процедури експертизи результативності дослідницької діяльності. Оцінювання результатів роботи наукових установ вимагає великої кількості експертів, причому важливо, щоб вони мали бездоганну наукову репутацію, щоб їм довіряли в професійному середовищі. Тому корпус експертів варто формувати, звертаючись до вчених, науково-технічних рад усіх установ, що атестуються, з пропозицією надати фахівців (а також необхідну інформацію про них) із кожного наукового напрямку. Порівняльну оцінку результативності доцільно проводити всередині так званих референтних груп наукових організацій, які потрібно формувати за принципом суміжності галузей їхньої наукової діяльності та типів одержаних результатів (фундаментальні дослідження, технологічні розробки, науково-технічні послуги тощо) [1; 4].

Реалізація наукометричних сервісів ґрунтується на використанні загальних методів наукометрії для вирішення головного завдання: дати об'єктивну картину розвитку наукового напрямку, оцінити його актуальність, потенційні можливості, закони формування інформаційних потоків і поширення наукових ідей:

- статистичний метод (метод підрахунку числа публікацій). Статистичний метод передбачає використання таких вимірників, як кількість учених, журналів, кількість публікацій у визначені часові періоди. У цьому методі широко використовуються часові динамічні залежності і стаціонарні розподіли. Статистика публікацій, їх цитування дає змогу виявляти закономірності, темпи розвитку науки, відзначати несподівані «прориви» [11; 12];
- метод «цитат-індексу», що ґрунтується на обов'язковості посилань на використану літературу в наукових публікаціях. В його основі лежить наукометричний індикатор «число цитат або посилань». Він складається з декількох частин. Основну частину індексу становить покажчик посилань, який дає змогу встановити, хто цитує певну роботу даного автора. Метод наукового цитування покладено в основу робо-

ти світових бібліометричних систем Web of Science, Scopus і Google Scholar;

- індекс Хірша, або h-індекс – альтернатива класичному індексу цитування, яка заснована на динамічному обрахунку кількості публікацій автора та числа цитувань цих публікацій, зокрема, за певний часовий проміжок;
- метод контент-аналізу (зведення тексту до обмеженого набору певних елементів (слів або, рідше, пропозицій), які потім піддаються підрахунку та аналізу);
- тезаурусний метод орієнтований на змістовний аналіз термінів для відбору серед публікацій текстів, релевантних запиту. Фахівці з наукометрії відзначають, що наукометричні та бібліометричні методи лексикографічного аналізу наукової інформації дають змогу формувати тезауруси, лінгвістичні онтології, виокремлювати найуживаніші терміни, виявляти тенденції змін у фундаментальній науці через порівняння терміносистем різних років. За частотними словниками нових слів можна здійснювати експертне прогнозування розвитку науки і знаходити оригінальні статті, що заслуговують на підвищену увагу [4; 5];
- статистичне дослідження мови наукових публікацій (сленг-аналіз);
- метод аналізу мереж співавторів та мереж термінів. Значення феномена співавторства для інформаційного пошуку полягає в тому, що продуктивність і співавторство корелюють між собою. Це дає змогу виокремити ядро найбільш активних дослідників, котрих, зазвичай, не так вже й багато, і велику кількість авторів, які співпрацюють у незначній кількості статей [7]. Метод аналізу мереж співавторів є досить ефективним засобом аналізу взаємодії авторів, які працюють у визначеній науковій галузі, він показує тісну взаємодію дослідників [1; 6; 18–20; 22; 23].

Той чи інший метод може використовуватися при вирішенні різних завдань. Наприклад, метод підрахунку числа публікацій дає можливість вирішувати завдання розподілу публікацій за напрямками наукових досліджень, країнами і регіонами, мовами тощо.

На сьогодні в Україні вже сформовано декілька наукових повнотекстових та реферативних баз даних, що підтримуються, функціонують у вищих навчальних закладах, бібліотеках та наукових установах. Найбільшою з них є РБД «Україніка наукова», яка функціонує з 1998 р. Серед нових

ініціатив організації інтелектуальних ресурсів варто виокремити Національній репозиторій академічних текстів, що ґрунтується на інфраструктурі відкритості і покликаний стати інтерактивним архівом наукової інформації [15] та Відкритий український індекс цитування (Open Ukrainian Citation Index; OUCI). Open Ukrainian Citation Index – це пошукова система і база даних наукових цитувань, які надходять від усіх видань, котрі використовують сервіс Cited-by від Crossref та підтримують Initiative for Open Citations [9].

Загальним недоліком наукових баз даних в Україні є неповнота даних. Всі ресурси, включаючи й вітчизняний сегмент Google Scholar, містять велику кількість публікацій або метаданих публікацій науковців з українських установ, проте на даний момент немає жодного ресурсу, в якому можна було б знайти вичерпний список публікацій окремого автора або установи. А ще потрібно врахувати, що окрім україномовних ресурсів наші вчені звертаються і до міжнародних ресурсів, що значно ускладнює роботу над джерелами для наукових досліджень.

Розвиток національних наукових ресурсів є вкрай необхідним як для пошуку наукових публікацій, так і для оцінки наукових напрямів, науки загалом. На даний момент в Україні проводиться реформування наукової галузі. Для якісної оцінки наукової діяльності в галузі чи в окремій установі необхідно аналізувати публікації вчених як у закордонних, так і в українських виданнях, а також їхні виступи на наукових конференціях. Постає потреба у створенні єдиного незалежного наукового ресурсу, котрий може бути трансформованим та інтегрованим у Національну систему науки України, може містити повну інформацію про всі наукові установи країни. Саме реферативна база даних «Україніка наукова» та її об'єднання з повнотекстовими базами даних наукових публікацій, базою даних науковців може стати основою для формування Національної системи науки України.

У статті Л. А. Дубровіної і К. В. Лобузіної, присвяченій перспективам створення національної системи наукометричної інформації, наголошується на потребі «забезпечення інтеграції матеріалів національної наукової електронної бібліотеки з іншими системами наукометричної та наукової інформації (Google Академія, CrossRef) з Відкритим Українським індексом цитування – Open Ukrainian Citation Index як найбільш перспективним проектом щодо створення національної систе-

ми цитування» [2, с. 8]. На думку науковців, «Український національний індекс цитування може створюватися зусиллями міжвідомчого Центру наукознавства та інфометричних досліджень (при НАН України)» [2, с. 7].

Розглянемо роль, ресурсний та інструментальний потенціал РБД «Україніка наукова» у національній системі наукометричної інформації. На даний момент реферативна база даних «Україніка наукова» містить неповний набір наукометричних сервісів. У ній не проводяться наукометричні дослідження з використанням метод «цитат-індексу»; сервіси на її основі ґрунтуються головним чином на використанні статистичних методів аналізу та аналізу на основі мереж термінів і співавторства. Важливим унаочненням інформаційного масиву РБД, на наше переконання, стало наведення статистичних даних про галузевий та видовий розподіл документів у хронологічному зрізі, що уможливило відстеження динаміки розвитку окремих напрямів досліджень.

До РБД «Україніка наукова», що реалізується як корпоративний проєкт НБУВ із низкою установ, зокрема, Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України, включено монографії, збірники наукових праць, матеріали конференцій, посібники для ЗВО, періодичні та продовжувані видання галузевих академій наук та ЗВО, автореферати дисертацій, препринти. З урахуванням світового досвіду, було досліджено та обґрунтовано теоретичні, науково-методичні основи побудови цілісної системи реферування [10–12; 14]. Головний принцип побудови – централізована кумуляція масивів реферативної інформації із зовнішніх розподілених ресурсів. Запропоновано оптимальну модель розподілу робіт між суб'єктами вітчизняної системи документальних комунікацій з урахуванням єдиних методологічних підходів. В основу організації реферування покладено принцип заінтересованості індивідуальних і колективних авторів щодо включення результатів своїх досягнень, розробок у національній інформаційний ресурс. РБД наповнюється рефератами вітчизняних наукових публікацій із залученням до співпраці редакцій наукових часописів і продовжуваних видань, видавців періодики, провідних наукових бібліотек [10]. Упродовж 1998–2020 рр. до бази даних було включено приблизно 800 тисяч рефератів.

Тривалий час наповнення реферативної бази даних здійснювалося за технологією обробки паперових видань, отримання інформації з сайтів жур-

налів. Такий підхід був підважений неоднорідним рівнем видавничої справи і часто призводив до суттєвої затримки обробки реферативної інформації та неповного представлення видань у реферативній базі даних. Паралельно з формуванням реферативної бази даних Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського почала створювати повнотекстову базу даних наукових періодичних видань України. Формування інформаційного ресурсу «Наукова періодика України» розпочалося у 2008 р., воно передбачало передавання до Бібліотеки засновниками наукових журналів та збірників наукових праць електронних копій видань. При цьому НБУВ безоплатно розміщує ці копії на своєму сайті і забезпечує до них безкоштовний доступ [13].

У контексті створення інтегрованого бібліотечного ресурсу та досягнення якіснішої репрезентації вітчизняного наукового доробку доцільним вважаємо використання при наповненні РБД інформації з повнотекстових баз даних НБУВ «Наукова періодика України» (містить наразі майже 2800 назв періодичних видань України) та «Наукова електронна бібліотека» (понад 20 тисяч видань, серед яких автореферати захищених в Україні дисертацій, монографії, навчальні посібники тощо). Такий підхід дасть змогу суттєво збільшити оперативність представлення реферативної інформації, забезпечити повноту надання даних та уникати їхнього дублювання у рамках бібліотечного інформаційного ресурсу.

Логічним кроком також виглядає подальша інтеграція реферативних ресурсів з інформаційним порталом НБУВ «Наука України: доступ до знань», зокрема, сервісом «Науковці України», який представляє пошукові профілі вітчизняних дослідників. Наразі реєстр містить 146,7 тисячі профілів учених України, в яких зазначено основну біографічну інформацію, цифрові ідентифікатори науковця, анотований бібліографічний покажчик, наведено мережу співавторів та посилання на зовнішні наукометричні сервіси. Подальший розвиток реєстру та досягнення повноти наведеної в ньому реферативної інформації сприятиме репрезентативності наукометричних досліджень засобами самого ресурсу.

Ефективному використанню реферативної бази даних «Україніка наукова» сприятиме вдосконалення пошукових механізмів бази даних та стандартів наукових метаданих, узгоджених з міжнародними нормативами обміну науковою інформацією і науковими цифровими ідентифікаторами

(ORCID, DOI). Зокрема, для інтеграції з міжнародними науково-інформаційними базами даних необхідно забезпечити обов'язкове наведення критичних елементів метаданих, таких як автор(и), назва, анотація, ключові слова англійською мовою. Наразі РБД «Україніка наукова» як складова інтегрованих електронних ресурсів НБУВ успішно впроваджує засоби семантичного вебу в якості технологічної надбудови над масивом акумульованої реферативної інформації. Представлений на сайті бібліотеки науковий пошук публікацій Веб 3.0 індексує низку повнотекстових баз даних НБУВ і реалізовує інтелектуальний доступ до зібраних у них джерел наукової інформації.

Створення оновленої диференційованої за галузями знань й інтегрованої в масштабах країни РБД української наукової літератури з технологією семантичного вебу є актуальним завданням організації інформаційного простору України. Виокремимо основні дії, необхідні для розв'язання цього завдання:

- узгодження метаданих реферативної інформації з міжнародними стандартами, науковими цифровими ідентифікаторами та вимогами семантичного вебу;
- розроблення та запровадження оновленої системи обміну інформацією з редакціями наукових видань за єдиним форматом;
- розроблення єдиного програмного забезпечення для інтегрованого розміщення в базі даних рефератів національних наукових видань для усіх учасників проєкту;
- наповнення інтегрованої реферативної бази даних національних наукових видань за допомогою віддаленого доступу ІПРІ, ННМБУ, ДНПБУ імені В. О. Сухомлинського тощо.

Висновки. Розвиток, удосконалення реферативної бази даних повинні здійснюватися у напрямі нарощування обсягів сучасної реферативної інформації та поглиблення ретроспективи. Для здійснення оперативного наповнення реферативної бази даних «Україніка наукова», максимального забезпечення бази даних рефератами статей у наукових періодичних виданнях необхідно використовувати повнотекстові бази даних НБУВ. Умови ефективного використання реферативної бази даних «Україніка наукова» пов'язані зі створенням ефективного пошукового механізму у реферативній базі даних. Для більш широкого використання реферативної бази даних необхідне розроблення наукометричного апарату для дослідження тенденцій розвитку української нау-

ки з використанням технології складних мереж. Постає необхідність створення єдиного незалежного наукового ресурсу, який може бути трансформованим та інтегрованим у Національну наукову інформаційну систему, який міститиме повну інформацію про всі наукові установи та науковців країни. Саме реферативна база даних «Україніка наукова» та її інтеграція із повнотекстовими базами даних наукових публікацій, пошуковими профілями науковців може стати основою формування Національної наукової інформаційної системи, наявність якої в сучасних наукових комунікаціях виконує стратегічні завдання збереження цифрової наукової спадщини та надання відкритого доступу до результатів наукових досліджень, що є ознакою ефективності організації підтримки наукових досліджень, зрілості дослідницької інфраструктури країни.

Список бібліографічних посилань

1. Балагура І. В., Ланде Д. В., Крючин А. А. Визначення груп експертів на основі аналізу бібліометричних показників. «Бібліотека. Наука. Комунікація»: матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 8–10 жовтня, 2019). Київ, 2019. С. 428–433.
2. Дубровіна Л. А., Лобузін К. В. Створення національної системи наукометричної інформації та Українського національного індексу цитування: перспективи консолідації ресурсів. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 6. С. 3–9. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2019.06.003>
3. Костенко Л. Й., Жабін О. І., Кузнецов О. Ю., Кухарчук Є. О., Симоненко Т. В. Наукометрія: методологія та інструментарій. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 9. С. 25–29.
4. Костенко Л. Й., Симоненко Т. В., Грачев О. А., Рыбачук В. П. Библиометрика отечественной науки: возможности и ограничения прикладного использования web-системы Google Scholar. *Наука та наукознавство*. 2017. № 3. С. 87–96.
5. Кузнецов О. Ю. Дослідження динаміки змін термінів у бібліотечній справі. *Вісник Книжкової палати*. 2013. № 4. С. 31–34.
6. Ланде Д. В., Балагура І. В., Погорілий С. Д., Дубчак Н. А. Наукометричний аналіз мереж термінів з публікацій наукового колективу. *Ресстрація, зберігання і обробка даних*. 2017. Т. 19, № 1. С. 34–39.
7. Лобузін К. В. *Технології організаційних знань ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності*: монографія. Київ, 2012. 252 с.
8. Лобузін К. В. Цифрове обличчя наукової бібліотеки: столітній рубіж академічних традицій та інновацій. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 3. С. 12–17.
9. Назаровець С. А. Проект Open Ukrainian Citation Index (OUCI): ідея, принцип роботи та перспективи розвитку. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2019. № 3. С. 10–13.
10. Костенко Л. Й., Жабін О. І., Копанєва Є. О., Симоненко Т. В. *Наукова періодика України та бібліометричні дослідження*: [монографія] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 173 с.
11. Петров В. В., Крючин А. А., Костенко Л. Й., Минина Н. Н., Зайченко Н. Я. Формирование баз данных реферативной информации – путь к оперативному обмену результатами научных исследований. *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. 2010. Вып. 8. С. 105–111.
12. Петров В. В., Онищенко О. С., Крючин А. А., Лобузін К. В., Минина Н. М., Зайченко Н. Я. Развитие национальной системы реферирования (до 20-річчя Українського реферативного журналу «Джерело»). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 10. С. 71–74.
13. Самохіна Н. Ф. Організація повнотекстових електронних ресурсів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 13–17.
14. Сорока М. Б. *Національна система реферирования української наукової літератури*: монографія / НАН України. Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. Київ, 2002. 212 с.
15. Чмир О. С., Кваша Т. К., Ярошенко Т. О. та ін. *Національний репозитарій академічних текстів: відкритий доступ до наукової інформації*: монографія / М-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Укр. ін-т наук.-техн. експертизи та інформації». Київ: УкрІНТЕІ, 2017. 199 с.
16. Barabasi A. L., Jeong H., Néda Z., Ravasz E., Schubert A., Vicsek T. *Evolution of the social network of scientific collaborations*. *Physica A*. 2002. Vol. 311. P. 590–614.
17. *Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics*. URL: <http://www.nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-researchmetrics-1.17351/>
18. Newman M. E. J., Girvan M. Finding and evaluating community structure in networks. *Phys. Rev. E* 69, 026113 – Published 26 February 2004.
19. Newman M. E. J. Coauthorship networks and patterns of scientific collaboration. *PNAS* April 6, 2004 101 (suppl. 1). P. 5200–5205. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.0307545100>
20. Newman M. E. J. The structure of scientific collaboration networks. *PNAS*. January 16, 2001 98 (2). Pp. 404–409. DOI: doi.org/10.1073/pnas.98.2.404
21. *Scopus*. URL: <http://www.scopus.com/>
22. Uddin S. Network Effects on Scientific Collaborations. *Plos One*. February 28, 2013. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0057546>
23. Wagner C. Network structure, self-organization, and the growth of international collaboration in science. *Research Policy*. 2005. Vol. 34. Pp. 1608–1618.
24. *Web of Science*. URL: <http://webofknowledge.com>

References

1. Balahura, I. V., Lande, D. V. & Kriuchyn, A. A. (2019). Vyznachennia hrup ekspertiv na osnovi analizu bibliometrychnykh pokaznykiv [Determination of expert groups on the basis of analysis of bibliometric indicators]. In *Library. Science. Communication: Trends in the Digital Age: Materials International. Science. Conf. (Kyiv, october 8-10, 2009)* (pp. 428-433). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Dubrovina, L. A. & Lobuzina, K. V. (2019). Stvorennia natsionalnoi systemy naukometrychnoi informatsii ta Ukrainskoho natsionalnoho indeksu tsytuvannia: perspektyvy konsolidatsii resursiv [On the way to create a National system of scientific information and the Ukrainian national citation index: prospects for consolidation of resources]. *Biblioteknyi visnyk*, 6, 3-9. [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2019.06.003>
3. Kostenko, L. Y., Zhabin, O. I., Kuznetsov, O. Yu., Kuharchuk, E. C. & Simonenko, T. V. (2015). Naukometriia: metodolohiia ta instrumentarii [Scientometry methodology and tools]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, 9, 25-29. [In Ukrainian].

4. Kostenko, L. Y., Simonenko, T. V., Grachev, O. A. & Rybachuk, V. P. (2017). Bibliometrika otechestvenoi nauki: vozmozhnosti i ogranicheniia prikladnogo ispolzovaniia web-sistemy Google-scholar [Bibliometrics of domestic science: possibilities and limitations of the Google Scholar web system application]. *Nauka ta Naukoznavstvo*, 3, 87-96. [In Russian].
5. Kuznetsov, O. Yu. (2013). Doslidzhennia dynamiky zmin terminiv u bibliotekhnii spravi [Investigation of the dynamics of changes in terms in library affairs] *Visnik Knyzhkovoї Palaty*, 4, 31-34. [In Ukrainian].
6. Lande, D. V., Balahura, I. V., Pohorilyi, S. D. & Dubchak, N. A. (2017). Naukometrychnyi analis mrezh terminiv z publikatsii naukovoho kolektyvu [Scientific-metric analysis of networks of terms from publications of scientific team]. *Registration, storage and data processing*, 19, (1), 34-39. [In Ukrainian].
7. Lobuzina, K. V. (2012). *Tekhnologii orhanizatsiinykh znanievykh resursiv u bibliotekho-informatsiinii diialnosti* [Technologies for knowledge resources organization in library and information activities]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Lobuzina, K. V. (2018). Tsyfrove oblychchia naukovoї biblioteky: stolitnii rubizh akademichnykh tradytsii ta innovatsii [The Digital Interface of the Scientific Library: The Centenary of Academic Traditions and Innovation]. *Bibliotekhnii visnyk*, 3, 12-17. [In Ukrainian].
9. Nazarovets, S. A. (2019). Proekt Open Ukrainian Citation Index (OUCI) : ideia, pryntsyyp roboty ta perspektyvy rozvytku [Open Ukrainian Citation Index (OUCI) project: ideas, principles of work and development perspectives]. *Intellectual property in Ukraine*, 3, 10-13. [In Ukrainian].
10. Kostenko, L. I., Zhabin, O. I., Kopanieva, T. V. & Simonenko, T. V. (2014). *Naukova periodyka Ukrainy ta bibliometrychni doslidzhennia* [Scientific periodicals of Ukraine and bibliometric studies] : [monograph] / NAS of Ukraine, Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
11. Petrov, V. V., Kriuchyn, A. A., Kostenko, L.I., Minina, N. M. & Zaichenko, N. Ya. (2010). Formirovanie baz danykh referativnoi informatsii - put k operativnomu obmenu rezultatami nauchnykh issledovaniı [Formation of abstract information databases is the path to the rapid exchange of research results]. *Biblioteki natsionalnykh akademii nauk: problemy funktsionirovaniia, tendentsii razvitiia*, 8, 105-114. [In Russian].
12. Petrov, V. V., Onyshchenko, O. S., Kriuchyn, A. A., Lobuzina, K. V., Minina, N. M. & Zaichenko, N. Ya. (2015). Rozvytok natsionalnoi systemy referuvannia (do 20-richchia Ukrainskoho referatyvnoho zhurnalu «Dzherelo») [The development of national system of referencing (to the 20th anniversary of the Ukrainian abstract journal «Dzherelo»)]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, 10, 71-74. [In Ukrainian].
13. Samokhina, N. F. (2014). Orhanizatsiia povnotekstovyykh elektronnykh resursiv u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Organization of full-text electronic resources at The Vernadsky National Library of Ukraine]. *Bibliotekhnii visnyk*, 6, 13-17. [In Ukrainian].
14. Soroka, M. B. (2002). *Natsionalna Systema referuvannia ukrainskoi naukovoї literatury* : monohrafiia [National abstracting system of Ukrainian scientific literature]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
15. Chmyr, O. S., Kvasha, T. K. & Yaroshenko, T. O. (2017). *Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv: vidkrytyi dostup do naukovoї informatsii* [National Repository of Academic Texts: Open Access to Scientific Information]. Kyiv, Ukraine: UkrINSEI. [In Ukrainian].
16. Barabasi, A. L., Jeong, H., Néda, Z., Ravasz, E., Schubert, A. & Vicsek, T. (2002). Evolution of the social network of scientific collaborations. *Physica A*, 311, 590-614. [In English].
17. *Bibliometrics : The Leiden Manifesto for research metrics*. Retrieved from <http://www.nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-research-metrics1.17351> [In English].
18. Newman, M. E. J. & Girvan, M. (2004, February 26). Finding and evaluating community structure in networks. *Phys. Rev. E* 69, 026113. [In English].
19. Newman, M. E. J. (2004, April 6). Coauthorship networks and patterns of scientific collaboration. *PNAS*, 5200-5205. [In English]. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.0307545100>
20. Newman, M. E. J. (2001, January 16). The structure of scientific collaboration networks. *PNAS*, 404-409. [In English]. DOI: doi.org/10.1073/pnas.98.2.404
21. *Scopus*. Retrieved from <http://www.scopus.com/> [In English].
22. Uddin, S. (2013, February, 28). Network Effects on Scientific Collaborations. *Plos One*. [In English]. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0057546>
23. Wagner, C. (2005). Network structure, self-organization, and the growth of international collaboration in science. *Research Policy*, 34, 1608-1618. [In English].
24. *Web of Science*. Retrieved from <http://webofknowledge.com> [In English].

Viacheslav Petrov,

academician of NAS of Ukraine, Dr. sci (Technics), Director, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7265-9889>, Institute for Information Recording of NASU (Kyiv, Ukraine)

Andrii Kriuchyn,

associate academician of NAS of Ukraine, Dr. sci (Technics), Deputy Director, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5063-4146>, Institute for Information Recording of NASU (Kyiv, Ukraine)

Kateryna Lobuzina,

Dr. sci (Scientific communication), Director of Institute of Information Technologies, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3371-4029>, Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Serhii Harahulia,

PhD (Scientific communication), head of department, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5564-9494>, Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Iryna Balahura,

PhD (Scientific communication), senior researcher, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9627-2091>, Institute for Information Recording of NASU (Kyiv, Ukraine)

Natalia Minina,

researcher, Institute for Information Recording of NASU (Kyiv, Ukraine)

TECHNOLOGY OF FORMING AN ABSTRACT DATABASE «UKRAINIKA SCIENTIFIC»: SCIENTOMETRIC POTENTIAL

The urgency of the problem. Modern scientific e-environment is extremely mobile, information in it should circulate without delay. The logical consequence of such requirements of the scientific user audience was, on the one hand, the organic combination of abstract and full-text information in electronic resources of scientific periodicals, and on the other, modern research technologies dictated the need for thorough scientometric research, the effectiveness of the results of scientific activities in various fields of knowledge, and in combination – to carry out multi-parameter analysis and determine the contribution of scientists to the development of regional, domestic and world science. Abstract database «Ukrainika Scientific» in the context of new requirements of the scientific environment has the potential for qualitative change. **The aim of the article** is to analyze the scientometric potential of the abstract database «Ukrainika Scientific» in the context of its integration with full-text resources and services for the formation of a scientific portfolio. **Results.** The potential of abstract information in the formation of the Ukrainian National Citation Index and the National Repository of Academic Texts is considered. The task of transforming the abstract database «Ukrainika Scientific» into a scientometric database is analyzed. The development of the system of presenting abstract information, the improvement of the abstract database should be carried out in the directions of increasing the volume of modern abstract information and deepening the retrospective. In order to quickly fill the abstract database «Ukrainika Scientific», to ensure a more complete filling of the database with abstracts of articles in scientific periodicals, it is advisable to fill the database using a full-text database of scientific periodicals of Ukraine. **Conclusions.** Conditions for effective use of the abstract database «Ukrainika Scientific» are associated with the creation of an effective search engine in the abstract database. For wider use of the abstract database it is necessary to develop a scientometric apparatus to study trends in Ukrainian science using the technology of complex networks. There is a need to create a single independent scientific resource that can be transformed and integrated into the National Scientific Information System, which will contain complete information about all scientific institutions in the country. The abstract database «Ukrainika Scientific» and its integration with full-text databases of scientific publications, a database of scientists can be the basis for the formation of the National Scientific Information System.

К e y w o r d s: abstract database, data structure standards, full-text database, information retrieval, library electronic resources, metadata, scientometrics.

Institute for Information Recording of NAS of Ukraine

2, Mykoly Shpaka st., Kyiv, 02000, Ukraine

Vernadsky National Library of Ukraine

3, Holosiivsky ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: petrov@ipri.kiev.ua

e-mail: kryuchin@ipri.kiev.ua

e-mail: loboozina@nbuv.gov.ua

e-mail: garagulia@nbuv.gov.ua

e-mail: balaguraira@gmail.com

e-mail: djerele@ipri.kiev.ua

Стаття надійшла до редакції 19.11.2020 р.

Анастасія Кубко,

молодший науковий співробітник,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6421-5105>

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
просп. Голосівський, 3, м. Київ, 03039, Україна
e-mail: kubko@nbuv.gov.ua

Наукометричний вимір епідемії. Частина перша. Світові тренди «доковідних» часів

У статті розглянуто особливості стресового впливу епідемій останніх двох десятиріч (вірусу грипу А Н1Н1, лихоманок Зіка, Ебола, а також коронавірусних хвороб SARS і MERS) на бібліометричні, наукометричні показники медичної науки та окремих її галузей; окреслено загальні тенденції, за якими відбувалася реакція медичної спільноти постраждалих регіонів; визначено обмеження, що не дають змоги використовувати їх як узагальнений універсальний патерн академічної реакції на критичні навантаження.

К л ю ч о в і с л о в а: наукометрія, наукометричні методики, бібліометричні показники, бібліометричні інструменти, внутрішньогалузевий розподіл публікацій, наукові дослідження коронавірусних хвороб.

Актуальність проблеми. Бібліометричні, наукометричні методики – визнаний в усьому світі інструмент оцінки діяльності науковців. Він допомагає виявити та оцінити тенденції академічної відповіді, ступінь залученості вчених і установ до проблеми [1]. Останні двадцять років ці методики використовуються не тільки для обчислення, оцінки регулярної, «повсякденної» діяльності науковців, але й для виявлення тенденцій у реакції окремих галузей науки на стресові навантаження [2; 3]. Епідемії лихоманок Ебола, Зіка, грипу А типу Н1Н1 та коронавірусних хвороб SARS і MERS стали своєрідним «полігоном», що дав змогу зібрати досить інформації для виокремлення особливостей трендів у дослідженнях спалахів, залученості різних органів та установ до вирішення питань, зумовлених епідеміями, галузю охорони здоров'я, та у внутрішньогалузевому розподілі наукового навантаження. Саме епідемії періоду 1996–2018 рр. заклали підвалини вивчення стресової динаміки бібліометричних і наукометричних показників, сприяли пошуку універсального патерну, за яким наукова спільнота реагує на критичні навантаження, котрі нині уточнюються в умовах пандемії коронавірусної хвороби COVID-19.

Метою статті є виокремлення тенденцій стресової динаміки бібліометричних та наукометричних показників медичної галузі світу у відповідь на проблеми епідемії, а також виявлення їх можли-

востей виступати складниками загальноновживаного патерну реакції академічної спільноти на стресові наукові навантаження.

Виклад основного матеріалу. Масові бібліометричні і наукометричні дослідження спалахів інфекційних хвороб (епідемій) періоду 1996–2018 рр., які проводилися західними спеціалістами, дали змогу підтвердити вже давно існуюче припущення: епідемії – одне з найзручніших явищ, на прикладі яких можна виявляти та оцінювати тенденції, що виникають у науковому середовищі, коли воно стикається з новою проблемою [2; 3].

Однією із перших тенденцій, що була підтверджена і обчислена за результатами досліджень епідемій останніх двадцяти років, став різкий сплеск кількості публікацій на відповідну тематику як маркер мобільності реакції академічного товариства. Зростання кількості специфічних публікацій після спалахів коронавірусних хвороб SARS і MERS (+1248%), лихоманок Ебола і Зіка (+1311% та +3319% відповідно), грипу А типу Н1Н1 [4–6] наочно демонструвало здатність вчених, представників галузей, залучених до подолання епідемій, швидко реагувати на потреби системи охорони здоров'я.

На рис. 1 добре видно, як зростає кількість публікацій на специфічну тему після спалаху відповідної хвороби. Згори – вниз: коронавірусні хвороби SARS і MERS, грип Н1Н1, лихоманка Ебола, лихоманка Зіка. Рік, що відмічено стрілочкою – рік спалаху відповідного захворювання.

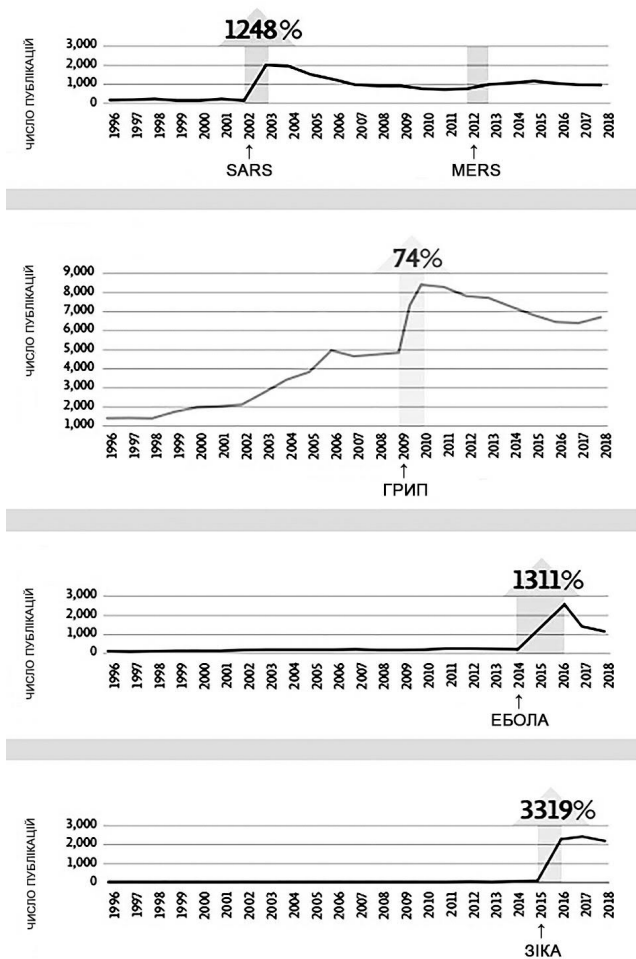

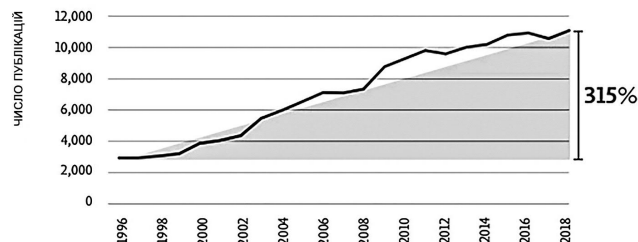
Рис. 1. Зростання кількості специфічних публікацій після спалаху інфекційної хвороби

Джерело: інфографіка від The Elsevier Community «Infectious Disease Outbreaks Research: Insights and Trends» [4].

Окремим трендом у складі тенденції зростання публікаційної активності після епідемій слід визначити й те, що за період двох останніх десятиріч середній приріст нових досліджень у галузі інфекційних захворювань становить 6,9% щорічно [4].

Характерною тенденцією, виявленою на прикладі реакції медичної науки на загрозу епідемії, є внутрішньогалузевий розподіл публікацій за тематикою [4]. Так, за даними Scopus, у публікаціях 1996–2018 рр., присвячених спалахам інфекційних хвороб, спостерігається нерівномірне зростання тематичної спрямованості матеріалів: масив публікацій з питань санітарно-епідемічної безпеки (охорони здоров'я) зростає динамічніше, ніж масив, присвячений питанням виникнення інфекційних хвороб (рис. 2).

ІНФЕКЦІЙНІ ХВОРОБИ

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

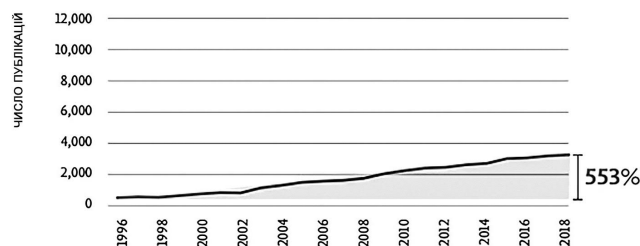

Рис. 2. Внутрішньогалузевий розподіл тематики публікацій
Джерело: інфографіка від The Elsevier Community «Infectious Disease Outbreaks Research: Insights and Trends» [4].

Означений тренд додатково підтверджується аналізом тематики публікацій за допомогою візуалізаційного інструменту Elsevier SciVal, який дає змогу отримати так звану «хмару топіків», тобто виокремлених з публікаційних матеріалів та розподілених за розміром і кольором залежно від частоти вживання ключових предметів обговорення, яка наочно демонструє домінування тих чи інших тем, що турбували наукову спільноту у відповідний період (рис. 3).

Рис. 3. Хмара топіків для публікацій 1996–2018 рр.
Джерело: інфографіка від The Elsevier Community «Infectious Disease Outbreaks Research: Insights and Trends» [4].

Elsevier SciVal не є бібліометричним інструментом у повному значенні цього терміна, але він дає змогу швидко оцінити наявні тенденції. А отримані за його (та аналогічними візуалізаційними методиками) допомогою «хмари» є широкоживаним, популярним способом представлення бібліометричних даних науковому загалу.

Подальше вивчення внутрішньогалузевого розподілу допомогло виявити ще один тренд динаміки бібліометричних і наукометричних показників у відповідь на стресове навантаження – санітарно-епідемічна безпека та охорона здоров'я стають фокусом для досліджень, пов'язаних зі спалахами. Зростання кількості публікацій на тему заходів, покликаних попередити чи припинити поширення інфекційного захворювання, свідчить про підвищення готовності системи охорони здоров'я до епідемій. Такі публікації, що включають у себе аналіз політики державних органів та заходів щодо контролю за інфекційними захворюваннями, які вже виникли, відіграють важливу роль у підтримці стану готовності медичної системи до наступного спалаху хвороби. Одним із найбільш відомих результатів концентрації зусиль наукового товариства на проблемі санітарно-епідемічної безпеки став проєкт Google Flu Trends (система раннього попередження грипу та сезонних інфекційних респіраторних захворювань шляхом аналізу пошукових запитів в Інтернеті), завдяки якому вдалося поліпшити прогнозування активності грипу. Google Flu Trends був запущений у 2008 р. Він проіснував 7 років, хоча його даними користуються й досі [6].

Епідемії 1996–2018 рр. також дали фахівцям з наукометрії можливість визначити, які установи та з якою державною чи академічною належністю максимально активно реагують на стресове навантаження. Так, за даними згаданого вище The Elsevier Community [4], у попередні двадцять років на означені спалахи інфекційних хвороб найактивніше реагували:

- центри контролю та профілактики захворювань (урядова, США) – 1248 публікацій;
- ВООЗ (урядова, Швейцарія) – 514 публікацій;
- Китайський центр контролю та профілактики захворювань (урядова) – 338 публікацій;
- Університет (академічна, США) – 318 публікацій;
- Міністерство охорони здоров'я Великобританії (урядова) – 310 публікацій;
- Лондонська школа гігієни та тропічної медицини (академічна, Великобританія) – 268 публікацій;
- національні інститути охорони здоров'я (урядова, США) – 240 публікацій;
- Національний центр наукових досліджень (урядова, Франція) – 227 публікацій;
- Університет Джона Хопкінса (академічна, США) – 227 публікацій;

- Institut national de la santé et de la recherche médicale (урядова, Франція) – 216 публікацій.

Водночас варто зауважити, що всі ці тренди (а особливо – останній) й досі мають певний недолік, пов'язаний з тим фактом, що епідемії періоду 1996–2018 рр. (навіть грип А H1N1, який прийшов до нашої країни, фактично, лише в другу хвилю епідемії та охопив значно меншу, ніж прогнозувалося, частину популяції [7]) не мали пандемічного (всеосяжного) характеру, тобто охоплювали країни світу по-різному, викликаючи певну наукову нерівномірність – і тенденції, які ми можемо бачити. Зокрема, це тенденції, що більшою мірою відображають реакцію наукового товариства найбільш постраждалих регіонів, а не всього світу [8].

Найпростішим доказом на користь цього припущення є той факт, що пошукові запити, які аналізувалися за допомогою інструменту Google Trends (на основі якого розроблявся Google Flu Trends) під час епідемій лихоманок Зіка і Ебола, показали нерівномірний зв'язок між кількістю запитів і глобальними епідеміологічними даними [6; 9].

Стосовно тренду домінування певних установ, організацій зауважимо. Він містить не тільки похибку, пов'язану з відображенням реакції лише постраждалих регіонів, а й щодо особливостей внутрішньогалузевого розподілу – всі останні двадцять років на епідемії найбільш активно (як можна бачити домінування у публікаційній активності установ Центрів контролю та профілактики захворювань США) реагували організації розвинутих країн світу, системи охорони здоров'я яких не мали недоліків, котрі обмежують розвиток тих чи інших медичних галузей. Тому внутрішньогалузевий розподіл в таких країнах – це якоюсь мірою «ідеальний» розподіл, тренд, який може й не відтворитися в умовах країни, що розвивається, де окрема галузь медичної науки, навіть за умов критичного навантаження, виявляється нездатною реагувати адекватно, наприклад через брак фінансування для проведення досліджень.

На відміну від вищезгаданих епідемій, коронавірусна хвороба COVID-19, спалах якої Україна і світ переживають вже рік, вирізняється пандемічним характером, тобто вражає практично всі держави однаково, викликаючи більш-менш рівномірне навантаження на наукові організації, вчених як в межах кожної окремо взятої країни, так і світового суспільства загалом. Саме тому перевірка виявлених у доковідну епоху тенденцій, яка триває наразі, та виокремлення з них глобаль-

них трендів для уточнення універсального взірця, орієнтуючись на який, академічне товариство може реагувати на критичні навантаження, а також переваг і недоліків реагування задіяних у протистоянні пандемії галузей науки, окремих установ, будуть, вірогідно, більш чітко відображати тенденції, що існують насправді.

Висновки:

1. Основними трендами реакції наукової спільноти на критичні навантаження, які вдалося виокремити західним спеціалістам на основі досліджень спалахів інфекційних хвороб останніх двадцяти років, є:

- різке зростання кількості публікацій на специфічну тематику;
- внутрішньогалузевий розподіл публікацій;
- домінування зростання масиву публікацій з тематики санітарно-епідемічної безпеки над зростанням масиву публікацій, присвячених інфекційним хворобам;
- загальний щорічний приріст нових досліджень у галузі інфекційних захворювань;
- лідирування певних установ (особливо Центрів контролю та профілактики захворювань США та ВООЗ).

2. Тренди, виокремлені на основі матеріалу епідемій доковідних часів, відображають особливості науко- та бібліометричної реакції найбільш постраждалих регіонів. Вони потребують корекції з урахуванням даних, котрі будуть отримані при дослідженні актуальної пандемії COVID-19.

Список

бібліографічних посилань

1. Fernandez-Marcial V., Costa L. M., Gonzalez-Solar L. *Top Universities, Top Libraries: Do Research Services in Academic Libraries Contribute to University Output?* Proceedings of the IATUL Conferences. 2016. Paper 2. URL: <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2155&context=iatul> (дата звернення: 28.10.2020).
2. Jayabalasingham B., Hessen M. *Webinar: Infectious Disease Outbreak Research: Insights and Trends*, 2020. URL: https://www.brighttalk.com/webcast/13703/391874?utm_source=Scopus&utm_medium=brighttalk&utm_campaign=391874 (дата звернення: 30.05.2020).
3. Herzog C., Hook D., Konkiel S. Dimensions: Bringing down barriers between scientometricians and data. *Quantitative Science Studies*. 2020. № 1. P. 387–395. URL: https://doi.org/10.1162/qss_a_00020 (дата звернення: 14.08.2020).
4. *The Elsevier Community. Infectious Disease Outbreaks Research: Insights and Trends*, 2020. URL: https://www.elsevier.com/__data/assets/pdf_file/0009/992394/Infographic-Infectious-Disease-Outbreaks-Research-Trends.pdf (дата звернення: 11.06.2020).
5. Bragazzi N., Alicino C., Trucchi C., Paganino C., Barberis I., Martini M., Sticchi L., Trinka E., Brigo F., Ansaldi F., Icardi G.,

Orsi A. Global reaction to the recent outbreaks of Zika virus: Insights from a Big Data analysis. *PLoS ONE*. 2017. № 12. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0185263> (дата звернення: 14.06.2020).

6. Alicino C., Bragazzi N.L., Faccio V. et al. Assessing Ebola-related web search behaviour: insights and implications from an analytical study of Google Trends-based query volumes. *Infectious Diseases of Poverty*. 2015. № 4. URL: <https://doi.org/10.1186/s40249-015-0090-9> (дата звернення: 14.02.2020).

7. Гриневич О. Й., Маркович І. Г. Грип H1N1: уроки пандемії. *Український медичний часопис*. 2010. № 5. С. 28–32.

8. Кубко А. Ю. Бібліометричні аспекти медичної науки в коронавірусний період. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» (6–8 жовтня 2020 року, Україна, Київ)*. Київ, 2020. URL: http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/202011_articles_field_dopmat_files/tezi_nbuv_2020_2.pdf (дата звернення: 10.11.2020).

9. Cervellin G., Comelli I., Lippi G. Is Google Trends a reliable tool for digital epidemiology? Insights from different clinical settings. *Journal of Epidemiology and Global Health*. 2017. № 7. P. 185–189. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jegh.2017.06.001> (дата звернення: 08.09.2020).

References

1. Fernandez-Marcial, V., Costa, L. M. & Gonzalez-Solar, L. (2016). *Top Universities, Top Libraries: Do Research Services in Academic Libraries Contribute to University Output?* Proceedings of the IATUL Conferences. (Paper 2). Retrieved from <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2155&context=iatul> [In English].
2. Jayabalasingham, B. & Hessen, M. (2020). *Webinar: Infectious Disease Outbreak Research: Insights and Trends*. Retrieved from https://www.brighttalk.com/webcast/13703/391874?utm_source=Scopus&utm_medium=brighttalk&utm_campaign=391874 [In English].
3. Herzog, C., Hook, D. & Konkiel, S. (2020). Dimensions: Bringing down barriers between scientometricians and data. *Quantitative Science Studies*, 1, 387-395. Retrieved from https://doi.org/10.1162/qss_a_00020 [In English].
4. (2020). *The Elsevier Community. Infectious Disease Outbreaks Research: Insights and Trends*. Retrieved from https://www.elsevier.com/__data/assets/pdf_file/0009/992394/Infographic-Infectious-Disease-Outbreaks-Research-Trends.pdf [In English].
5. Bragazzi, N., Alicino, C., Trucchi, C., Paganino, C., Barberis, I., Martini, M., Sticchi, L., Trinka, E., Brigo, F., Ansaldi, F., Icardi, G. & Orsi, A. (2017). Global reaction to the recent outbreaks of Zika virus: Insights from a Big Data analysis. *PLoS ONE*, 12. Retrieved from <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0185263> [In English].
6. Alicino, C., Bragazzi, N.L., Faccio, V. et al. (2015). Assessing Ebola-related web search behaviour: insights and implications from an analytical study of Google Trends-based query volumes. *Infectious Diseases of Poverty*, 4, 54. Retrieved from <https://doi.org/10.1186/s40249-015-0090-9> [In English].
7. Hrynevych, O. & Markovych, I. (2010). Hryp H1N1: uroky pandemii. [H1N1 Influenza: Lessons from a Pandemic]. *Ukrainian medical journal*, 5, 28-32. [In Ukrainian].
8. Kubko, A. (2020). Bibliometrychni aspekty medychnoi nauky v koronavirusnyi period [Bibliometric aspects of medical

science in the coronavirus period]. *Proceedings of the International Scientific Conference "Library. Science. Communication. Development of Library and Information Potential in the Context of Digitalization*. Kyiv, Ukraine. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/sites/default/files/all_files/202011_artilces_field_dopmat_files/tezi_nbu_2020_2.pdf [In Ukrainian].

9. Cervellin, G., Comelli, I. & Lippi, G. (2017). Is Google Trends a reliable tool for digital epidemiology? Insights from different clinical settings. *Journal of Epidemiology and Global Health*, 7, 185-189. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jegh.2017.06.001> [In English].

Anastasiia Kubko,

Junior research fellow, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6421-5105>, Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

SCIENTOMETRIC DIMENSIONS OF EPIDEMIC. PART ONE. WORLD TRENDS OF PRE-COVID-19 ERA

Actuality. Epidemics that strain on local and global medical sectors, have long allowed bibliometrics and scientometrics specialists to identify and evaluate trends in which academic society responds to stress. Studies of epidemics (H1N1 influenza, Zika and Ebola viruses, and coronavirus diseases with acute respiratory distress syndrome (SARS and MERS)), which have occurred over the past twenty years, revealed trends and tendencies in the publishing activity of scientists, in the dynamics of citations, in the internal trends of the distribution of publishing activity in the medical science branches and in the involvement of institutions in the scientific process. **The aim** of the article is to identify and summarize the trends of stress dynamics of bibliometric and scientometric indicators in response to the epidemic in the materials of Western researches, and to analyze their ability to act as components of the universal pattern of the academic community's response to challenges. **Results.** According to the results of Western researches, trends in academic community's output are as follows: general increase of publishing activity of scientists belonging to the branches of medical science involved in overcoming the epidemic; a constant annual average increase among new research in the field of infectious diseases; intra-industry distribution of publications with an internal trend of more significant growth of publications on the topic of sanitary and epidemiological safety (health care); identification of the leading institutions that responded most actively to the epidemic, among which the first three ones are the Centers for Disease Control and Prevention of the United States, WHO and the Chinese Center for Disease Control and Prevention. **Conclusions.** The analysis of the obtained data revealed that the lack of pandemic nature (ie their ability to spread to the whole world, not to certain countries) of epidemics in the last twenty years does not allow to use these trends as a general model of academic response to stress because they reflect trends only among the affected regions. At the same time, research based on data collected during the current COVID-19 coronavirus epidemic, which now covers equally the entire world, can be used to refine trends from previous decades and to establish a universal pattern of the scientific community's response to critical challenges.

Key words: scientometrics, bibliometric indicators, medicine, COVID-19.

Vernadsky National Library of Ukraine
3, Holosiivskyi ave., Kyiv, 030039, Ukraine
e-mail: kubko@nbuv.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 9.12.2020 р.

DOI: <http://doi.org/10.15407/bv2020.06.020>

УДК 027.9:027.5:021.1(477) "1945/1965"

Віктор Соколов,

кандидат історичних наук, головний бібліотекар,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0208-1292>

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого

вул. Михайла Грушевського, 1, м. Київ, 01001, Україна

e-mail: socolov@i.ua

Трансформація хат-читалень в Україні у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр.

Досліджено особливості розвитку хат-читалень в Україні у 1945–1965 рр. Охарактеризовано головні напрями та особливості культурно-просвітницької, бібліотечної діяльності хат-читалень як осередків культурно-освітнього життя в сільській місцевості. Проаналізовано динаміку їхнього піднесення та занепаду, своєрідність функціонування в умовах поступової реорганізації хат-читалень у сільські державні клуби та бібліотеки. Висвітлено місце і роль культурно-просвітницької діяльності хат-читалень у поширенні просвітництва, читання, духовної культури, а також у забезпеченні книгою сільського населення України у зазначений період.

К л ю ч о в і с л о в а: історія бібліотечної справи, сільські бібліотеки і клуби, хаги-читальні, книжкові фонди хат-читалень, гурткова діяльність хат-читалень.

Актуальність проблеми. Важливість дослідження обраної теми зумовлена подальшим аналізом та переосмисленням історичного поступу культурного піднесення, що відбувалося у перші десятиліття після Другої світової війни в Українській РСР. Вивчення та узагальнення досвіду діяльності культосвітніх закладів в Україні у зазначений період, зокрема хат-читалень, розкривають не тільки певні закономірності соціально-економічного, культурного розвитку суспільства, а й надають можливість краще з'ясувати, усвідомити окремі питання реформування культурно-освітньої, просвітницької діяльності сучасних вітчизняних установ освіти та культури. Зокрема, особливо актуальним є аналіз роботи хат-читалень, сільських бібліотек, клубних установ у взаємозв'язку із соціально-економічними перетвореннями, що відбувалися у повоєнний період відбудови народного господарства, культурного життя суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій. Історія становлення та розвитку хат-читалень в Україні ще не отримала ґрунтовного комплексного аналізу, хоча було здійснено чимало досліджень, в яких висвітлювалися окремі аспекти формування та функціонування культосвітніх закладів у країні (праці М. Андрєєвої, В. Афанасьєва, І. Валько, З. Гімальдінової, В. Мольченка, І. Рибак, В. Сєдих, Т. Терещенко, М. Теселько та ін.). Якщо говорити про розвиток хат-читалень в УРСР у перші по-

воєнні десятиліття (1945–1965), то ця тема взагалі не була об'єктом окремого дослідження. Діяльність цих закладів культури, переважно, розглядалась або у контексті вивчення історії клубних, бібліотечних закладів в Україні, або ж у ракурсі характеристики особливостей розвитку культосвітніх установ на селі у певних регіонах чи в країні загалом (праці Г. Біланич, О. Бондар, Н. Малиновської, О. Чижова, О. Шилока та ін.). Окремі відомості з окреслених питань можна знайти у різних непрофільних фахових виданнях, статистичних збірниках [27–30].

Мета статті – проаналізувати та узагальнити відомості про функціонування хат-читалень на території України у період 1945–1965 рр., виявити особливості їх розвитку в означений період, розкрити причини їх піднесення та занепаду, а також дослідити головні напрями культурно-просвітницької діяльності в умовах поступової трансформації хат-читалень у сільські клуби та бібліотеки.

Методологія дослідження полягає у застосуванні низки загальнонаукових методів. Зокрема, порівняльний метод використовувався для аналізу статистичних відомостей з динаміки розвитку хат-читалень на різних етапах їх діяльності. Порівняльно-історичний метод дослідження дозволив вивчати явища і події, що стосувалися розвитку хат-читалень, поряд з іншими явищами соціально-культурного життя суспільства, зокрема

у співвідношенні з діяльністю бібліотек і клубів. За допомогою факторного аналізу вдалося простежити особливості становлення різних культосвітніх установ, зосередити вихідну інформацію про умови формування та функціонування хат-читалень в Україні у період 1945-х – 1965-х рр., визначити мету їх діяльності, характерні риси розвитку та представити проаналізовану інформацію у вигляді масиву сконцентрованих даних і таблиць.

Наукова новизна роботи полягає у розширенні уявлень про культурно-освітню, просвітницьку та бібліотечну діяльність хат-читалень як осередків культурно-освітнього життя у сільській місцевості на території України у перші десятиліття після Другої світової війни.

Результати дослідження. Як уже зазначалося (див.: Бібліотечний вісник, 2020, № 4, с. 33–44), однією з основних особливостей розвитку сільських культосвітніх закладів у радянській Україні напередодні Другої світової війни було те, що переважна більшість просвітницьких, культурно-освітніх заходів проводилась у хатах-читальнях. Останні на той час були одними з основних масових сільських культосвітніх установ, що діяли у більшості сіл, містечок. Вони виступали головними організаційними осередками діяльності сільських клубів, гуртків самодіяльності, агітаційних, пропагандистських, просвітницьких, загальноосвітніх пунктів, пересувних бібліотек, місцем влаштування лекцій, доповідей, вистав, виставок, пунктів ліквідації неписьменності, культурного життя у сільській місцевості загалом. При зазначених «бібліотечно-клубних» закладах функціонувало приблизно 90% усіх книгозбірень, що діяли на селі в означений період [7, с. 72].

У статистичних звітах, в іншій офіційній документації хати-читальні як у довоєнний період, так і пізніше, відносили, як правило, до розряду клубних закладів. Так, у довідці Раднаркому УРСР «Про стан культурно-освітніх закладів республіки на 1 січня 1941 р.» у розділі про клубні заклади було зазначено, що на 1-ше січня 1941 р. в УРСР діяло 9419 сільських клубів та хат-читалень [21, с. 336]. Загалом, в Україні в цей час було 41 тис. бібліотек (разом зі шкільними), 26 тис. різних клубних установ (з них на селі – 18856) [26, с. 149].

Упродовж усіх періодів свого існування хати-читальні залишалися, насамперед, центрами політичної пропаганди й агітації радянської держави, культурно-освітньої та просвітницької роботи, основними завданнями якої були: поширення завдань і рішень комуністичної партії та органів

радянської влади; ознайомлення з основами радянської конституції та заходами радянського уряду; привчання населення до систематичного читання газет, журналів і книг; допомога у ліквідації неписьменності; організація і влаштування різних культурно-просвітницьких заходів тощо. Діяльність хат-читалень завжди була під пильним контролем влади. При Народному комісаріаті освіти (існував до березня 1946 р.) працювало навіть спеціальне Управління хатами-читальнями, будинками культури і колгоспними клубами. Так само як до Другої світової війни, так і у повоєнний час, хати-читальні створювалися там, де не було клубу, будинку культури, бібліотеки або інших культурно-просвітницьких установ.

Незважаючи на те що ще на Першій Всеросійській нараді з масової культурно-просвітницької роботи (1930) було ухвалено рішення про поступову реорганізацію хат-читалень в окремі клуби, бібліотеки, реалізації цього завдання заважали такі чинники, як недостатнє фінансування культосвітніх установ; нерозвинутість мережі сільських бібліотек і клубів, які могли б взяти на себе функції хат-читалень; популярність хат-читалень серед селян (багато з них існувало при різних відомствах, організаціях та підприємствах). І все-таки, наприкінці 1930-х рр. розпочалася доволі активна реорганізація хат-читалень у колгоспні та державні сільські клуби і бібліотеки (наприклад, у 1937 р. приблизно з 17,5 тис. закладів культури на селі 15 492 стали клубами), оскільки з розвитком та укрупненням колгоспів невеликі за книжковими фондами хати-читальні (від 50 до 200 книг) дедалі важче справлялися з підвищеними культурними та читацькими запитами колгоспників, з тими новими соціальними завданнями, які поставали перед культосвітніми установами [12, с. 119]. Втім, цей процес був перерваний війною, після закінчення якої трансформація хат-читалень у сільські бібліотеки і клуби, у зв'язку з розрухою, також ненадовго призупинилася. Лише наприкінці 1940-х рр. реорганізація повільно почала набувати нової динаміки і тільки у середині 1950-х рр. набрала свого максимуму і продовжувалася до 1960-х рр.

Загалом, у 1940-х–1950-х рр. у сільській місцевості УРСР продовжували функціонувати різні види культурно-просвітницьких закладів: державні сільські бібліотеки і клуби, колгоспні бібліотеки і клуби, хати-читальні, «червоні куточки», профспілкові клуби і бібліотеки, районні бібліотеки та будинки культури, клуби сільської

інтелігенції, будинки селянина, будинки народної творчості, книгозбірні та хати-читальні при МТС, будинки партійної пропаганди, різноманітні пересувні бібліотечні та клубні установи (агітаційні потяги, вагони-бібліотеки, бібліобуси¹, кушові книгозбірні тощо), міжколгоспні клуби та бібліотеки, хати-лабораторії² та ін. На початку 1960-х рр. у класифікації книгозбірень хат-читалень виокремилися бібліотеки хат-читалень Комітету у справах культурно-освітніх установ та бібліотеки хат-читалень колгоспів [2, с. 12]. Втім, якщо слідувати за відомчим або виробничим принципом класифікації, то можна виокремити й інші види хат-читалень, наприклад, ті, що існували при МТС (до кінця 1950-х рр.), хати-читальні сільськогосподарських артільей, радгоспів, пересувні хати-читальні та ін. Безсумнівно, розглядати їх види також можна за адміністративно-територіальною ознакою, за якою вони з самого початку розбудовалися. Звичайно, траплялися і винятки. Наприклад, у 1944 р. у с. Русанівка Липоводолінського району (нині – Сумська область) була заснована сільська бібліотека, що мала назву «Хата-читальня», початковий фонд якої становив 160 книг. Усі видання були подаровані установі мешканцями села (щоденно тут обслуговувалося до 37 читачів) [9, с. 3]. Проте, всі ці різновиди мали одне цільове призначення – сприяти поширенню знань, підвищенню рівня культури, освіти та політичної грамотності селян.

Під час Другої світової війни села України втратили майже третину культурно-освітніх установ (приблизно вісім тисяч). Значна кількість приміщень хат-читалень, як й інших культурних

закладів в Україні, було, фактично, зруйновано. Так, у Драбівському районі Черкаської області були знищені всі будівлі 50-ти хат-читалень та 15-ти клубів, що функціонували до окупації [36, с. 354]. Більшість хат-читалень та клубів втратила Вінницька область, де на початку 1940-х рр. їх діяло понад 1600 [23, с. 16–23]. Проте, війна ще не закінчилася, а на звільнених від німецько-фашистських загарбників територіях почалася відбудова суспільного життя, зокрема і у сфері освіти та культури.

Відтворенню мережі культосвітніх закладів у повоєнний час сприяла Постанова РНК УРСР № 1792 від 21 листопада 1945 р. «Про затвердження плану розвитку культосвітніх установ». Того ж року при РНК УРСР створюється Комітет у справах культурно-просвітницьких установ на правах республіканського наркомату. В областях при виконкомках рад – відділи з культурно-просвітницької роботи. Комітет і відділи організовували відновлювальні роботи, допомагали налагоджувати діяльність сільських хат-читалень, бібліотек, клубів. Завдяки організованій роботі вже наприкінці 1945 р., наприклад, у Полтавській області працювало 652 хати-читальні, 315 сільських клубів, 253 колгоспних клуби, 178 «червоних кутків», 51 бібліотека, 12 районних будинків культури, 8 музеїв, 3 театри, діяло 69 кіноустановок [34, с. 261]. На Житомирщині було відновлено роботу 966 культосвітніх установ, з них 260 хат-читалень та 73 бібліотеки. А на Сумщині через півроку після звільнення території від фашистських загарбників, у квітні 1944 р. про відновлення діяльності звітувало вже 428 хат-читалень, 24 районних і 195 сільських клубів (усього 647 закладів) [41, с. 122]. За іншими джерелами, наприкінці 1944 р. в Сумській області відновили роботу 232 хати-читальні та 222 клуби, при яких працювало 180 драматичних, 162 хороших, 74 музичних і 37 спортивних гуртків [11, с. 70].

Загалом, в Україні у повоєнні роки було відновлено діяльність 17,6 тис. клубних закладів (з них 16,8 – у сільській місцевості), 1754 масові бібліотеки [26, с. 151–152]. У 1946 р. в УРСР на селі вже діяло 3390 масових державних бібліотек, а наприкінці 1940-х працювало більше 25 тис. клубів, майже 28 тис. сільських бібліотек. За відомостями В. Седих, у 1946 р. в Україні діяло 2539 масових бібліотек. А вже наприкінці 1940-х їх кількість досягла майже 10 тис. [35, с. 152]. За відомостями І. Валько і І. Міневич, у 1947 р. в УРСР було 22 692 сільських і колгоспних хат-читалень та клубів [6, с. 18].

¹ Використання бібліобусів (бібліотек-автомобілів) почало активно розвиватися після постанови РНК РРФСР «Про заходи щодо зміцнення районних і сільських бібліотек» (1946).

² У 1940-х рр. у сільській місцевості продовжували активно діяти хати-лабораторії – самодіяльні організації, що створювалися при колгоспах та діяльність яких була направлена на розвиток агрокультури селян, піднесення сільського виробництва, на організацію в колгоспах виробничого контролю, спеціального фахового навчання, обміну досвідом тощо. Кожна хата-лабораторія мала спеціальну книгозбірню, що за своїми фондами і характером діяльності наближалася до наукової або навчальної бібліотеки [38, с. 117]. Поступово селяни, що залучалися до роботи хат-читалень та хат-лабораторій, стали розуміти, що без піднесення рівня їх загального культурного розвитку, рівня освіти, фахових знань, ніякий розвиток агрокультури та сільського виробництва неможливий. У 1950 р. на основі хат-лабораторій були створені Будинки сільськогосподарської культури, які вже не мали такої «самодіяльності та самостійності» як хати-лабораторії. На початку 1950-х рр. в Україні було 1540 Будинків сільськогосподарської культури [1, с. 244].

Загалом, робота хат-читалень у перші повоєнні роки налагоджувалася досить повільно та важко, хоча відбудова мережі культурно-освітніх закладів на лівобережній Україні розпочалася ще на початку 1944 р. Станом на 1 липня 1944 р. у звільнених областях працювало 4580 хат-читалень, 1884 з 9197-ми «червоних кутків». Зокрема, у Полтавській області відновили роботу 189 хат-читалень і 50 клубів, у Київській — 26 хат-читалень і 36 клубів [22, с. 90, 123].

Проте, процес відновлення культосвітніх закладів на селі тривав, фактично, упродовж двох повоєнних п'ятирічок. Наприклад, на Миколаївщині повністю відновити бібліотечну мережу вдалося лише у 1952 р., де в цей час діяло понад 900 масових бібліотек, хат-читалень та клубних бібліотек, які нараховували у своїх фондах від 200 до 2000 примірників книг, журналів, альбомів та інших видань [24, с. 20].

Варто зауважити, що процес відновлення роботи хат-читалень, сільських клубів, бібліотек у різних регіонах України мав свої особливості. Наприклад, відновлення хат-читалень у західних областях України значною мірою визначалося попередніми напрацюваннями у цій галузі товариства «Просвіта». Ще у 1939–1940-х рр. культосвітні установи цього товариства (саме воно поширювало просвітництво та українську культуру через мережу бібліотек, хат-читалень) були реорганізовані у хати-читальні або ліквідовані. Новоутворені хати-читальні, мережа яких ще тільки почала формуватися у західноукраїнському регіоні, зрозуміло, стали відразу допомагати радянським та партійним органам у відбудові радянського устрою, у ліквідації неписьменності серед тамтешнього селянства. Наприклад, читальня у с. Устечко (Кременецький район, Тернопільська область), організована «Просвітою» у 1920-ті, у 1948 р. вже діяла як хата-читальня, книжковий фонд якої становив 102 книжки [33]. Тут проводилися голосні читання, заняття з підвищення грамотності селян тощо.

Хати-читальні, котрі налічували по кілька сотень книжок українською і польською мовами часто не мали власних приміщень і працювали у помешканнях засновників. Наприклад, хату-читальню в Острозі у 1934 р. відкрив активіст Волинського Українського об'єднання, сенатор Інокентій Гловацький. Там була література, переважно, польською мовою, багато з якої релігійного змісту [13]. Діяльність цієї хати-читальні, перервану війною, відновили у 1946 р. Звичайно, її книжкові фонди зазнали ретельної перевірки та «очищен-

ня». Після війни на території Острозького району Рівненської області діяло три бібліотеки і 10 хат-читалень. Однією з них була хата-читальня у с. Болотківці, створена у 1947 р. Вона розміщувалася, як і більшість інших невеликих хат-читалень, у простій сільській хаті, господар якої і став першим її завідувачем. На той час книги (приблизно 600 книг і брошур) були розміщені у двох домашніх шафах. Нову літературу доставляли з районного центру (м. Острог) за 17 км. Привозили також газети, журнали: «Правда», «Известия», «Сталінський шлях», «Перець», «Крокодил», «Огонёк» та ін. У 1955 р. хату-читальню перенесли до приміщення контори, де був також і клуб, а через п'ять років — до приміщення старої школи [3].

У Березнівському районі Рівненської області у 1949 р. діяло 17 хат-читалень, які обслуговували сільське населення книгою та надавали інші культосвітні послуги, зокрема проводилися голосні читання, години політінформації, огляди літератури, організовувалися вечори, хоріві співи, працював драмгурток тощо. У с. Чабель Сарненського району Рівненської області хату-читальню відкрили у 1951 р. у конфіскованому помешканні репресованої сім'ї, яку вивезли до Сибіру [15]. Хата-читальня одночасно виконувала функції бібліотеки і клубу, де не тільки читали, а й співали, танцювали, дивилися кіно, слухали радіо та ін. У 1956 р. в селі звели новий клуб, який поступово перебрав на себе функції хати-читальні.

Однією з перших на Тернопільщині була хата-читальня, що виникла у 1927 р. у с. Великі Вікнини Збарзького району. Спочатку вона існувала як нелегальна книгозбірня у приватній оселі І. Сидорчука, оскільки польська влада довгий час не дозволяла відкрити бібліотеку, де були б книги українською мовою. Книжковий фонд хати-читальні поповнювався завдяки шанувальникам української культури та любителям книжок за рахунок добровільних грошових внесків. Неодноразово актив хати-читальні клопотав перед владою про офіційне відкриття установи, але отримуючи відмову, мусив часто змінювати місцеперебування книгозбірні. Тільки у 1938 р. хату-читальню дозволили офіційно відкрити в оселі Дарії Онищук, де було організовано раду, яка завідувала роботою читальні (у цій оселі хата-читальня проіснувала 10 років). Після війни книжковий фонд установи вже систематично поповнювався газетами, книжками за рахунок державного бюджету. Після декількох змін свого місцезнаходження, у 1950 р. хата-читальня була реорганізована у сільську бібліотеку [5].

На Львівщині, у с. Заводське Буського району, у 1925 р. як осередок товариства «Просвіта» була відкрита хата-читальня на добровільні пожертвування населення, а також пана Бедені і місцевих підприємців. Ще до Другої світової війни її бібліотечний фонд налічував приблизно п'ять тисяч книг. Установа запрацювала одразу після звільнення краю від окупантів. Вона мала драматичний гурток, хор та, навіть, випускала власну газету «Народна справа». Лише у 1970 р. цю хату-читальню перетворили у профспілкову бібліотеку з підпорядкуванням її птахофабриці, потім розмістили у центрі села в приміщенні Будинку культури [16].

На Волині у селищі Романів Луцького району у 1948 р. читальня, котра була утворена ще у 1921-му за ініціативою товариства «Просвіта», перетворюється на хату-читальню, при якій працювали бібліотека (700 книжок) і два гуртки: драматичний та художнього слова. Вечорами тут збиралася молодь, щоб почитати газети, журнали, пограти в шахи, доміно тощо. На початку 1960-х рр. хату-читальню перетворили на стаціонарну бібліотеку і розмістили у новозбудованому Будинку культури [40]. Загалом, на початку 1950-х рр. у Волинській області діяло 300 хат-читалень, 208 сільських бібліотек, 580 сільських клубів, 542 колгоспні книгозбірні, 30 районних бібліотек, 30 районних будинків культури, дві обласні бібліотеки [22, с. 505].

На Закарпатті у перші повоєнні роки було відкрито 17 бібліотек, 505 сільських клубів та хат-читалень, які покликані були, в першу чергу, стати закладами ідейно-політичного впливу на населення новоствореної області [4, с. 76–77]. Поява, практично в кожному населеному пункті Закарпаття, бібліотеки чи хати-читальні справляла позитивний вплив на розвиток освіти і культури краю.

У Чернівецькій області, де ще до війни діяло 240 сільських клубів і хат-читалень та 10 сільських бібліотек, на початок 1945 р. відновили роботу 149 хат-читалень. У 1946 р. в області функціонувало 377 клубів та хат-читалень, 15 районних будинків культури, 74 бібліотеки. У другій половині 1940-х рр. бібліотечний фонд хати-читальні налічував, в середньому, 500 книг. Кожна хата-читальня отримувала 12 назв газет та 8 назв журналів [42, с. 107–108].

На початку 1950-х рр. в західних областях України для покращення рівня освіти та дозвілля населення була значно розширена мережа хат-чита-

лень, бібліотек, різноманітних клубів. Загалом, тут налічувалось 11 тис. культмасових установ [31]. У селах, на окраїнах міст та робітничих поселень активно організовувались хати-читальні, де читались лекції, організовувались концерти і творчі вечори, проводились бесіди, голосні читання тощо.

Відродження у повоєнні роки старих або будівництво нових хат-читалень, клубів, бібліотек, будинків культури (у зв'язку з невідповідністю обсягів робіт розмірам державного фінансування) відбувалося, нерідко, методом народного будівництва та організації громадських робіт. У великих селах, багатих колгоспах, де активно йшло будівництво нових культурних закладів, колишні хати-читальні часто закривалися, оскільки відпала необхідність в їх самостійному існуванні. У селах же, які не мали перспектив будівництва власних клубів і бібліотек, відкривалися нові хати-читальні. Поступово втрачала колишню гостроту проблема з паливом; почалося забезпечення хат-читалень новими меблями та інвентарем. Проте, недостатнє фінансування не давало змоги забезпечити хатам-читальням належної матеріально-технічної бази. Звичайно деякі з них мали власні приміщення, навіть із залами для глядачів, але більшість тулилася в одній-двох кімнатах, непристосованих для ефективної культосвітньої роботи.

Як і раніше, хати-читальні найчастіше розміщувалися у будівлі сільської ради або в одній з кімнат школи, клубу, правління колгоспу або навіть у приватному будинку. Якщо ж для хати-читальні і виділяли окрему будівлю, то її завідувач, її рада стикалися з такими проблемами, як нестача дров, вугілля для опалення приміщення, відсутність електрики, необхідних предметів побуту та інше, що відразу позначалося на ефективності роботи установи, незважаючи на те, що сільським радам ставилося в обов'язок, поряд з контролем діяльності хат-читалень (наприклад, перевірка планів, рівня охоплення населення, систематичності проведення культосвітніх заходів тощо), ще й забезпечувати безперервне їх функціонування. Сільські ради не завжди справлялися з покладеними на них обов'язками. Наприклад, у 1944–1949 рр. незабезпеченість паливом узимку призводила іноді до повної бездіяльності як хат-читалень, так і бібліотек, клубів. Тотальний товарний дефіцит призводив до невикористання державних коштів, виділених на культурні потреби. Хати-читальні на 50–60 % не освоювали виділених грошей. Звичайно, у перші повоєнні роки забезпечення інвентарем, книгами, іншими матеріальними засобами у

більшості хат-читалень було незадовільним. Слід зазначити, що ще на початку 1940-х рр. лише у 1,8 % хат-читалень були кіноустановки [32, с. 245]. Багато з них навіть після війни не мали електричного освітлення, радіоточок. Проте, на рубежі 1940–1950-х рр. хати-читальні, крім газет, журналів, книжок почали поступово забезпечуватися різним спортивним, дозвіллєвим та іншим інвентарем. Втім, у перші повоєнні роки через недостатню розвинуту матеріально-технічну базу установ культури просвітницька діяльність на селі суттєво гальмувалася. Робота сільських культосвітніх закладів, як і раніше, фінансувалася за залишковим принципом. Основні зусилля працівників сфери культури були спрямовані на будівництво, ремонт приміщень хат-читалень, сільських клубів, бібліотек.

Загалом, за п'ять повоєнних років мережа хат-читалень, сільських бібліотек, клубів була істотно збільшена. У березні 1947 р. Рада Міністрів УРСР у постанові «Про заходи щодо зміцнення районних і сільських бібліотек» накреслила шляхи подальшого зміцнення матеріальної бази сільських бібліотек, розширення їх мережі, підвищення професійного та освітнього рівня їхніх працівників. Зокрема, було передбачено відкриття низки нових сільських бібліотек з фондом не менше 500 книг (значна кількість з них утворювалася шляхом реорганізації хат-читалень).

У роки першої повоєнної п'ятирічки (1946–1950) хати-читальні продовжували активно відбудовуватися і розвиватися. Цьому сприяли відповідні рішення партії, радянського уряду. Так, у березні 1946 г. ЦК ВКП(б) ухвалив постанову «Про агітаційно-пропагандистську роботу партійних організацій у зв'язку з прийняттям закону про п'ятирічний план відновлення і розвитку народного господарства СРСР на 1946–1950 роки». У документі наголошувалося, що у кожному обласному центрі повинні функціонувати бібліотека, краєзнавчий музей, Будинок народної творчості, лекційне бюро, в районному центрі – районна бібліотека і Будинок культури, у селі – хата-читальня або клуб та сільська бібліотека. У хатах-читальнях, якщо це було потрібно, розташовувалися школи для малограмотних і неписьменних. Проте, процес відновлення і відкриття нових хат-читалень, бібліотек, клубів у повоєнні роки нерідко гальмувався у зв'язку з браком відповідних приміщень. У травні 1946 р. Пленум ЦК КП(б)У розкритикував місцеві партійні організації, з вини яких частина приміщень хат-чи-

талень, клубів використовувалася не за призначенням.

У жовтні 1947 р. Рада міністрів України прийняла постанову «Про заходи щодо покращення роботи сільських і колгоспних клубів», за якою при всіх клубах (у т. ч. при хатах-читальнях) вводилося обов'язкове членство з відповідними грошовими внесками. З 27 420 клубів за три роки членство було введено у 14 128 клубах та хатах-читальнях [17, с. 456]. Проте, платне членство селяни не підтримали і через декілька років держава відмінила плату за членство у культосвітніх закладах.

Після війни, як і раніше, в роботі хати-читальні домінували ідеологічна, агітаційно-пропагандистська функції. Перш за все, хата-читальня була місцем пропаганди ідей марксизму-ленізму, радянського будівництва, місцем боротьби за політичну освіту і поширення знань на селі, місцем запровадження нових культурних традицій, місцем боротьби з релігійними пережитками і невіглаством. Вона обслуговувала представників селянства різного віку і повинна була привертати до себе увагу всього села. Багатогранність роботи хати-читальні вимагала придбання нових книг з різної тематики (художньої літератури, видань з проблем сільського господарства, суспільно-політичних наук, природознавства, гігієни та санітарії, кооперації тощо), а також формування умінь співпрацювати з іншими громадськими установами та організаціями села. Основним методом роботи хат-читалень відразу після війни була політична агітація, хоча її дедалі більше витісняла пропаганда та більш поглиблена робота з населенням, переважно, через різні форми гурткової діяльності.

Гуртки створювалися за такими напрямками: суспільно-політичний (гуртки політграмоти, кооперативні, сількорівські, антирелігійні та ін.); виробничо-технічний (гуртки рукоділля, домашнього господарства, сільськогосподарські, ремісничі та ін.); загальноосвітній напрям (гуртки самоосвіти, заочного навчання, природничо-наукові тощо); естетично-художній (драмгуртки, гуртки музичні, образотворчі, співочі, «жива газета» та ін.); військово-спортивний (гуртки військових знань, стрілецькі, червоних сестер, фізкультури тощо). Звичайно ж організовували гуртки й з вивчення плану четвертої (1946–1950) (а надалі – п'ятої (1951–1955) п'ятирічки, історії СРСР, праць Й. Сталіна і т. п. Гурткова робота хат-читалень охоплювала десятки, сотні тисяч селян, ставши

частиною державної ідеологічної системи. Вона виконувала, по суті, як загальні соціальні функції (виховну, інформаційну, культурно-освітню, просвітницьку, рекреаційну, комунікаційну, креативну, ціннісну, пізнавальну, духовно-світоглядну), так і деякі спеціальні функції, наприклад агітаційно-пропагандистську (пропаганда виробничо-технічних і сільськогосподарських знань, досягнень науки та виробництва; поширення марксистсько-ленінської теорії; пропаганда політики партії і радянської держави; пропаганда наукового атеїзму та ін.).

У повоєнний час хати-читальні значно розширюють коло гуртків, з'являються гуртки радіоаматорів, автолюбителів, крою та шиття, агрозоотехнічні, любителів прикладного мистецтва, секції з різних видів фізичної культури. Удосконалюють свою роботу сільськогосподарські гуртки, де селяни поглиблюють свої знання з землеробства, тваринництва, рільництва, роботи ферм та ін. Починають широко використовуватися форми наочності: стінні газети, карти, плакати, газетні статті та журнали, виставки, муляжі і скелети тварин, макети, деталі та пристрої з різних сільськогосподарських машин тощо. Така робота була направлена на поєднання теорії і практики, а також закріплення отриманих знань у певних практичних навичках. У культурно-освітній діяльності хат-читалень сільськогосподарська пропаганда посідала одне із провідних місць. Як і раніше, у сільськогосподарських гуртках розглядалися питання земельного кодексу, агрономії, агропропаганди, ефективної роботи колгоспів тощо. Нерідко керівником такого гуртка був агроном. Для піднесення освітнього рівня селян на колгоспних фермах, польових станах, переробних підприємствах на перерві чи після роботи читалися лекції на виробничі теми (наприклад, «Життя радянського колгоспного ладу», «Рациональне годування сільськогосподарських тварин», «Підвищення молочної продуктивності корів», «Підйом сільського господарства у поточній п'ятирічці» та ін.). Для забезпечення належного рівня знань слухачів активісти хат-читалень залучали до лекційної роботи фахівців з місцевої інтелігенції (партійних працівників, голів колгоспів, директорів радгоспів, лікарів, вчителів, працівників культурно-освітніх установ). Звичайно, головними завданнями лекторів були висвітлення рішень з'їздів партії, подій міжнародного і внутрішнього життя, пропаганда знань, що сприяли професійному зростанню колгоспників.

План роботи таких лекторіїв, як і раніше, розглядався і затверджувався місцевою партійною організацією (переважно, раз на півроку).

Ідеологічна, культурно-просвітницька робота хат-читалень у цей період дедалі більше спрямовується на молодіжну аудиторію, що позначалося на змісті, формах і методах діяльності цих установ. Як правило, працювати з сільською молоддю доручали комсомольським активістам. Для обговорення обиралися злободенні питання радянського та колгоспного будівництва, антирелігійної, природничо-наукової пропаганди, активізації громадського життя на селі, патріотичного, військово-спортивного, фізичного виховання, санітарно-гігієнічної просвіти. Організатори занять дедалі більше відходили від колективного читання газет, журналів, книжок, надаючи перевагу активним формам роботи: політичним дискусіям, вечорам запитань та відповідей, спортивним та іншим іграм. Хата-читальня намагалася надавати юній аудиторії широкі можливості для культурних розваг: шашки, шахи, вистави, концерти, танці, кіно тощо.

У повоєнні роки зростає увага до бібліотечної роботи хат-читалень. Досить часто вони беруть на себе обов'язки нестационарного обслуговування населення, по-суті, стаючи філіями районних сільських бібліотек. У них з'являється можливість обмінюватися книжковими фондами, нарощувати обертаність книг, збільшувати кількість своїх читачів. Члени ради та активісти постійно працюють над поповненням та обліком книжкових фондів хат-читалень. У 1950-х рр. вже окремо велись «Книга інвентарного обліку», «Книга брошурного фонду» та ін.

Якщо пересічна хата-читальня у 1920-х – 1930-х рр. мала від 50 до 200 книг, то у 1950-х – від 300 до 1000. Наприклад, хата-читальня с. Займище Щорського району (з 2016-го – Сновського району) на Чернігівщині на момент створення у 1920 р. мала фонд 40 книг, у 1948 р. – 400, на початок 1950-х – 1242 книжки, якими користувалися 237 читачів (у 1952 р. вона була реорганізована у бібліотеку при клубі) [39].

Після війни хати-читальні продовжували брати активну участь у ліквідації неписьменності (лікнепі). Адже, за даними всесоюзного перепису населення 1937 р., в УРСР 85,6 % мешканців вважалися грамотними (у 1926 р. таких було лише 52,6 %). У повоєнний час кампанію з лікнепу влада продовжила до 1954 р. У хатах-читальнях розташовували школи для малограмотних і непись-

менних, в яких проводили читання вголос, працювали різні гуртки грамотності та самоосвіти, організовували бесіди, книжкові виставки та інші заходи. Згідно з даними перепису у 1959 р., грамотне населення в республіці становило 93,5 % [25, с. 214]. Як і раніше, більшу частину письменних становили чоловіки: 97 % – у містах та 93,5 – у селах. Питома вага письменних жінок була 84,6 % – у містах, 72,2 % – у селах.

Зі зростанням рівня освіти та суттєвим зниженням числа неписьменних мешканців села, поширене раніше читання вголос газет, журналів, художньої літератури поступово замінюється лекціями, бесідами, вечорами запитань та відповідей, які на той час були найкращими засобами пропаганди. Найчастіше практикували бесіди-дискусії з питань санітарії, гігієни, природознавства; популярними були вечори запитань і відповідей, зокрема – з подій місцевого життя. Селяни охоче відвідували драмгуртки, гуртки виразного читання, хорového співу, заняття з природознавства, де вивчали основи світобудови. Зауважимо, що вся культосвітня робота проводилася завідувачем хати-читальні за календарним планом. Звітність своєчасно надсилалася до районних органів влади.

На початку 1950-х рр. діяльність більшості хат-читалень та сільських клубів значно покращується. Вони почали повніше задовольняти культурні запити населення; більше стало гуртків; систематично читалися лекції; набагато змістовніше і на більш високому рівні проводилися різні масові заходи. Основними завданнями хат-читалень, як і раніше, залишалися: роз'яснення політичного життя, поширення науково-просвітницької роботи, пропаганда агротехнічних знань, розвиток фізкультурних секцій, повсюдне поширення художньої самодіяльності та естетичного дозвілля трудящих тощо. У період, що досліджується, робота мережі хат-читалень була більш стабільною, ніж у 1920–1930-х рр. Тепер хата-читальня обов'язково повинна була мати зал для глядачів зі сценою, бібліотеку, кімнату для гуртків, спортивно-культурного інвентаря, а на вулиці – спортивний майданчик. Велике значення надавалося зовнішньому і внутрішньому вигляду хати-читальні. Внутрішні стіни будівлі обов'язково прикрашалися портретами класиків марксизму-ленінізму та відомих партійних діячів. Крім того місцеве керівництво слідкувало, щоб хата-читальня своєчасно отримувала газети та журнали, належним чином організовувала довідкову роботу,

зادля виконання якої «хатник» повинен був володіти необхідними для селян відомостями (знати адресу районних радянських установ, орієнтуватися в юридичних питаннях про податки, правила розлучення, усиновлення тощо). Довідкова робота з питань правового, побутового, господарського і політичного життя, поряд з організацією бесід, вечорів запитань і відповідей, стінних газет, прослуховування радіо, займала одне з важливих місць культурно-масової діяльності хати-читальні. Таким чином у селян формувалася практична потреба у відвідуванні хати-читальні, в якій, до того ж, часто практикувалося чергування (прийом) членів сільради, дільничного, агронома, лісничого та місцевих керівних осіб. Такі чергування, що проходили у відповідні дні та години, набували ще більшої цінності, якщо вищеназвані особи проживали поза зоною обслуговування хати-читальні та села взагалі.

У повоєнні роки більше уваги приділялося добору кадрів для хат-читалень. «Хатниками» почали призначати партійних, комсомольських активістів за направленням партійних органів та районних комітетів ЛКСМ України. Обов'язково враховувалися рівень та якість освіти завідуючих. Наприклад, у 1952 р. наказом Волинського обласного культвідділу «Про звільнення працівників, які не мають відповідної освіти і не поступили на заочний відділ культосвітнього технікуму» всі культосвітні працівники області попереджалися про те, що у разі відсутності «освіти за 7 класів» та отримання середньої спеціальної освіти вони будуть звільнені з роботи [14]. До речі, на початку 1950-х влада посилює матеріальну відповідальність для культосвітніх працівників. Наприклад, за втрату певного обладнання, за нестачу літератури, виявлену під час звільнення завідуючого хатою-читальнею, він повинен був негайно за власні кошти купити аналогічне майно або компенсувати його іншим способом. У противному разі справа передавалася до суду.

У середині 1950-х рр. з відновленням народного господарства, з розбудовою мережі сільських клубів, будинків культури, самостійних сільських бібліотек, з піднесенням освіти та культури селян, кількість хат-читалень почала стрімко скорочуватися. Якщо у 1948 р. в СРСР функціонувало приблизно 48 тис. хат-читалень, то у 1952-му – вже 30 тис. а у 1963 р. – всього 5,6 тис. [10, стб. 170; 18, с. 22; 19, с. 114]. Посиленню таких тенденцій великою мірою сприяв розроблений владою п'ятий п'ятирічний план розвитку СРСР

(1951–1955), яким передбачалося збільшення в країні кількості будинків культури, клубів (на 15 %), саме за рахунок реорганізації хат-читалень. Подібні процеси мали місце і в Україні. В умовах відбудови економічного та соціально-культурного життя на селі до початку 1950-х рр. хати-читальні ще активно працювали, вони були ще затребуваними суспільством. Надалі їх кількість стрімко скорочується. Динаміку цього процесу можна простежити за таблицею:

Таблиця
Динаміка кількості хат-читалень та приклубних бібліотек в УРСР у 1950-х – першій половині 1960-х рр.

Роки	1950	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1963	1964	1965
Кількість хат-читалень	1862	756	–	597	569	534	440 ³	72	66	44
Кількість приклубних бібліотек	13630	7963	6740	6060	5843	5665	5462	–	–	2589

На зменшенні кількості хат-читалень та приклубних бібліотек у середині 1950-х рр. істотно позначився процес централізації дрібних книгозбірень. Адже саме в цей період відбувається поступова ліквідація численних невеликих сільських книгозбірень та переведення їхніх книжкових фондів до більш потужних за кількістю книг державних бібліотек. Наполегливо здійснювалося об'єднання сільських бібліотечних установ у єдину мережу масових бібліотек. Зменшення кількості хат-читалень продовжувалося у другій половині 1950-х – на початку 1960-х рр.

Процес централізації та об'єднання дрібних культосвітніх установ на селі охоплював не тільки хати-читальні, а й бібліотеки. У 1955 р. в УРСР на селі діяло 28 066 бібліотек, з них сільських бібліотек Міністерства культури (створеного у 1953 р.) – 11 566. За відомостями С. Комського, у 1956 р. в Україні було приблизно 10 тис. державних сільських бібліотек і 8 тис. клубних книгозбірень [20, с. 13]. У 1958 р. на селі вже діяло 25 941 бібліотека, з них – 12 553 самостійних сільських бібліотеки; у 1959 р. – 12 587 державних сільських бібліотек, 4732 – колгоспних і радгоспних, 5466 – профспілкових; у 1961 р. – 22 797 книгозбірень, з них 12 871 сільська бібліотека [6, с. 168; 29, с. 656–657]. Наприкінці 1950-х – початку 1960-х рр. за рахунок скорочення кількості

дрібних бібліотек загальна кількість масових бібліотек в Україні зменшилася до 31,5 тис. [27, с. 571]. Протягом 1950-х – першої половини 1960-х рр. кількість сільських бібліотек в республіці скоротилася приблизно на 30 % (з 29,4 тис. до 19,7 тис.), що було зумовлено об'єднанням бібліотек при клубах і хатах-читальнях зі стаціонарними бібліотеками Міністерства культури, а також державних бібліотек з колгоспними [17, с. 459]. За статистичними даними, на початку 1960-х рр. мережа хат-читалень в УРСР була, фактично, ліквідована (у 1963 р. в Україні діяло 72 хати-читальні, у 1964-му – 66, у 1965-му – 44) [30, с. 636]. Втім, культосвітня та просвітницька діяльність хат-читалень у другій половині 1950-х – на початку 1960-х рр., незважаючи на скорочення їх кількості, не збавляла темпів.

У 1957 р. виходить Постанова Ради Міністрів УРСР № 1283 «Про поліпшення роботи культурно-освітніх установ на селі», за якою передбачалося посилення матеріальної бази хат-читалень. Вже наступного року розпорядженням Ради Міністрів СРСР вводяться громадські огляди культурно-освітніх установ, за підсумками яких органи влади зобов'язані були орієнтувати роботу закладів культури на конкретні питання виробництва. Використовуючи різноманітні форми масової роботи, хати-читальні, сільські клуби, бібліотеки повинні були ще активніше пропагувати досвід передовиків сільського господарства, допомагати впроваджувати прогресивні методи ведення господарства. Хати-читальні, так само як і раніше, повинні були активно допомагати клубам, бібліотекам сприяти розширенню кругозору мешканців села, підвищувати їх ідейно-політичний рівень, організувати дозвілля колгоспників, зокрема засобами гурткової роботи. Сільради та партійні організації на місцях зобов'язані були всебічно допомагати в організації культурно-просвітницької діяльності хат-читалень, а також домагатися, щоб ці установи ставали активними помічниками парторганізацій у комуністичному вихованні селян.

У другій половині 1950-х – на початку 1960-х рр. хати-читальні активно забезпечувалися спеціальним інвентарем для проведення культосвітніх, просвітницьких, спортивних, розважальних та інших заходів, зокрема новим обладнанням для трансляції кінофільмів, фонограм тощо. Наприклад, на початку 1960-х рр. в УРСР власні кіноустановки мали приблизно 25–30 % хат-читалень, а рівень їх радіофікації становив 50–70 %. Також

³ Відомості про хати-читальні у статистичному щорічнику «Народне господарство Української РСР у 1960 році» (К., 1961) відображені у розділі «Клубні установи УРСР по типах і відомчій підлеглості» [28].

зростали книжкові фонди їхніх бібліотек, збільшувалася кількість гуртків⁴.

Загалом, кількість книг у хатах-читальнях, у бібліотеках України упродовж 1950-х рр. значно зростає. Міські, дитячі та районні бібліотеки в середньому мали приблизно 20–40 тис. книг, тоді як у державних сільських бібліотеках їх було до 10 тис., а у колгоспних книгозбірнях, хатах-читальнях – в середньому від 500 до 1000 книг. Надалі книжковий фонд колгоспних бібліотек було перерозподілено та передано, переважно, до державних сільських бібліотек, оскільки вже на початку 1950-х рр. в культурно-просвітницькому будівництві дедалі більше виявлялася тенденція замість невеликих клубів і бібліотек будувати палаци і місткі будинки культури – культурно-освітні комплекси, що включали кінозал, бібліотеку, читальню, театральну сцену, приміщення для занять спортом, кімнати для роботи гуртків. На рубежі 1950–1960-х рр. різко почала зменшуватися кількість хат-читалень, які, так само як і невеликі клуби, об'єднували у більш значні культосвітні установи. Незважаючи на те, що за 1951–1960 рр. в республіці було побудовано більше трьох тисяч нових культурно-просвітницьких установ, загалом, кількість їх дещо зменшилася і в 1960 р. становила 28,4 тис., з яких 24,8 тис. діяло в сільській місцевості. Зростає також освітній та професійний рівень бібліотекарів та культосвітніх працівників. У 1956 р. вищу, середню спеціальну або середню освіту на селі мали 83 % працівників сільських бібліотек (вищу та середню спеціальну освіту мали лише 28 % працівників), а у 1961-му – 97 % (вищу та середню спеціальну освіту мали вже 56 % працівників сільських бібліотек) [37, с. 301]. Втім, у 1950-х рр. у багатьох хатах-читальнях були нерідко ті ж самі проблеми, що і в попередні періоди: недостатньо розвинута матеріально-технічна база, брак приміщень, сучасного обладнання, нової літератури, плінність кадрів, низький рівень освіти та зарплати фахівців. Наприклад, у 1957 р. майже 3,9 тис. клубів на селі не мали власного приміщення, а 11 тис. населених

пунктів України (з 40 тис.) взагалі не мали культосвітніх установ [17, с. 454].

Висновки. До початку 1950-х рр. хати-читальні в Україні були одними з найбільш масових сільських культурно-освітніх, просвітницьких та інформаційних закладів клубного типу й, одночасно, одним з провідних видів сільських бібліотек, який сформувався на рубежі 1920-х–1930-х рр., а після Другої світової війни продовжував розвиватися. У другій половині 1940-х–1950-х рр. хати-читальні продовжували удосконалювати свої форми роботи, розвивати та розширювати свої соціальні функції. Ставши частиною державної ідеологічної системи, хати-читальні здійснювали такі загальні соціальні функції, як виховну, інформаційну, культурно-освітню, просвітницьку, духовно-світоглядну та деякі спеціальні функції, наприклад, агітаційно-пропагандистську (пропаганда марксистсько-ленінської теорії, зовнішньої і внутрішньої політики КППС і Радянської держави, наукового атеїзму, виробничо-технічних і сільськогосподарських знань та ін.). Окрім пропаганди марксистсько-ленінських ідей, хати-читальні сприяли формуванню патріотизму та підвищенню трудового ентузіазму селян. Вони були дієвими провідниками ідей і рішень радянської влади серед селян і, звичайно, перебували під пильною увагою, тотальним контролем партійних організацій усіх рівнів.

У другій половині 1940-х–1950-х рр. діяльність хат-читалень в Україні відзначалася пошуками нових, нетрадиційних, підходів до культурно-масової роботи (розвивалися такі форми роботи, як культпоходи, соцзмагання, вечори запитань і відповідей, масова лекційна пропаганда, гурткова діяльність, пересувне бібліотечне обслуговування). У тих хатах-читальнях, де справа була поставлена добре, а культурно-масові заходи проходили неформально, а на високому професійному рівні, там, як правило, використовувалися найрізноманітніші форми і методи культурно-просвітницької роботи. Навколо хат-читалень розгорталася широка культурно-просвітницька самодіяльність селян. Хати-читальні ставали опорними пунктами всієї культосвітньої роботи серед селян, зокрема сільської інтелігенції, розвивались культурні форми дозвілля, творча самодіяльність. При хатах-читальнях створювалися різні ради, наприклад, читців, книгонош, бібліотечної роботи тощо. Значно покращився зв'язок хат-читалень з сільською інтелігенцією – вчителями, лікарями, агрономами, які брали активну участь у роботі гуртків, читанні

⁴ У 1954 р. в УРСР на селі діяло 67 тис. гуртків (більше одного мільйона учасників). У 1956 р. у хатах-читальнях, селянських клубах, районних будинках культури працювало 62 326 гуртків художньої самодіяльності (874,4 тис. осіб) та 2594 сільськогосподарських гуртків (49 тис. осіб). У 1957 р. тут функціонувало 71 тис. гуртків, а вже у 1961-му – 84 230 гуртків художньої самодіяльності (1200 тис. осіб) та 5509 сільськогосподарських гуртків (113 тис. осіб) [37, с. 307–309].

лекцій, проведенні диспутів, в інших заходах, що організовувались активістами хат-читалень.

Стали більш поглибленими і дієвими культосвітня та бібліотечна робота. Хати-читальні були невід'ємною частиною системи ідеологічних, культурно-просвітницьких установ, які залучали селян до досягнень вітчизняної та світової культури, сприяли духовному та фізичному вихованню, поширенню загальноосвітніх та професійних знань.

У повоєнний період, паралельно з відновленням мережі закладів культури, йшла реорганізація сільських культосвітніх установ: хати-читальні дедалі частіше замінювалися клубами та бібліотеками. У середині 1950-х рр. у зв'язку зі зростанням кількості сільських клубів та бібліотек, а також з укрупненням і централізацією установ культури, мережа хат-читалень швидко скорочувалася. Втім, хата-читальня продовжувала діяти як синкретична культосвітня установа (своєрідна бібліотека-клуб), що поєднувала форми і методи роботи бібліотеки, клубу та освітнього закладу. Такий «симбіоз» різних напрямів діяльності культосвітніх установ, незважаючи на зростання кількості окремих самостійних сільських бібліотек та клубів, був життєздатним в умовах повоєнних років розрухи та відбудови господарського життя країни. У другій половині 1950-х рр. матеріально-технічна база виробництва та культурно-освітній рівень селян значно підвищилися, що стало основним об'єктивним чинником подальшого розвитку самостійних сільських бібліотек, клубів, інших культосвітніх закладів на селі і водночас – скорочення та ліквідації мережі хат-читалень. Повоєнний період розвитку хат-читалень в Україні можна умовно розподілити на два етапи: 1-й – друга половина 1940-х – перша половина 1950-х рр. – відбудова мережі та стрімкий розвиток цих установ, який вирізнявся пошуком нових форм і методів культурно-просвітницької роботи на селі; 2-й – друга половина 1950-х – перша половина 1960-х рр. – стрімке скорочення мережі хат-читалень, трансформація їх у сільські клуби, бібліотеки та будинки культури. На цьому етапі хати-читальні, хоча поступово і переставали бути основними культурно-просвітницькими установами на селі, все-таки працювали ще протягом 1960-х рр. і зробили значний внесок у розвиток просвітництва та культури селян.

Список бібліографічних посилань

1. Андреева М.С. и др. *История культурно-просветительской работы в СССР*. В 2-х частях : уч. пособие для студентов ин-тов кул.-ры. Харьков, 1970. Ч. 2. 300 с.
2. *Бібліотечное дело на Украине (Организация библиотеч-*

ной работы) (1945–1961) : конспект лекций для студентов-заочников ХГИК по курсу «История библиотечного дела в СССР» / сост. З. В. Гимальдинова. Харьков, 1965. 34 с.

3. Бібліотека села Болотківці. *Острозьщина туристична: Веб-сайт відділу культури і туризму Острозької РДА*. URL: <http://ostrogtoor.com.ua/index.php/pro-nas/biblio-dept/biblioteka-s-bolotkivtsi>

4. Біланич Г. З історії бібліотечної справи на Закарпатті. *Актуальні питання культурології*. 2012. Вип. 12. С. 73–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apkant_2012_12_21

5. Бондар О. В. З історії бібліотечної справи в Збараському районі. *Тернопільщина: Регіональний інформаційний портал*. URL: <http://irp.te.ua/2010-05-27-13-01-21/>

6. Валько І., Міневич І. *Клуби і бібліотеки Радянської України*. Київ : Держвидав політичної літ-ри УРСР, 1960. 223 с.

7. Гимальдинова З. В. З історії організації бібліотечного обслуговування сільського населення України (1921–1959 рр.). *Бібліотекознавство та бібліографія*. Харків, 1972. Вип. 13. С. 71–81.

8. Докладная записка Комитета по делам культурно-просветительных учреждений УССР Совету Министров УССР о ходе выполнения постановления Совета Министров УССР и ЦК КП(б)У «Об обязательной государственной регистрации библиотек». *Книга и книжное дело в Украинской ССР*: Сборник документов и материалов 1941–1984. Киев : Наукова думка, 1986. С. 56–59.

9. *З історії становлення і розвитку бібліотек Липоводолинщини* / Сектор культури Липоводолинської РДА; Центральна районна бібліотека ім. Л. М. Новиченка. Липова Долина, 2014. 12 с. URL: http://bibliotekald.at.ua/10/selskij_bibl.pdf

10. Изба-читальня. *Педагогическая энциклопедия*. В 4-х тт. Т. 2: Ж–М. Москва : Изд. «Сов. Энциклопедия», 1965. 912 стб.

11. *История городов и сёл Украинской ССР: в 26 т. Сумская область* / [гл. редкол.: П. Т. Тронько (гл.) и др.; редкол. тома: И. Я. Макухин (гл.) и др.]. Киев : Гл. ред. УСЭ, 1980. 700 с.

12. *История советского крестьянства СССР*: В 5 т. / В. Т. Анисков и др. Москва : Наука, 1987. Т. 3. 447 с.

13. *Історія. Сайт Острозької централізованої системи публічно-шкільних бібліотек*. URL: <http://www.ostlibrery.com.ua/index.php/biblioteka-v-podrobitsyakh/istoriya>

14. *Історія бібліотек Луцького району. Сайт Луцької районної ЦБС*. URL: http://www.lutsk-crb.edukit.volyn.ua/pro_biblioteku/istorichna_dovidka/

15. *Історія бібліотеки села Чабель. Чабельська загальноосвітня школа I–II ступенів*. URL: http://chabel-school.rv.sch.in.ua/uchnyam/biblioteka/istoriya_biblioteki/?pvi=no

16. *Історія села. Заводська ЗОШ I–III ступенів Буського району Львівської області*. URL: http://zavodska-zosh.lviv.sch.in.ua/pro_shkolu/istoriya_shkoli/?pvi=no&prnt=prnt&prnt=pri&pvi=pri

17. *Історія українського селянства*: нариси: В 2 т. / О. В. Андрощук. Київ : Наук. думка, 2006. Т. 2. 652 с.

18. Кабанов П. И. *Очерки культурно-просветительной работы в СССР в послевоенные годы. 1946–1953*. Москва : Гос. издат. культпросвет. лит.-ры, 1955. 135 с.

19. Ключко В. Ф. *Культурное строительство в советской деревне в годы второй пятилетки (1933–1937)*. Москва : Госкультпросвет, 1958. 144 с.

20. Комський С. Поліпшити методичну роботу районних бібліотек. *Соціалістична культура*. 1957. № 1. С. 13–14.

21. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1928 – червень 1941* : зб. док. і мат. Київ : Наукова думка, 1986. 416 с.

22. *Культурне будівництво в Українській РСР. Червень 1941–1950* : зб. док. і мат. / уп. А. І. Бичкова та ін. Київ : Наукова думка, 1989. 576 с.

23. *Культурне будівництво на Вінниччині в роки Радянської влади*. Вінниця, 1959. 36 с.

24. Малиновська Н. Л., Хлань Т. О. Бібліотечна мережа Миколаївщини. *Історія бібліотеки*: зб. ст. до 120-річчя Миколаїв. держ. обл. універс. наук. б-ки ім. О. Гмирява / Миколаїв. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. О. Гмирява. Миколаїв, 2001. С. 19–25.

25. Мовчан О. М. Ліквідація неписьменності (лікнеп), кампанії лікнепу в УСРР–УРСР. *Енциклопедія історії України*. Т. 6: Ла–Мі / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2009. С. 212–214. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Likvidatsiya_nepismennosti

26. Мольченко В. П. Комуністична партія України в боротьбі за відновлення і розгортання діяльності культурно-освітніх закладів на селі в післявоєнний період (1944–1950 рр.). *Наукові праці з історії КПРС* : міжвідом. наук. зб. Київ : Вид. КДУ, 1966. Вип. 10. С. 148–158.

27. *Народне господарство Української РСР в 1966 році*: стат. щорічник / ЦСУ, Стат. упр. при Раді Міністрів УРСР. Київ : Держ. статист. вид-во, 1967. 638 с.

28. *Народне господарство Української РСР у 1960 році*: стат. щорічник / ЦСУ, Стат. упр. при Раді Міністрів УРСР. Київ : Держ. статист. вид-во, 1961. 556 с.

29. *Народне господарство Української РСР у 1961 році*: стат. щорічник / ЦСУ, Стат. упр. при Раді Міністрів УРСР. Київ : Держ. стат. вид-во, 1962. 751 с.

30. *Народне господарство Української РСР у 1965 році*: стат. щорічник / ЦСУ, Стат. упр. при Раді Міністрів УРСР. Київ : Держ. стат. вид-во, 1966. 716 с.

31. *Особливості розвитку західних областей УРСР у післявоєнний період. Сайт освітнього порталу «Академія»*. URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=3545>

32. Островский В. Б. *Колхозное крестьянство СССР: Политика партии в деревне и ее социально-экономические результаты*. Саратов : Изд-во СГУ, 1967. 329 с.

33. Папушко Л. Г. З історії бібліотек-філій Заліщицької ЦБС. *Тернопільщина: Регіональний інформаційний портал*. URL: <http://irp.te.ua/2010-05-27-13-23-43/>

34. Ревергук В. Я. *Полтавщина в роки радянсько-німецької війни (1941–1945)*. Полтава : Дивосвіт, 2010. 292 с. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/bibliografiya?id=3669>

35. Седих В. В. *Історія бібліотечної справи в Україні*: навч. посібник. Харків, 2013. 213 с.

36. Терещенко Т. В. Відбудова сільських культурно-освітніх установ у 1943–1950-х рр. (на матеріалах Центральної України). *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. 2004. Вип. 26. С. 353–366. URL: <http://history.org.ua/JournALL/histname/26/28.pdf>

37. Теселько М. П. *Деятельность Коммунистической партии Украины по развитию культурно-просветительской работы на селе в 1956–1961 годах* : дисс. ... канд. ист. наук. Днепропетровск, 1967. 334 с.

38. Уваров В. Д. Роль хат-лабораторій у піднесенні культурно-технічного рівня колгоспного селянства (1934–1936 рр.). *Наукові праці з історії КПРС*: міжвідомчий наук. збірник. Київ : Вид-во КДУ, 1966. Вип. 10. С. 113–125.

39. Феоділова Л. З історії бібліотеки села Займище. *Відділ наукової інформації та бібліографії Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка*. URL: http://secinfchounbk.blogspot.com/2019/02/blog-post_11.html

40. Ходаковська В. М. Історія бібліотек Луцького району. *Сайт Луцької районної ЦБС*. URL: http://www.lutsk-crb.edu.kit.volyn.ua/pro_biblioteku/istorichna_dovidka/

41. Чижов О. І. *Розвиток культурно-просвітніх закладів на*

Сумщині (кін. 30-х рр. XX ст. – поч. XXI ст.) : дис. ... канд. іст. наук за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2017. 273 с.

42. Шилюк О. Бібліотечна справа на Буковині в 40-х роках ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Сер. : Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2010. Вип. 4. С. 104–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluk-bit_2009_4_11

References

1. Andreeva, M. S. (1970). *Istoriia kulturno-prosvetitel'skoi raboty v SSSR. Parts 1-2. Part 2. Sovetskii period (1917-1969)*. Uch. posobie dlia studentov in-toy kul-ry [The history of cultural and educational work in the USSR. In 2 parts. Part 2: The Soviet period (1917-1969): A textbook for students of cultural institutions]. Kharkov, Ukraine. [In Russian].

2. Gimaldinova, Z. V. (Comps.). (1965). *Bibliotечноe delo na Ukraine (Organizatsiia bibliotечноi raboty) (1945-1961): konsept lekcii dlia studentov-zaochnikov KHGIK po kursu «Istoriia bibliotечноgo dela v SSSR»* [Librarianship in Ukraine (Organization of library work) (1945-1961): lecture notes for part-time students of KhGIK on the course «History of librarianship in the USSR»]. Kharkov, Ukraine. [In Russian].

3. Biblioteka sela Bolotkivtsi [Library of the village of Bolotkivtsi]. *Ostrozchyna turystychna: Veb-sait viddilu kultury i turizmu Ostrozkoï RDA*. Retrieved from <http://ostrogtoor.com.ua/index.php/pro-nas/biblio-dept/biblioteka-s-bolotkivtsi> [In Ukrainian].

4. Bilanych, H. (2012). Z istorii bibliotечноi spravy na Zakarpatti [From the history of library work in Transcarpathia]. *Aktualni pytannia kulturolohiï*, 12, 73-78. [In Ukrainian].

5. Bondar, O. V. (2010). Z istorii bibliotечноi spravy v Zbarazkomu raioni [From the history of library work in Zbarazh district]. *Ternopil'shchyna: Rehionalnyi informatsiinyi portal*. Retrieved from <http://irp.te.ua/2010-05-27-13-01-21/> [In Ukrainian].

6. Valko, I. & Minevych, I. (1960). *Kluby i biblioteki Radianskoi Ukrainy* [Clubs and libraries of Soviet Ukraine.]. Kyiv, Ukraine: State Publishing House of Political Literature of the Ukrainian SSR. [In Ukrainian].

7. Hymaldinova, Z. V. (1972). Z istorii orhanizatsii bibliotечноho obsluhovuvannia silskoho naseleння Ukrainy (1921-1959 rr.) [From the history of the organization of library services for the rural population of Ukraine (1921-1959)]. *Bibliotekoznavstvo ta bibliohrafiia*, 13, 71-81. [In Ukrainian].

8. (1986). Dokladnaia zapiska Komiteta po delam kulturno-prosvetitel'nykh uchrezhdeniiï USSR Sovetu Ministrov USSR o khode vypolneniia postanovleniia Soveta Ministrov USSR i TSK KP(b)U «Ob obiazatelnoi gosudarstvennoi registratsii bibliotek» [Report of the Committee on Cultural and Educational Institutions of the USSR to the Council of Ministers of the USSR on the implementation of the resolution of the Council of Ministers of the USSR and the Central Committee of the CP(b)U «On mandatory state registration of libraries»]. *Kniga i knizhnoe delo v Ukrain'skoi SSR: Sbornik dokumentov i materialov 1941-1984* (pp. 56-59). Kiev, Ukraine: Naukova dumka. [In Russian].

9. (2014). Z istorii stanovlennia i rozvytku bibliotek Lypovodolyn'shchyny [From the history of formation and development of libraries of Lipovodolynsk region]. Lypova Dolyna, Ukraine. Retrieved from http://bibliotekald.at.ua/10/selskij_bibl.pdf [In Ukrainian].

10. (1965). Izba-chitalnia [The hut-reading room].

Pedagogicheskaiia entsiklopediia. V 4-h tt. T. 2: Zh-M. Moscow, Russia. [In Russian].

11. Tronko, P. T. (Ed.). (1980). *Istoriia gorodov i siol Ukrainskoi SSR: v 26 t. Sumskaia oblast* [History of cities and villages of the Ukrainian SSR: in 26 t. Sumsky region]. Kiev, Ukraine: Gl. red. USE. [In Russian].

12. Aniskov, V. T. et al. (1987). *Istoriia sovetskogo krestianstva: v 5 tt. T. 3. Krestianstvo nakanune i v gody Velikoi Otechestvennoi voiny. 1938-1945* [History of the Soviet peasantry of the USSR: in 5 vols. T. 3. The peasantry on the eve and during the Great Patriotic War. 1938-1945]. Moscow, Russia: Nauka. [In Russian].

13. Istoriia [History]. *Sait Ostrozkoj isentralizovanoi systemy publichno-shkilnykh bibliotek*. Retrieved from <http://www.ostlibrery.com.ua/index.php/biblioteka-v-podrobityakh/istoriya> [In Ukrainian].

14. Istoriia bibliotek Lutskoho raionu [History of libraries of Lutsk district]. *Sait Lutskoi raionnoi KhBS*. Retrieved from http://www.lutsk-crb.edu.kit.volyn.ua/pro_biblioteku/istorichna_dovidka/ [In Ukrainian].

15. Istoriia biblioteki sela Chabel [History of the library of the village of Chabel]. *Chabelska zahalnoosvitnia shkola I-II stupniv*. Retrieved from http://chabel-school.rv.sch.in.ua/uchnyam/biblioteka/istoriya_biblioteki/?pvi=no [In Ukrainian].

16. Istoriia sela [History of the village]. *Zavodska ZOSH I-III stupniv Buskoho raionu Lvivskoi oblasti*. Retrieved from http://zavodska-zosh.lviv.sch.in.ua/pro_shkolu/istoriya_shkoli/?pvi=no&prnt=prnt&prnt=pri&pvi=pvi [In Ukrainian].

17. Androshuk, O. V. (Comps.). (2006). *Istoria ukrainskoho selianstva: narysy: V 2 tt. T. 2* [History of the Ukrainian peasantry: essays: In 2 vols. (V. 2)]. Kyiv, Ukraine: Nauk. dumka. [In Ukrainian].

18. Kabanov, P. I. (1955). *Ocherki kulturno-prosvetitelnoi raboty v SSSR v poslevoennye gody. 1946-1953* [Essays on cultural and educational work in the USSR in the postwar years. 1946-1953]. Moscow, Russia: Gos. izdat. kultprosvet. lit-ry. [In Russian].

19. Klochko, V. F. (1958). *Kulturnoe stroitelstvo v sovetskoi derevne v gody vtoroi piatiletki (1933-1937)* [Cultural construction in the Soviet countryside during the second five-year plan (1933-1937)]. Moscow, Russia: Goskultprosvet. [In Russian].

20. Komsykyi, S. (1957). Polipshyty metodychnu robotu raionnykh bibliotek [Improve the methodological work of district libraries]. *Sotsialistychna kultura*, 1, 13-14. [In Ukrainian].

21. (1986). *Kulturne budivnytstvo v Ukrainiskii RSR. 1928-cherven 1941: zb. dok. i mat.* [Cultural construction in the Ukrainian SSR. 1928-June 1941: Coll. doc. and mat.]. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].

22. Bychkova, A. I. (Comps.). (1989). *Kulturne budivnytstvo v Ukrainiskii RSR. Cherven 1941-1950: zb. dok. i mat.* [Cultural construction in the Ukrainian SSR. June 1941-1950: Coll. doc. and mat.]. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].

23. (1959). *Kulturne budivnytstvo na Vinnychchyni v roky Radianskoi vlady* [Cultural construction in the Vinnytsia region during the Soviet era]. Vinnytsia, Ukraine. [In Ukrainian].

24. Malynovska, N. L. & Hlan, T. O. (2001). Biblioteczna merezha Mykolaivshchyny [Library network of Mykolayiv region]. *Istoriia biblioteky: zb. st. do 120-richchia Mykolaiv. derzh. obl. univers. nauk. b-ky im. O. Hmyrova* (pp. 19-25). Mykolaiv, Ukraine. [In Ukrainian].

25. Movchan, O. M. (2009). Likvidatsiia nepysmennosti (liknep), kampanii liknepu v USRR-URSR [Elimination of illiteracy (liknep), liknep campaigns in the USSR-USSR]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*: Vol. 6: La-Mi. (pp. 212-214). Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Likvidatsiya_nepysmennosti [In Ukrainian].

26. Molchenko, V. P. (1966). Komunistychna partiia Ukrainy v borotbi za vidnovlennia i rozhortannia diialnosti kulturno-osvitnikh zakladiv na seli v pislivoennyi period (1944-1950 rr.) [The Communist Party of Ukraine in the struggle for the restoration and deployment of cultural and educational institutions in the countryside in the postwar period (1944-1950)]. *Naukovi pratsi z istorii KPRS: mizhvidom. nauk. zb.*, 10 148-158. Kyiv, Ukraine: Vyd. KDU. [In Ukrainian].

27. (1967). *Narodne gospodarstvo Ukrainskoi RSR v 1966 rotsi: stat. shorichnyk / CzSU, Stat. upr. pry Radi Ministriv URSR* [The national economy of the Ukrainian SSR in 1966: stat. year-book]. Kyiv, Ukraine: Derzh. statyst. vyd-vo. [In Ukrainian].

28. (1961). *Narodne gospodarstvo Ukrainskoi RSR v 1960 rotsi: stat. shorichnyk / CzSU, Stat. upr. pry Radi Ministriv URSR* [The national economy of the Ukrainian SSR in 1960: stat. year-book]. Kyiv, Ukraine: Derzh. statyst. vyd-vo. [In Ukrainian].

29. (1962). *Narodne gospodarstvo Ukrainskoi RSR v 1961 rotsi: stat. shorichnyk / CzSU, Stat. upr. pry Radi Ministriv URSR* [The national economy of the Ukrainian SSR in 1961: stat. year-book]. Kyiv, Ukraine: Derzh. statyst. vyd-vo. [In Ukrainian].

30. (1966). *Narodne gospodarstvo Ukrainskoi RSR v 1965 rotsi: stat. shorichnyk / CzSU, Stat. upr. pry Radi Ministriv URSR* [The national economy of the Ukrainian SSR in 1965: stat. year-book]. Kyiv, Ukraine: Derzh. statyst. vyd-vo. [In Ukrainian].

31. Osoblyvosti rozvytku zakhidnykh oblastei URSR u pislivoennyi period [Features of the development of the western regions of the USSR in the postwar period]. *Sait osvitho portalu «Akademiia»*. Retrieved from <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=3545> [In Ukrainian].

32. Ostrovskii, V. B. (1967). *Kolkhoznoe krestianstvo SSSR: politika partii v derevne i ee sotcialno-ekonomicheskie rezultaty* [The collective farm peasantry of the USSR: Party policy in the countryside and its socio-economic results]. Saratov, Russia: Izd-vo SGU. [In Russian].

33. Papushko, L. H. (2010). Z istorii bibliotek-filii Zalishytskoi CzBS [From the history of libraries of Zalishchyk CBS branches]. *Ternopilshchyna: Rehionalnyi informatsiinyi portal*. Retrieved from <http://irp.te.ua/2010-05-27-13-23-43/> [In Ukrainian].

34. Revehuk, V. Ya. (2010). *Poltavshchyna v roky radiansko-nimetskoi viiny (1941-1945)* [Poltava region during the Soviet-German war (1941-1945)]. Poltava, Ukraine: Dyvosvit. [In Ukrainian].

35. Sedykh, V. V. (2013). *Istoriia bibliotecznoi spravy v Ukraini* [History of library business in Ukraine: Textbook]. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

36. Tereshhenko, T. V. (2004). Vidbudova silskykh kulturno-osvitnikh ustanov u 1943-1950-x rr. (na materialakh Tsentralnoi Ukrainy) [Reconstruction of rural cultural and educational institutions in 1943-1950 (based on materials from Central Ukraine)]. *Istoriia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty*. 26, 353-366. [In Ukrainian].

37. Teselko, M. P. (1967). *Deiatelnost Kommunisticheskoi partii Ukrainy po razvitiuu kulturno-prosvetitel'skoi raboty na sele v 1956-1961 godakh* [The activities of the Communist Party of Ukraine on the development of cultural and educational work in the countryside in 1956-1961]. Candidates thesis. Dnepropetrovsk, Ukraine. [In Russian].

38. Uvarov, V. D. (1966). Rol khat-laboratorii u pidnesenni kulturno-tekhnichnoho rivnia kolhospnogo selianstva (1934-1936 rr.) [The role of house-laboratories in raising the cultural and technical level of the collective farm peasantry (1934-1936)]. *Naukovi pratsi z istorii KPRS: mizhvidomchy nauk. rb.* 10, 113-125. Kyiv, Ukraine: Vyd-vo KDU. [In Ukrainian].

39. Feofilova, L. (2019). Z istorii biblioteki sela Zaimyshche [From the history of the library of the village of Zaimyshche].

Viddil naukovoi informatsii ta bibliografii Chernihivskoi OUNB im. V. H. Korolenka. Retrieved from http://secinfchounbk.blogspot.com/2019/02/blog-post_11.html [In Ukrainian].

40. Khodakovska, V. M. Istoriiia bibliotek Lutskoho raionu [History of libraries of Lutsk district]. *Sait Lutskoi raionnoi TsBS*. Retrieved from http://www.lutsk-crb.edukit.volyn.ua/pro_biblioteku/istorichna_dovidka/ [In Ukrainian].

41. Chyzhov, O. I. (2017). *Rozvytok kulturno-prosvitnikh zak-*

ladiv na Sumshchyni (kin. 30-x rr. XX st. - poch. XXI st.) [Development of cultural and educational institutions in Sumy region (late 30's of XX century - beginning of XXI century)]. Candidates thesis. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

42. Shyliuk, O. (2010). *Bibliotekna sprava na Bukovyni v 40-x rokax XX stolittia* [Library business in Bukovyna in the 1940s]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser.: Knyhoznavstvo, biblioteko-znavstvo ta informatsiini tekhnohii*, 4, 104-111. [In Ukrainian].

Viktor Sokolov,

Ph.D., chief librarian, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0208-1292>, Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

TRANSFORMATION OF READING HOUSES IN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE 1940s – FIRST HALF OF THE 1960s

The purpose of the article is to analyze and summarize information about the functioning of reading houses in Ukraine in the period 1945-1965 and identify features of their development in this period, highlight the main stages, reveal the dynamics of distribution, the specifics of their rise and fall, and explore major areas. cultural and educational activities in the context of the gradual transformation of reading houses into village clubs and libraries. **The methodology** of the research is to apply both general scientific research methods and historical methods. In particular, the comparative method was used to analyze statistical data on the dynamics of reading houses at different stages of their activity. The comparative-historical method of research has allowed to study the phenomena and events that have affected the development of reading houses, along with other phenomena of social and cultural life of society, in particular in relation to the activities of libraries and clubs. With the help of factor analysis it was possible to trace the peculiarities of the formation of different cultural institutions, to concentrate the initial information on the conditions of formation and functioning of reading rooms in Ukraine during the period 1945-1965, to determine the purpose of their activity, characteristic features of development and to present the analyzed information in as an array of concentrated data and tables. **The scientific novelty of the work** is to expand ideas about cultural, educational, educational and library activities of reading houses as centers of cultural and educational life in rural areas on the territory of Ukraine in the first two decades after the Second World War. **Conclusions.** Until the early 1950's. Reading houses in Ukraine were one of the most popular rural cultural, educational and information institutions of the club type and, at the same time, one of the leading types of rural libraries, which was formed at the turn of the 1920s-1930s. x., and after World War II continued to develop. In the second half of the 1940s and 1950s, reading houses continued to improve their forms of activity, develop and expand their social functions. Becoming part of the state ideological system, reading rooms performed such general social functions as educational, informational, cultural-educational, educational, spiritual-ideological and some special functions, such as propaganda campaign (propaganda of Marxist-Leninist theory, foreign and domestic policy). CPSU and the Soviet state, scientific atheism, production, technical and agricultural knowledge and achievements, etc.). In addition to propagating Marxist-Leninist ideas, the reading rooms contributed to the formation of patriotism and increased the enthusiasm of the peasants. They were effective leaders of the ideas and decisions of the Soviet government among the peasants and, of course, were under the close attention and control of party organizations at all levels. In the second half of the 1940s and 1950s, the activities of reading houses in Ukraine were marked by the search for new methodological approaches to cultural and mass work (such forms of work as cult campaigns, social competitions, evenings of questions and answers, mass lecture propaganda, group activities were developed, mobile library service). In those reading houses, where the situation was well done, and cultural events were held informally and at a high professional level, there, as a rule, used a variety of forms and methods of cultural and educational work. A wide range of cultural and educational activities of the peasants unfolded around the reading houses. Reading houses became the strongholds of all cult work among the peasants, in particular the rural intelligentsia, developed cultural forms of their leisure and creative activities. At the reading houses, various original councils were created, for example, readers, booksellers, library work, and so on. The connection of the reading houses with the rural intelligentsia has significantly improved – teachers, doctors, agronomists, who also took an active part in the work of the circles, giving lectures, reports and other events organized by the activists of the reading houses. Cult and library work has become more in-depth and effective. Reading houses were an integral part of the system of ideological, cultural and educational institutions, which involved peasants in the achievements of national and world culture, contributed to spiritual and physical education, dissemination of general and professional knowledge. In the postwar period, in parallel with the restoration of the network of cultural institutions, there was a reorganization of rural religious institutions: reading houses were increasingly replaced by clubs and libraries. In the mid-1950s, due to the growing number of rural clubs and libraries, as well as the consolidation and centralization of cultural institutions, the network of reading houses was rapidly reduced. However, the reading room continued to operate as a syncretic cult institution (a kind of library-club), which combined the forms and methods of the library, club and educational institution. Such a «symbiosis» of different activities of cult educational institutions, despite the growing number of separate independent rural libraries and clubs, was viable in the first postwar years of destruction and reconstruction of cultural and economic life of the country. In the second half of the 1950's. Material and technical base of production and cultural and educational level of peasants increased significantly, which became the main objective factor in the further development of independent rural libraries, clubs and other religious institutions in the countryside and, at the same time – reduction and elimination network of reading houses. In general, the studied period of development of reading houses in Ukraine can be divided into two main stages: 1st stage – second half of 1940s – first half of 1950s – reconstruction of the network and rapid development of these institutions, which was characterized by the search for new forms and methods of cultural and educational work of these institutions; 2nd – second half of the 1950s – first half of the 1960s – transformation and rapid reduction of the network of reading houses into village clubs, libraries and houses of culture. At this stage, reading houses, although gradually ceasing to be the main cultural and educational institutions in the countryside, nevertheless operated during the 1960s (and in the suburbs and later) and made a significant contribution to the development of education and culture of the peasants.

Key words: history of library business, rural libraries and clubs, reading houses, book funds of reading houses, group activity of reading houses.

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine
1, Mykhailo Hrushevsky st., Kyiv, 01001, Ukraine
e-mail: sokolov@i.ua

Стаття надійшла до редакції 7.12.2020 р.

DOI: <http://doi.org/10.15407/bv2020.06.034>

УДК 61(092)(4УКР-9ГАЛ)''1744/1783'' Крупинський А.

Ірина Ціборовська-Римарович,кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
відділу стародруків та рідкісних видань,ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5025-0767>Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
просп. Голосіївський, 3, м. Київ, 03039, Україна
e-mail: ciborirena@ukr.net

Протомедик Королівства Галичини і Лодомерії Андрій Крупинський: діяльність і друковані праці

Публікація присвячена крайовому медику Галичини і Лодомерії Андрію Крупинському (1744–1783), його діяльності на ниві охорони громадського здоров'я та організації медичної освіти у Галичині, медичним працям, які відіграли помітну роль у розповсюдженні тогочасних медичних знань на українських теренах. Подано історико-книгознавчу характеристику примірників його видань, оформлених українським гравером Адамом Гочемським, які зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

К л ю ч о в і с л о в а: історія українського книговидання, медичні стародруки, фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Адам Гочемський, Андрій Крупинський.

Актуальність проблеми. Доктор медицини, професор, протомедик Королівства Галичини і Лодомерії, бібліофіл Андрій Крупинський (пол. Andrzej Krupiński) посідає почесне місце в історії української медицини, він зробив вагомий внесок в організацію громадського здоров'я, розвиток медичної освіти в Галичині.

Виклад основного матеріалу. Андрій Крупинський народився у с. Біланах (Галичина) у багатодітній шляхетській родині Юзефа Крупинського і Анни з Дзюбковських (Dziubkowskich). Медичну освіту здобув у Віденському університеті, який закінчив зі ступенем доктора медицини [18, s. 407–408]. Завдяки успіхам у навчанні, походженню з Галичини та прихильності до нього одного з найвидатніших медиків Австрії Антона Стерха, котрий був надвірним лікарем імператорського двору, керівником Медичного відділу Центрального уряду у Відні, його у 1772 р. направляють головним лікарем до Королівства Галичини та Лодомерії, як називалася адміністративна провінція, утворена з етнічних українських земель, що відійшли до Австрійської імперії внаслідок першого поділу Речі Посполитої. Молодому фахівцю було доручено створити на новоприєднаних українських землях систему медичної служби і медичної освіти за планом лейб-медика австрійської імператриці, професора Віденського університету Герарда ван Світена. А. Крупинський був освіченою людиною, володів кількома іноземними мовами (латинською, німецькою, англійською, французькою, італійсь-

кою), мав показну для того часу бібліотеку. Зберігся її рукописний каталог і список книжок після його смерті, які тепер зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у Львові (ф. 78, оп. 1, спр. 2: Inwentarz biblioteki medycznej Andrzeja Krupińskiego. – 24.03.1783 р. – Арк. 1–17; Consignatio librorum post fata... Krupinski Andreae... – 21.07.1789 р. – Арк. 18–27). За документами, бібліотека протомедика налічувала понад 390 одиниць зберігання. Для тих часів це була значна приватна книгозбірня.

22 грудня 1772 р. декретом австрійської імператриці Марії-Терезії з метою поліпшення медичного обслуговування населення Галичини, розвитку медичної науки і освіти А. Крупинського призначають крайовим протомедиком. 13 січня 1773 р. австрійський уряд своїм рішенням покладає на А. Крупинського і його колег створення у Галичині «Collegium medicum» (Медичного колегіуму), який мав перевіряти лікарні, аптеки, всіх, хто надавав медичну допомогу, та організувати навчання медицини [1, с. 28]. Вже через кілька місяців А. Крупинський подає до Відня доповідну записку – «меморіал», з низкою пропозицій щодо організації охорони здоров'я у новому намісництві, зокрема про створення там медичної школи. Крім того, він складає докладний звіт про стан охорони здоров'я в Галичині, в якому змальовує сумний медико-санітарний стан намісництва.

У той час у Львові і провінції дуже часто виникали епідемії червеного та висипного тифів, ди-

зентерії, віспи, холери і навіть чуми; широко розповсюджені були малярія, сифіліс та туберкульоз. Санітарний стан Львова бажав кращого: панувала антисанітарія. У місті приблизно на 20–25 тис. людності працювало 6 лікарів – два французи, два поляки, чех і італієць [1, с. 29]. З них, лише французи мали дипломи лікарів. Кількість цирульників-майстрів сягала 22 осіб. У провінції приблизно на 2 мільйони людності було лише сім лікарів. З них мали лікарські дипломи два євреї, один поляк і один німець [7, с. 53].

У своєму «меморіалі» А. Крупинський порушив питання про негайне створення у Львові медичної школи з підготовки лікарів, хірургів, цирульників, акушерок, аптекарів для всього намісництва. Він прагнув створити нормальний медичний факультет у Львівському університеті і пропонував організувати медичну школу за зразком віденської, призначивши для неї постійних професорів з відповідною платнею, привілеями, заснувавши при школі ботанічний город, хімічну лабораторію, прозекторську, шпиталь для клінічного спостереження і лікування хворих. Це був досить прогресивний проект, якщо врахувати, що на той час клінічне навчання медицини мало місце тільки у Відні, Лейдені та ще кількох європейських університетах [7, с. 54]. А. Крупинський пропонував провадити навчання у школі не офіційною латинською, а польською мовою, яка була зрозумілою для широких мас людей. Окрім того, він пропонував організувати у Львові спеціальний вишкіл акушерок із місцевих бабусь-повитух, для чого він просив центральний уряд виділити необхідні кошти і прислати з Відня висококваліфікованих акушерок.

Стараннями протомедика медична школа «Collegium Medicum» була створена, хоча й не така, про яку мріяв її засновник. Вона не мала права видавати дипломи лікарів, термін навчання був порівняно коротким – два роки. 1 жовтня 1773 р. відбулося урочисте відкриття «Collegium Medicum». На школу австрійським урядом покладалась функція державного управління медико-санітарною справою на теренах Галичини. Викладання у Колегіумі провадилося польською і німецькою мовами. На першому році навчання викладали анатомію, загальну патологію, загальну та спеціальну хірургію, фармакологію та рецептуру, на другому – клінічну медицину, спеціальну терапію, хірургію, десмургію та акушерство. Проводилися також заняття біля ліжка хворого. Читалися у медичному закладі також філософія і теологія. За даними Державного архіву Львівської області, у

1776–1777 рр. у Колегіумі навчалось 37 осіб, у 1777–1784 рр. кількість слухачів зросла до 100 осіб [2, с. 89]. Спудеї Колегіуму перебували на повному утриманні землевласників, які надсилали їх на навчання, кошти надходили з губернаторського фонду. Серед слухачів були українці, поляки, австрійці, німці, чехи, угорці, італійці, французи. «Collegium Medicum» проіснував 11 років, аж до відкриття медичного факультету Львівського університету. Він відіграв важливу роль у підготовці медичних кадрів у Західній Україні. У новоствореній медичній школі А. Крупинський викладав анатомію, акушерство, курс загальної патології і терапію. Ним були організовані перші курси з основ медицини для цирульників і акушерок. Ці курси відвідувало 78 осіб.

Крім адміністративної, організаційної, викладацької праці, А. Крупинський займався і науковою роботою. Він написав трактат про гострі гарячки, вивчав цілющі властивості українського курорту Шкло, окрему працю присвятив вивченню властивостей мінеральної води у с. Козин, джерело якої знаходилося у Кременецькому повіті Волинського воєводства і належало Тарновським. У 1787 р. конарський і ленчицький каштелян Ян Амор Тарновський приймав у своєму палаці у Козині польського короля Станіслава Августа Понятовського, який їхав до Канева на зустріч із російською імператрицею Катериною II [18, с. 553]. Як зазначено на титульному аркуші видання, Я. Тарновський долучився до видання названої праці А. Крупинського.

Але найбільше значення, як вважають фахівці, мали дві його праці: «Opisanie chorob powszechniejszych...» (Опис найпоширеніших хвороб...) та «Splanchnologia...» (Спланхнологія або наука про внутрішні органи людського тіла). «Опис хвороб...» був одним із перших друкованих підручників медицини в Україні. Він адресувався хірургам, акушеркам та цирульникам, які навчалися у «Collegium Medicum». Сам обсяг праці показує, що це було не абияким явищем у медичній літературі. У ньому автор систематизував тогочасні знання з анатомії, фізіології людини, дав опис відомих тоді хвороб, досить докладно описав методи їх лікування. В кінці книги було вміщено реєстр лікарських рослин, медикаментів, додано покажчики. Видання має гравійовані анатомічні таблиці, виконані А. Гочемським, складені на основі таблиць німецького анатома Йоганна Адама Кульмуса (1689–1745) «Anatomica Tabellen» (1769). Книгу прикрашає портрет А. Крупинського різця А. Гочемського. Впродовж XVIII–XIX ст. ця праця користувалася великою популярністю серед українців і була тривалий час май-

же єдиним, більш менш науковим, підручником для тодішніх хірургів і цирульників [7, с. 56].

Бібліографії відома ціла низка друкованих праць А. Крупинського. Їх можна умовно об'єднати у серію «Анатомія», що складається з п'яти частин – п'яти окремих видань: *Osteologia lub nauka o kościach ciała człowieka*: Cz. 1. Lwów: W Drukarni Antoniego Pillera, 1774. 348 s. [3, № 2744; 15, s. 301–302]; *Splanchnologia lub nauka o trzewach w ciele człowieczym się znajdujących z przydatkiem wykładów fizyologicznych*: Cz. 2. Lwów: W Drukarni Antoniego Pillera, 1775. 348 s. [3, № 2785; 15, s. 302]; *Nauka o naczyniach w ciele człowieczym się znajdujących*: Cz. 3. Lwów: W Drukarni Antoniego Pillera, 1776. s. [3, № 2837; 15, s. 302]; *Nauka o myszkach u ścięgnach*: Cz. 4. Lwów: W Drukarni Antoniego Pillera, 1777. s. [3, № 2888; 15, s. 302]; *Opisanie chorob powszechniejszych, ich leczenia u osobliwszych uwag*: Cz. 5. Lwów: W Drukarni Antoniego Pillera, 1775. 1324 s. [3, № 2784; 15, s. 302]. Всі вони побачили світ у львівській друкарні Антона Піллера. Тут також було надруковано трактат А. Крупинського про гострі гарячки: *Tractatus I De febribus auctis*. Lwów: W Drukarni A. Pillera, 1774 [3, № 2745; 15, s. 303]. У друкарні Почаївського Свято-Успенського монастиря готувалася до публікації праця про джерело мінеральних вод у Козині: *Wiadomość o rósciekach w powierzchności... Poczajów*, 1782 [3, № 3146]. Про значущість для медичної освіти п'яти частин підручника з «анатомічної серії» А. Крупинського, пише польський дослідник В. Шумовський. Він, до речі, відзначає, що була написана і віддана до друку й шоста частина цієї серії, але сліди її загубилися, вочевидь праця було втрачено [20, s. 235, 246–269].

У своїй монографії про українське книгодрукування Ярослав Ісаєвич, аналізуючи тематику видань, що побачили світ в українських друкарнях у XVII–XVIII ст., оглядово згадує праці А. Крупинського [4, с. 332].

Андрій Крупинський рано пішов із життя, у 39 років, не завершивши свої масштабні плани. Залишається нез'ясованим, що обірвало його життєвий шлях у розквіті сил, невідоме і місце його поховання. З А. Крупинським пов'язане ім'я відомого українського гравера Адама Гочемського, який працював у друкарні Почаївського монастиря у 1770–1780-х рр. Стародруки зберегли нам портрет-мідерит доктора медицини, виконаний українським гравером. Митець зобразив лікаря у перуці і камзолі за тогочасною модою, однією рукою він спирається на книгу – символ знань і мудрості, під портретом – картуш із розділеним навпіл по горизонталі полем: у верхній

частині зображено пелікана, який годує пташенят, у нижній – монограма портретованого «АК». Це не є герб А. Крупинського, тут пелікан уособлює Милосердя, яке притаманне фахові лікаря. Наразі, залишається невідомим, який герб мали Крупинські, але дослідники його біографії стверджують, що не Пелікан. Портрет має напис «Andreas Krupinski / Exel. Gub: Leopoliensis Consiliarius / Regnorum Galiciae et Lodomeriae / Proto Medicus». Підпис гравера на портреті відсутній. Ця менша за розмірами версія портрета протомедика прикрашає, як вже зазначалося, львівське видання праці «Opisanie chorob powszechniejszych...» (1775) і почаївське видання праці «Wiadomość o rósciekach w powierzchności...» (1782) [12, с. 322]. А. Гочемський проілюстрував останню працю і краєвидом козинських мінеральних вод у техніці мідериту. Гравюра має назву, подану двома мовами – польською і латинською. Наведено польськомовну назву: «PROSPEKT WOD MINERALNYCH KOZINSKICH W KROLESTWIE POLKIM A WTWIE: WOŁYN: BENDONCYCH». На цій гравюрі-мідериті вміщено підпис гравера: «Adam Goczemski. Sc. Poczajowiae. 1782». Внизу гравюри зображено герб Тарновських Леліва. У фонді Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається примірник видання «Wiadomości o rósciekach w powierzchności...» з ілюстраціями А. Гочемського у фонді історичного зібрання «Бібліотека польського короля Станіслава Августа Понятовського» (НБУВ, ВІК, шифр: Reg. X. 372). Цілком ймовірно, що перебування короля у маєтку Тарновських спричинилося до появи книжки А. Крупинського у королівській бібліотеці.

У публікаціях Дмитра Ровинського [10, с. 242–243] і Павла Попова [8, с. 32; 9, с. 14] у переліку гравюр, які належать різцю А. Гочемського, не згадуються портрети лікаря, краєвид козинських мінеральних вод та анатомічні таблиці до праці А. Крупинського. Український мистецтвознавець Григорій Логвин у своїй книзі «З глибин. Гравюри українських стародруків XVI–XVIII ст.» відзначив, що гравер, створивши чимало оригінальних гравюр на міді й дереві, маючи широкий діапазон тематики, жанрів і техніки виконання, виконував титульні аркуші, фронтиспіси, сюжетні гравюри, ландшафти, оздоблював своїми ілюстраціями не тільки богослужбові, а й світські та наукові видання, наприклад, «перший виданий в Україні лікарський підручник А. Крупинського» [5, с. 108]. Польський мистецтвознавець Едвард Раставецький у своїй праці «Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących» у

переліку робіт гравера вказує портрети лікаря у двох форматах (8°, 4°), гравюри до праці А. Крупинського з анатомії та його ж працю про козинські мінеральні води, не деталізуючи, що то за гравюри [16, s. 116–117]. Польський мистецтвознавець А. Ришкевич у своїй біограмі про А. Гочемського у «Słowniku artystów polskich i obcych» згадує портрет А. Крупинського, анатомічні таблиці у виданні «Opisanie chorob powszechniejszych...», проспект козинських мінеральних вод та портрет автора книжки у «Wiadomość o gościekach...» [17, s. 377].

Українські дослідники Ірина Цинковська і Гліб Юхимець у публікації, присвяченій мідним гравірованим дошкам Адама і Йосипа Гочемських, згадують портрет А. Крупинського та анатомічні ілюстрації до його праці. Але гравюра із краєвидом козинських мінеральних вод залишилася без уваги авторів [13, с. 260].

Більша за розміром версія портрета лікаря з підписом «Adam Goczemski Sc. Poczaiowia» походить із 1783–1784 рр. і була опублікована у праці Юзефа Людвіка Берковського «Tablice anatomiczne rycze przez Ad. Goczemskiego» (Краків, 1849) [12, с. 322].

У фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається два примірники ще однієї праці А. Крупинського: «Tractatus I De febribus auctis», яка має друковану присвяту автора згаданому раніше лейб-медику імператорського двору Антонові Стерху.

Примірник із бібліотеки Волинського ліцею (НБУВ, ВІК, «Нова колекція» бібліотеки Волинського ліцею: шифр: Ст. 821) має на титульному аркуші власницький напис: «[N]. Lernet». Ян Непомук Каласант Лернет (1745–1820) – особа відома своєю освітянською діяльністю і доброчинністю*. Я. Н. К. Лернет мав звання надвірного лікаря, працював лікарем у Волинському воєводстві, був членом Варшавського товариства прихильників наук, короткий час обіймав посаду директора Волинської гімназії, а з 1806 р. і до кінця свого життя – директора училищ Волинської губернії. Він із власних коштів заснував фондуш для утримання чотирьох учнів Волинської гімназії [11, с. 336–343]. Очевидно, згаданий примірник у минулому належав йому і за невстановлених обставин опинився у гімназійній бібліотеці. Другий примірник «Tractatus I De febribus auctis» (НБУВ, ВІК, А.V.X.598) походить із бібліотеки Віленської ме-

дичної академії. Про це свідчить кругла печатка «Bibliotheca Acad. Vilnen.» на титульному аркуші.

Висновки. Пам'ять про невтомного медика, лікаря за покликом серця, непересічну особистість зберігається в Україні і сьогодні. Українські лікарі, дослідники історії української медицини присвячують сторінки своїх публікацій Андрію Крупинському [1, с. 28–29, 216; 2, с. 89; 6, с. 74–75; 7, с. 51, 52–57, 143, 244, 248; 14, с. 73–74]. Від 2015 р. Інститут медсестринства та лабораторної медицини у Львові носить ім'я Андрія Крупинського.

Список бібліографічних посилань

1. Ганіткевич Я. *Історія української медицини в датах та іменах*. Львів, 2004. 368 с.
2. Голяченко О. М., Ганіткевич Я. В. *Історія медицини*. Тернопіль: Лілея, 2004. 246 с.
3. Запаско Я., Ісаєвич Я. *Пам'ятки книжкового мистецтва: каталог стародруків, виданих на Україні*. Кн. 2, ч. 2. Львів: Вища школа, 1984.
4. Ісаєвич Я. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2002. 520 с.
5. Логвин Г. *З глибин. Гравюри українських стародруків XVI–XVIII ст.* Київ: Дніпро, 1990. 489 с. : іл.
6. *Медицина в Україні: видатні лікарі. Кінець XVII – перша половина XIX століть*. Біобібліографічний словник / автори-упорядники: С. М. Булах, М. М. Гайдучок, Л. Б. Долинина та ін. Київ, 1997. Вип. 1. 240 с.
7. Плющ В. *Нариси з історії української медичної науки та освіти. Кн. 1 (від початку української державності до 19 століття)*. Мюнхен, 1970. 342 с.
8. Попов П. *Матеріали до словника українських граверів / Український науковий інститут книгознавства*. Київ, 1926. 137 с.
9. Попов П. *Матеріали до словника українських граверів. Додаток 1 / Український науковий інститут книгознавства*. Київ, 1927. 137 с.
10. Ровинский Д. А. *Подробный словарь русских граверов XVI–XIX вв.* Т. 1: А–І. СПб, 1895. 446 с. : іл.
11. Сейко Н. Доброчинники в системі освіти Волині початку XIX століття: Ян Лернет і Юзеф Август Плілінський. *Волинь – Житомирщина: На пошану професора Володимира Олеговича Сришова*. 2016. Вип. 27. С. 336–343.
12. *Український портрет XVI–XVIII століть / автори-укладачі Галина Білик, Лариса Членова*. Київ, 2005.
13. Цинковська І., Юхимець Г. Мідні гравіровані дошки Адама та Йосипа Гочемських у фондах НБУВ. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2006. Вип. 16. С. 259–272.
14. Ціборовський О. *На варті здоров'я: історія становлення соціальної медицини і охорони громадського здоров'я в Україні. До сторіччя Українського Лікарського Товариства*. Київ, 2010. 256 с.
15. Estreicher K. *Bibliografia polska*. Kraków, 1905. Т. 20. 436, XXIII s.
16. Rastawiecki E. *Słownik rytoników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących*. W Poznanie: W Drukarni J. I. Kraszewskiego, 1886. 311 s.
17. Ryszkiewicz A. Goczemski Adam. *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających: malarze, rzeźbiarze, graficy / PAN*. Warszawa, Wrocław, Gdańsk, 1975. Т. 2: D–G. S. 377–378.

* Про Я. Н. К. Лернета див.: Polski słownik biograficzny. Т. 17. Wrocław, Warszawa, Kraków, 1972. S. 88–89; Русский биографический словарь. Т. 12 / под ред. Н. Д. Чечулина, М. Г. Кудряшова. СПб, 1914. С. 315.

18. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych ziem słowiańskich*. Warszawa, 1883, t. 4, s. 553.

19. Stocki E. Krupiński Andrzej (1744–1783). *Polski słownik biograficzny*. Kraków, 1970. T. 15. S. 407–408.

20. Szumowski W. *Galicja pod względem medycznym za Jędrzeja Krupińskiego pierwszego protomeyka 1772–1783*. Warszawa, 1907. S. 235, 246–269.

References

1. Hanitkevych, Ya. (2004). *Istoria ukraińskiej medycyny w datkach i imenach* [History of Ukrainian medicine in dates and names]. Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

2. Holiachenko, O. M. & Hanitkevich, Ya. V. (2004). *Istoria medycyny* [History of medicine]. Ternopil, Ukraine. [In Ukrainian].

3. Zapasko, Ya. & Isaievych, Ya. (1984). *Pamiętki knyzhkovoho mystetstva*: katalog starodrukiv, vydanykh na Ukraini. Kn. 2, ch. 2 [Monuments of the book-art: catalogue of the old-printed books, published in Ukraine. Book 1, part 2]. Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

4. Isaievych, Ya. (2002). *Ukraińskie knyhovydannia: vytoky, rozvytok, problemy* [Ukrainian book-publishing: beginning, development, problems]. Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

5. Lohvyn, H. (1990). *Z hlybyn. Hravyury ukraińskyykh starodrukiv XVI–XVIII st.* [From the depth. Engravings of Ukrainian old-printed books]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

6. Bulakh, S. M., Haiduchok, M. M., Dolylna, L. B. and others (Comp.) (1997). *Medycyna v Ukraini: vydatni likari. Kinets XVIII-persha polovyna XIX stolit.* Biobibliografichnyi slovnyk [Medicine in Ukraine: prominent physicians. The end of the XVIII-th-the first part of the XIX-th centuries]. (Issue 1). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

7. Plushch, V. (1970). *Narysy z istorii ukraińskoi medychnoi nauky ta osvity. Kn. 1 (vid pochatku ukraińskoi derzhanosti do 19 stolitya)* [Essays of the history of Ukrainian medical science and education. P. 1 (from the beginning of Ukrainian State up to the 19th century)]. München, Germany. [In Ukrainian].

8. Popov, P. (1926). *Materialy do slovnyka ukraińskyykh hraveriv* [Materials for the dictionary of Ukrainian engravers]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

9. Popov, P. (1927). *Materialy do slovnyka ukraińskyykh hraveriv. Dodatok 1* [Materials for the dictionary of Ukrainian engravers. Annex 1]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

10. Rovinskii, D. A. (1895). *Podrobnyi slovar russkikh graverov XVI–XIX vv.* T. 1. [Detailed dictionary of Russian engravers XVI–XIX centuries]. (Vol. 1). Saint-Petersburg, Russia. [In Russian].

11. Seiko, N. (2016). Dobrochynnyky v systemi osvity Volyni pochatku XIX stolittia: Yan Lernet i Yuzef Illinskii [Charity in the educational system of Volyn at the beginning of the XIXth century]. *Volyn – Zhytomyrshchyna: Na poshanu profesora Bolodymyra Olehovycha Yershova*, 27, 336–343. [In Ukrainian].

12. Bilyk, H. & Chlenova, L. (Comp.) (2005). *Ukraińskyy portret XVI–XVIII stolit* [Ukrainian portrait of the XVIth–XVIIIth centuries]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

13. Tsynkova, I. & Yukhymets, H. (2006). Midni hravirovani doshky Adama ta Yosypa Hochemskyykh u fondakh NBUV [Copper-plate engravings by Adam et Josef Gochemski]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 16, 259–272. [In Ukrainian].

14. Tsiborovskyy, O. (2010). *Na varti zdorovia: istoriia stanovlenia sotsialnoi medycyny i okhorony hromadskoho zdorovia v Ukraini* [On guard of health: the History of the formation of social medicine and public health service in Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

15. Estreicher, K. (1905). *Bibliografia polska* [Polish bibliography]. (Vol. 20). Krakow, Poland. [In Polish].

16. Rastawiecki, E. (1886). *Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących* [Dictionary of Polish engravers who lived in Poland or worked in it]. Poznan, Poland. [In Polish].

17. Ryszkiewicz, A. (1975). Goczemski Adam [Gochemski Adam]. *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających: malarze, rzeźbiarze, graficy.* (Vol. 2, pp. 377–378). Warsaw; Wrocław; Gdańsk, Poland. [In Polish].

18. (1883). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych ziem słowiańskich* [Geographical dictionary of the Polish Kingdom and others Slavonic lands]. (Vol. 4, p. 553). Warsaw, Poland. [In Polish].

19. Stocki, E. (1970). Krupiński Andrzej (1744–1783) [Krupinski Andjey]. *Polski słownik biograficzny.* (Vol. 15, pp. 407–408). Krakow, Poland. [In Polish].

20. Szumowski, W. (1907). *Galicja pod względem medycznym za Jędrzeja Krupińskiego pierwszego protomeyka 1772–1783* [Galicia from medical point of view in the years of the first head physician Andrew Krupinski 1772–1783] (pp. 235, 246–269). Warsaw, Poland. [In Polish].

Iryna Tsiborovska-Rymarovych,

PhD (History), Senior Research Fellow, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5025-0767>, Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

HEAD PHYSICIAN OF THE KINGDOM OF GALICIA AND LODOMERIA ANDREW KRUPINSKI: HIS PROFESSIONAL ACTIVITY AND PUBLISHED

The aim of the paper is to present A. Krupinski's place in the history of Ukrainian medicine and to give the source analysis for copies of his printed works from the fonds of Vernadsky National Library of Ukraine. Research is based on the published sources of medicine history and original old-printed works by A. Krupinski in the collections of Vernadsky National Library of Ukraine. **Results.** New facts give the information about the spreading of A. Krupinski's works and profoundly open the fonds of Vernadsky National Library of Ukraine. The article is devoted to Andrew Krupinski (11.11.1744–27.04.1783), the Head physician of the Kingdom of Galicia and Lodomeria. His professional activity in the organization of public health service in Galicia and medical education, his medical works are in the focus of publication. A. Krupinski was born in Galicia in the noble family. He graduated from Wien University with the doctor's degree and was appointed on the post of the Head physician of the Kingdom of Galicia and Lodomeria. His works played an important role in the dissemination of medical knowledge over Ukrainian territory. He was the author of the 7th medical works, 6 of them were published in Lviv, in press-house of Anton Piller and other one – in the press-house of Pochaiv monastery. In 1773 A. Krupinski founded in Lviv «Collegium Medicum», the medical school which trained to be physicians, surgeons, obstetricians and apothecaries. The book-science characteristic his works' copies, their decoration by A. Gochemski's engravings are presented. There are two copies of «Tractatus I De febris auctis» (Lviv, 1774) and one copy of «Wiadomość o rósceiach w powierzchności...» (Pochaiv, 1782) by A. Krupinski in the fonds of Vernadsky National Library of Ukraine.

Keywords: Andrew Krupinski, history of Ukrainian medicine, medical old-printed books, Adam Gochemski.

Vernadsky National Library of Ukraine
3, Holosiivskiy ave., Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: ciborirena@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 3.12.2020.

НАУКОВО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

DOI: <http://doi.org/10.15407/bv2020.06.039>

УДК 655.59:004]:001.32(477)

Олена Вакаренко,

кандидат біологічних наук, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0495-5475>,
директор Видавничого дому «Академперіодика» НАН України

Видавничий дім «Академперіодика» НАН України
вул. Терещенківська, 4, Київ, 01004, Україна
e-mail: vakarenko@nas.gov.ua

Забезпечення системного входження науково-видавничої діяльності НАН України до цифрових наукових комунікацій

У статті проаналізовано науково-методичне забезпечення трансформації видавничої діяльності НАН України, її адаптації до світових тенденцій цифрових комунікацій, що реалізовувалося Видавничим домом «Академперіодика» як базовою організацією Науково-видавничої ради НАН України. Висвітлено системні кроки на шляху досягнення важливих наукових та практичних результатів адаптації видавничих процесів та академічних видань до сучасних вимог світових наукових комунікацій з метою підвищення рівня академічних наукових журналів на основі сучасних видавничих інформаційно-комунікаційних технологій, що створюють перспективи для стабільного та ефективного функціонування видавничої діяльності НАН України в умовах динамічного формування цифрового суспільства.

К л ю ч о в і с л о в а: Видавничий дім «Академперіодика», науково-видавнича діяльність, Національна академія наук України, наукова періодика.

Актуальність дослідження. Розвиток цифрових технологій, домінування глобалізаційних процесів у світі корінним чином змінили принципи та засоби наукової комунікації. Необхідною умовою динамічного розвитку науково-видавничої діяльності стало усвідомлення необхідності сприйняття змін цифрового світу і пошук шляхів вирішення визначених завдань у нових умовах.

Фахівці науково-видавничої справи добре усвідомлюють, що в умовах світової глобалізації та зростання рівня інформатизації суспільства дедалі більшої ваги набувають електронні джерела інформації. Наукові публікації, до змісту яких немає оперативного доступу в Інтернеті, практично стають недоступними для світової наукової спільноти. Крім того, вагомим аспектом оцінки ефективності діяльності наукової установи або конкретного вченого стали публікаційні та наукометричні показники. Про необхідність урахування зміни парадигми наукових комунікацій та нової політики Євросоюзу щодо відкритого доступу до наукових публікацій (план S), актуальність підвищення рівня академічних наукових журналів і публікації у них статей найвищого наукового гатунку наголосив у своїй виборчій програмі Президент НАН України А. Г. Загородній [5].

За цих умов, сучасний науковий світ приділяє надзвичайну увагу дослідженню цифрової трансформації видавничої діяльності. Національна академія наук України, як і інші видавці наукової літератури, на сучасному етапі має оперативно вирішувати питання, пов'язані з підвищенням рівня та конкурентоспроможності наукових видань, забезпеченням їх гідного позиціонування у світовому інформаційному просторі, залученням провідних вітчизняних та іноземних фахівців. Водночас як централізована наукова інституція Академія заінтересована у тому, щоб увесь спектр наукових досліджень був забезпечений якісними національними виданнями. Ефективне управління у науково-видавничій сфері може здійснюватися лише із врахуванням сучасних вимог до оформлення матеріалів та на основі результатів моніторингу видавничого процесу, системного аналізування внутрішніх та зовнішніх параметрів видань.

Мета статті – висвітлити науково-методичне забезпечення трансформації видавничої діяльності НАН України, її адаптацію до світових тенденцій цифрових комунікацій, що реалізовувалося Видавничим домом «Академперіодика» як базовою організацією Науково-видавничої ради НАН України. **Методологія дослідження** ґрунтується на

аналізі та синтезі інформації щодо методів та засобів входження науково-видавничої діяльності НАН України у систему сучасної цифрової комунікації. **Новизна** дослідження полягає у висвітленні цього процесу за останні десять років, що представлено вперше.

Зважаючи на актуальність таких досліджень для академічної науки, Видавничий дім «Академперіодика» (далі – ВД «Академперіодика») було визначено базовою організацією Науково-видавничої ради НАН України і у його складі створено Групу науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України. Постійний моніторинг та аналізування світових тенденцій у науково-видавничій діяльності і стану справ із виданням наукової періодики в Україні стали основою стратегічних напрацювань, спрямованих на адаптацію видавничих процесів до сучасних вимог та інтеграцію академічних видань у світові цифрові наукові комунікації. Значна увага була приділена вивченню питань авторського права у видавничій діяльності наукових установ НАН України, його охорони у разі поширення творів у цифровому вигляді та вільному доступі. Були сформульовані концептуальні засади формування сегмента видавничої продукції НАН України в електронному середовищі і напрацьована цілісна система якнайширшого представлення результатів вітчизняних наукових досліджень у сучасній, доступній світовій науковій спільноті, цифровій формі [6].

Ці концептуальні засади, сформульовані ще у 2014 році, передбачають розширення академічного сегмента наукової літератури в електронному середовищі, що має сприяти зростанню престижу роботи науковця і української науки, дасть змогу оперативно аналізувати і оцінювати діяльність наукових установ Академії, роботу її вчених і наукових шкіл, а також ілюструватиме співпрацю науковців НАН України з вищою школою, урядовими структурами, зарубіжними науковими організаціями та установами. Представлення на єдиній технологічній платформі різних видів наукової видавничої продукції в уніфікованому, відповідно до корпоративних академічних стандартів, форматі сприятиме вирішенню основних статутних завдань НАН України як вищої державної наукової організації. Для формування відповідного сегмента видавничої продукції Академії наук в електронному середовищі надзвичайно важливо також, щоб інформація про наукові видання була узагальнена і представлена на єдиній академічній платформі [3].

Роль такої узагальненої інформаційної платформи сьогодні виконує створений на загальноакадемічному порталі корпоративний вебресурс «Наукові публікації та видавничі діяльність НАН України» (www.publications.nas.gov.ua). Це надзвичайно важлива частина у справі формування сегмента видавничої продукції в електронному просторі, оскільки тут висвітлюється весь спектр видавничої продукції НАН України. На ресурсі представлені постійно оновлювані каталоги періодичних та книжкових видань НАН України, пов'язані гіперпосиланнями з вебресурсами окремих видань, електронні версії загальноакадемічного збірника «Наука України у світовому інформаційному просторі», нормативні акти, що регламентують представлення наукових видань в електронному просторі, інша довідкова інформація [2].

Одним із значущих та актуальних питань у сфері науково-видавничої діяльності є представлення в електронному середовищі наукових періодичних видань відповідно до сучасних міжнародних стандартів та інформаційно-комунікаційних технологій. Сьогодні науковий журнал, що не має власного вебресурсу в мережі Інтернет, практично «невидимий» для світової спільноти. Навіть ISSN новостворюваному періодичному виданню надають лише за наявності свого сайту. Поступово суттєва частина науково-видавничої діяльності перемістилась у віртуальний простір. Ефективність діяльності наукової організації або конкретного вченого оцінюється за їхньою присутністю в електронному просторі. Склалася ціла міжнародна система наукометричних баз даних, які індексують наукові журнали та визначають рейтинги окремих учених і видань. Входження журналів до таких баз можливе лише за умови дотримання ними певних вимог: наявність англomовного резюме, міжнародного складу редколегії та авторів, унормування питань охорони авторського права, дотримання процедури рецензування статей, посилання на цей журнал у публікаціях, які вже були реферовані тощо.

З метою методичного забезпечення видавничої діяльності був проведений моніторинг наукової видавничої продукції та публікаційної активності вчених НАН України щодо їх відповідності сучасним міжнародним вимогам до наукових публікацій та фахових наукових видань. Проведений аналіз засвідчив, що у 2014 році серед понад 260 періодичних видань НАН України цим вимогам відповідали лише їх незначна частина: зокрема, власні сайти мали лише 11 журналів (приблизно 12 %) [3].

Для допомоги академічним журналам ВД «Академперіодика», визначивши обов'язкові характеристики та елементи, створив шаблон вебресурсу наукового періодичного видання – типовий сайт. На основі цього програмного продукту легко створювати вебресурси будь-якого академічного журналу. Також більшість журналів НАН України отримали у ВД «Академперіодика» фахову допомогу з питань організації представлення періодичного видання в електронному середовищі. Сьогодні усі журнали, визнані фаховими, мають свої вебсторінки та належної якості публікації, оформлені за вимогами авторитетних міжнародних баз даних.

За останні роки уніфікований вебресурс наукового періодичного видання набув усталеної структури елементів і характеристик та відповідає вимогам світових агрегаторів наукової інформації, зокрема наукометричних баз. Це:

- міжнародний стандартний номер періодичного видання (ISSN);
- процедура рецензування статей, засади дотримання охорони авторського права та публікаційної етики;
- міжнародний склад редакційної колегії та авторів;
- дотримання періодичності виходу у світ чергових випусків видання;
- ідентифікатор статей (DOI тощо);
- якісне оформлення статей (наявність списків літератури до всіх наукових статей, англійських бібліографічних посилань та резюме);
- англійський вебресурс, на якому представлена повна інформація про науковий журнал [4].

Зважаючи на важливість цифрових ідентифікаторів, зокрема DOI, для покращення «видимості» наукових публікацій, збільшення кількості цитувань, ВД «Академперіодика» підготував методичні рекомендації, які є у відкритому доступі на його сайті, щодо впровадження цифрових ідентифікаторів для періодичних видань Національної академії наук України. У методичних рекомендаціях також приділено значну увагу видавничим стандартам, заснованим, зокрема, на вимогах Web of Science: обов'язковість рецензування, що має забезпечувати високу якість оприлюднених матеріалів, а також коректність і повноту посилань; дотримання етичних норм (їх недотримання виданням, невиправдане самоциткування або інші шахрайські практики, спрямовані на штучне підвищення цитувань, є підставою для виключення журналу із наукометричних БД); формат елект-

ронного видання має бути придатним до опрацювання автоматичними системами індексування; дотримання заявленої періодичності (журнал має публікуватися відповідно до заявленої кількості випусків на рік, без порушення термінів виходу друком); повнота наведеної інформації (обов'язковими елементами є інформативна назва журналу, змістовні заголовки та анотації до статей, а також повні відомості про кожного автора статей (афіліація), повна бібліографічна інформація для всіх цитованих посилань, пристатейні списки посилань обов'язково наводяться також і англійською мовою або в транслітерованому вигляді); зміст журналу має відповідати його тематиці, мають бути чітко сформульовані читацька аудиторія та особливості видання; у журналах, орієнтованих на міжнародну читацьку аудиторію, мають бути міжнародний склад авторів, рецензентів і членів редакційної колегії [7].

Співробітники ВД «Академперіодика» також постійно здійснюють моніторинг та аналіз метаданих наукових видань НАН України. Зокрема, проведені дослідження дали змогу виявити невідповідність публікаційних стратегій вітчизняних наукових журналів загальносвітовим тенденціям. З огляду на це, перспектива розвитку наукових журналів НАН України вбачається у розширенні кола авторів, залученні до нього неінституційних фахівців, стимулюванні науковців до публікацій в інших фахових виданнях, до участі їх у комплексних дослідженнях з метою збільшення читацької аудиторії та зростання кількості цитувань. Необхідно також чіткіше окреслити тематику кожного з наукових видань, осучаснити їхню рубрикацію. Важливими стали результати аналізу публікацій НАН України у Scopus та WoS, який виявив типові проблеми атрибуції, а саме: неуніфіковані переклади на англійську мову назв наукових журналів, Академії, установ, наукових підрозділів, посад науковців [8].

В Україні триває становлення практики та законодавчої бази щодо забезпечення вільного доступу до наукових журналів та інших видань. Тому актуальним є питання застосування в Україні сучасних видавничих моделей охорони авторського права. У цьому контексті важливим результатом науководослідницької роботи ВД «Академперіодика», здійсненої спільно з Центром досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України, стало розроблення методичних матеріалів з питань охорони авторського права у наукових виданнях, які містять рекомендації щодо

укладання ліцензійних договорів між автором (співавторами) та видавцями; запровадження у видавничу практику ліцензій Creative Commons як правового загальносвітового застереження для користувачів електронними ресурсами; зазначення на сайті видання політики захисту авторського права тощо [9].

«Академперіодика» надає консультаційну і практичну допомогу видавцям наукових журналів щодо виконання нових вимог. За два роки (2018–2019), протягом яких журнали мали удосконалити свій формат, Видавничий дім надав допомогу більш ніж півсотні наукових журналів Національної академії наук України.

Підготовлено і опубліковано чимало науково-методичних матеріалів, які допомагають перевести видання у сучасний формат наукового журналу.

Практична цінність цих науково-методичних напрацювань яскраво проявилась після затвердження Міністерством освіти і науки України нового Порядку формування Переліку наукових фахових видань України (наказ від 15.01.2018 № 32). Тепер до цього Переліку включаються тільки ті видання, які відповідають сучасним міжнародним вимогам до наукового періодичного видання.

З метою обговорення найважливіших питань сучасної видавничої справи в Академії наук та обміну досвідом ВД «Академперіодика» під егідою Науково-видавничої ради НАН України у 2010 році започаткував щорічну науково-практичну конференцію «Наукова періодика: традиції та інновації», яка викликає значний інтерес практиків видавничої справи не тільки з Академії, але й із закладів вищої освіти, наукових установ відомчого підпорядкування. Традицією конференцій стало проведення фахівцями Видавничого дому майстер-класів із різних питань видавничої справи для співробітників редакцій журналів.

Підсумки роботи щорічної конференції у 2019 році засвідчили, що створення видавничої платформи є вкрай необхідним кроком для забезпечення високого наукового рівня періодичних видань Академії в сучасних умовах. Реаліями для академічних періодичних видань нині є необхідність залучення іноземних членів редакційних колегій, експертів, рецензентів, авторів, що неможливо здійснити без інструментів електронної редакції, забезпечення оперативного електронного документообігу, автоматизованого контролю за проходженням рукописів, без актуальної бази рецензентів тощо. Розвинена видавнича платформа – єдиний шлях забезпечити на належному світовому рівні відкри-

тий доступ до наукових публікацій, до чого нині прямує Європейський Союз [1].

Висновки. За останнє 10-річчя ВД «Академперіодика» послідовно і наполегливо здійснював системні кроки на шляху досягнення важливих наукових та практичних результатів щодо адаптації видавничих процесів до сучасних вимог світових наукових комунікацій. Значна увага приділялася удосконаленню координації та інформаційно-аналітичному, науково-методичному забезпеченню належного рівня публікацій результатів фундаментальних і прикладних досліджень у НАН України, підвищенню рівня академічних наукових журналів на основі сучасних видавничих інформаційно-комунікаційних технологій. Закладено ґрунтовний фундамент упровадження міжнародних видавничих стандартів та цифрових моделей видавничої діяльності, що створює перспективи для стабільного і ефективного функціонування видавничої діяльності НАН України в умовах динамічного формування цифрового суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Болкотун З. А., Радченко А. І. Науковий журнал – виклики сьогодення (IX Науково-практична конференція «Наукова періодика: традиції та інновації»). *Вісник Національної академії наук України*. 2019. № 7. С. 89–94.
2. Вакаренко О. Г. Сучасні напрями діяльності Видавничого дому «Академперіодика» НАН України. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Київ : Академперіодика, 2013. Вип. 8. С. 17–21.
3. Вакаренко О. Г. Концептуальні засади формування сегмента видавничої продукції НАН України в електронному середовищі. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Київ : Академперіодика, 2014. Вип. 10. С. 5–10.
4. Вакаренко О. Г. Академічні періодичні видання: сучасний формат. *Вісник НАН України*. 2015. № 4. С. 114–118.
5. Виборча програма кандидата на посаду Президента НАН України академіка НАН України А. Г. Загороднього. URL: <https://files.nas.gov.ua/text/programs/2020-03ZagorodniyAG.pdf>
6. Видавничий дім «Академперіодика» НАН України: 25 років у сьйві наукових знань / авт. вступ. ст. та відп. ред. О. Г. Вакаренко, уклад.-упоряд.: А. І. Радченко та ін. Київ : Академперіодика, 2020. 216 с.
7. Данілова А. Д., Радченко А. І., Яцків Т. М. Методичні рекомендації щодо впровадження цифрових ідентифікаторів у видавничий процес для періодичних видань Національної академії наук України. Київ : Академперіодика, 2016. 44 с.
8. Діденко Ю. В. Відповідність академічної наукової періодики критеріям міжнародних журналів. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Київ : Академперіодика, 2015. Вип. 11. С. 12–17.
9. Капіца Ю. М., Шахбазян К. С., Махновський Д. С., Вакаренко О. Г., Радченко А. І., Болкотун З. А. Питання охорони авторського права при виданні наукових журналів та монографій : методичні рекомендації. Київ : Академперіодика, 2017. 127 с.

References

1. Bolkotun, Z. A. & Radchenko, A. I. (2019). Naukovyi zhurna - vyklyky sohodennia (IX Naukovo-praktychna konferentsiia «Naukova periodyka: tradytsii ta innovatsii») [Scientific journal - modern challenges (IX Scientific Conference «Scientific Periodicals: Traditions and Innovations»)]. *Visnyk NAN Ukrainy*, No 7, 89-94. [In Ukrainian].
2. Vakarenko, O. H. (2013). Suchasni napriamy diialnosti Vydavnychoho domu «Akademperiodyka» NAN Ukrainy [Modern directions of activity of the Publishing House «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori*, Issue 8, 17-21. [In Ukrainian].
3. Vakarenko, O. H. (2014). Kontseptualni zasady formuvannia sehmenta vydavnychoi produktsii NAN Ukrainy v elektronnomu seredovyshchi [Conceptual principles of formation of product publishing segment of NAS of Ukraine in the electronic environment]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori*, Issue 10, 5-10. [In Ukrainian].
4. Vakarenko, O. H. (2015). Akademichni periodychni vydan- nia: suchasnyi format. [Academic periodicals: the modern format]. *Visnyk NAN Ukrainy*, No 4, 114-118. [In Ukrainian].
5. Vyborcha prohrama kandydata na posadu Prezydenta NAN Ukrainy akademika NAN Ukrainy A. H. Zahorodniho [Election program of the candidate for the position of the President of NAS of Ukraine, Academician of NAS of Ukraine A. H. Zahorodnii]. Retrieved from <https://files.nas.gov.ua/text/programs/2020-03ZagorodniyAG.pdf> [In Ukrainian].
6. Vakarenko, O. H. (Ed., introductory author) (2020). Vydavnychi dim «Akademperiodyka» NAN Ukrainy: 25 rokiv u siaivi naukovykh znan [Publishing House «Akademperiodyka»: 25 Years in the Light of Scientific Knowledge]. Kyiv: Akademperiodyka. [In Ukrainian].
7. Danilova, A. D., Radchenko, A. I. & Yatskiv, T. M. (2016). Metodichni rekomendatsii shchodo vprovadzhennia tsyfrovyykh identyfikatoriv u vydavnychi protses dlia periodychnykh vydan Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [Methodical recommendations on the introduction of digital identifiers in the publishing process for periodicals of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Kyiv: Akademperiodyka. [In Ukrainian].
8. Didenko, Yu. V. (2015). Vidpovidnist akademichnoi naukovoi periodyky kryteriiam mizhnarodnykh zhurnaliv. [Correspondence of academic scientific periodicals to international journals criteria]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori*, Issue 11, 12-17. [In Ukrainian].
9. Kapitsa, Yu. M., Shakhbazian, K. S., Makhnovsky, D. S., Vakarenko, O. H., Radchenko, A. I. & Bolkotun, Z. A. (2017). Pytannia okhorony avtorskoho prava pry vydanni naukovykh zhurnaliv ta monohrafi: Metodichni rekomendatsii. [Issues of Copyright Protection in the Publication of Scientific Journals and Monographs: Methodical Recommendations]. Kyiv: Akademperiodyka. [In Ukrainian].

Olena Vakarenko,

PhD (Biology), ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0495-5475>, Director, Publishing House «Akademperiodyka» of NAS of Ukraine

ENSURING THE SYSTEMATIC ENTRY OF SCIENTIFIC AND PUBLISHING ACTIVITIES OF NAS OF UKRAINE INTO DIGITAL SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

Relevance. The development of digital technologies, the dominance of globalization processes in the world have radically changed the principles and means of scientific communication. A necessary condition for the dynamic development of scientific and publishing activities was the realization of the need to perceive changes in the digital world and the search for ways to solve certain problems in the new environment. **The aim** of the article is to analyze the scientific and methodological support of the transformation of publishing activities of the NAS of Ukraine and the inclusion of global trends in digital communications, which was implemented by the Publishing House «Akademperiodyka» as the basic organization of the Scientific Publishing Council of the NAS of Ukraine. **The methodology** is based on methods of analysis and synthesis of information on methods and means of entering the scientific and publishing activities of the NAS of Ukraine into the system of modern digital communication. **The novelty** of the study lies in highlighting the current process of entry of scientific and publishing activities in the system of digital scientific communication for the last ten years, which is presented for the first time. **Conclusions:** for the last 10 years, the Publishing House «Akademperiodyka» has consistently and persistently carried out systematic steps towards achieving important scientific and practical results in the direction of adaptation of publishing processes and integration of academic publications to modern requirements of world scientific communications. Considerable attention was paid to improving the coordination and information-analytical and methodological support of the appropriate level of publications of basic and applied research in the NAS of Ukraine, raising the level of academic scientific journals based on modern publishing information and communication technologies. A solid foundation has been laid for the introduction of international publishing standards and digital models of publishing, which create prospects for stable and effective functioning of the publishing activities of the NAS of Ukraine in the dynamic formation of the digital society.

Keywords: Publishing House «Akademperiodyka», scientific and publishing activities, National Academy of Sciences of Ukraine, scientific periodicals.

Publishing House «Akademperiodyka» of NAS of Ukraine
4, Tereshchenkivska st., Kyiv, 01004, Ukraine
e-mail: vakarenko@nas.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 30.11.2020 р.

Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації»

6–8 жовтня 2020 р. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського проходила щорічна Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації». Організаторами Конференції виступили Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інформаційно-бібліотечна рада НАН України, Асоціація бібліотек України, Рада директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної Асоціації академій наук.

У зв'язку з продовженням карантину через епідемію COVID-19 організатори Конференції вирішили провести захід онлайн. З огляду на ситуацію, що склалася, учасники Конференції працювали лише в секційному режимі.

Сучасні виклики та завдання бібліотек в умовах цифровізації

6 жовтня 2020 р. у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» відбулося засідання секції «Сучасні виклики та завдання бібліотек в умовах цифровізації» у форматі онлайн на платформі Google Meet. У засіданні, яке провела директор Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидат історичних наук **О. М. Василенко**, взяли участь більше 50 вчених і спеціалістів українських бібліотек, наукових установ вищих навчальних закладів, зокрема Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, Державної науково-технічної бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Державної бібліотеки України для юнацтва, Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Харківської державної академії культури, Київського університету імені Бориса Грінченка та ін.

Відкрила секційне засідання генеральний директор НБУВ, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України **Л. А. Дубровіна**. Вона привітала всіх учасників Конференції і наголосила, що Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського і під час карантину здійснює свою багатоаспектну діяльність, пріоритетними напрямками якої сьогодні є реалізація інноваційних проєктів у різних галузях знань та розвитку перспективних тематик фундаментальних і прикладних досліджень.

Радник Президії Національної академії наук України, почесний генеральний директор НБУВ, доктор філософських наук, професор, академік НАН України, заслужений діяч науки і техніки України **О. С. Онищенко** у доповіді «Розвиток інформаційної грамотності – не-

одмінне завдання бібліотек» означив актуальні вектори адаптації бібліотек в умовах цифровізації та головні напрями роботи бібліотечної спільноти у сучасному інформаційному суспільстві. Процеси цифровізації на перший план діяльності бібліотек висувають чотири проблеми: перебудову структури для взаємодії з цифровим середовищем; формування цифрового мультимедійного ресурсу; організацію системи цифрового інтегрованого сервісу; перетворення бібліотекаря на науково-інформаційного працівника (інформацієзнавця). Значну увагу доповідач приділив необхідності прискореної адаптації бібліотек до «життя в цифрі», до переорієнтації бібліотечних процесів на гармонію, поєднання традиційної і цифрової культури, традиційного і цифрового сервісів. **О. С. Онищенко** наголосив, що цифровізація усіх сфер життєдіяльності, утвердження цифрової грамотності і культури вносять істотні зміни в умови буття людини. Бібліотечне співтовариство, бібліотечна наука зобов'язані системно відповісти на виклики цифровізації, органічно вписати свою справу в цифрове середовище. Незважаючи на складнощі соціальних трансформацій і труднощі переходу до цифрової культури є можливості реалізувати концепції, моделі бібліотеки, професії бібліотекаря, які надають їм позитивно-доленосного значення.

Виступ академіка викликав у присутніх підвищений інтерес та низку запитань, зокрема стосовно комплексу завдань, які ставить перед бібліотечною галуззю цифрова епоха, та алгоритму дій у новій цифровій реальності.

Продовжила обговорення заявленої теми директор Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидат історичних наук **О. М. Василенко** доповіддю «Бібліотечно-інформаційні комплекси: дослідження основних напрямів стратегічного розвитку». Інноваційне навантаження, яке несе в собі цифровізація, відзначила доповідачка, спонукає вітчизняні бібліотеки до поглиблення трансформаційних процесів бібліотечно-інфор-

маційної діяльності, формування суспільного сприйняття бібліотеки як провідного соціального інституту в сфері науки, освіти, культури. За таких умов бібліотека як суб'єкт еволюційного розвитку має постійно змінюватися, пристосовуючись до цифрових реалій соціально-економічного середовища. Її функціонування в умовах цифровізації суспільства потребує розбудови нових підходів до розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів і послуг, упровадження інновацій та сучасних технологічних алгоритмів в організацію роботи персоналу, адаптації зарубіжного досвіду й поглиблення взаємодії на галузевому рівні, а також формування цифрової культури користувачів.

У контексті завдань наукового дослідження Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського О. М. Василенко окреслила стратегічні напрями розвитку національних бібліотечно-інформаційних комплексів у взаємозв'язку з концептуальними документами ІФЛА, сучасними трендами розвитку національних бібліотек Європи. Передовий зарубіжний досвід є важливим для України, яка лише виходить на міжнародний рівень представництва у світовому співтоваристві. Намагання посісти гідне місце в європейському науково-інформаційному та культурно-освітньому просторі пов'язано з відповідністю визначених стратегічних цілей та їх реалізацією відповідно до пріоритетів світової бібліотечної спільноти. Вагому значущість у процесі визначення стратегічних напрямів розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу національного значення має теоретичне забезпечення, яке завдяки створенню науково обґрунтованих засад сприяє формуванню сприятливих умов практичної реалізації визначеної стратегії його розвитку, цивілізованої інтеграції до європейської та світової бібліотечно-інформаційної структури.

Провідний науковий співробітник НБУВ, доктор наук із соціальних комунікацій, професор **Т. Ю. Гранчак** порушила проблему участі бібліотек у здійсненні політики пам'яті, місця і ролі бібліотечних продуктів усного, візуального та змішаного форматів (доповідь «Напрями і формати здійснення бібліотекою політики пам'яті»). Вона, зокрема, наголосила, що значущі для формування національної ідентичності смисли бібліотеки транслюють через інформаційну політику і наповнення офіційного сайту установи (інформування про бібліотечні фонди, колекції, заходи, продукти, новини), а також шляхом створення і підтримки функціонування додаткових ресурсів – електронних бібліотек, сайтів-проектів, сторінок у соціальних медіа. Крім створення і підтримки функціонування інтернет-ресурсів, організації книжкових виставок, заходів усного формату, в контексті реалізації бібліотекою соціокультурної діяльності можливе їх поєднання та реалізація у вигляді комплексних бібліотечно-інформаційних продуктів – творчих вечорів, презентацій, зустрічей, конкурсів, квестів, під час підготовки і проведення яких мають враховуватися специфіка як усно-

го, так і візуального форматів, а також відповідні рекомендації. Важливими напрямками участі бібліотек у здійсненні політики пам'яті, крім соціокультурної діяльності, є також просування національної книги і читання, формування краєзнавчих фондів, збереження і представлення документованої історико-культурної спадщини у цифровому форматі, бібліографічна діяльність, наукові дослідження документованої історико-культурної спадщини. Завершуючи свій виступ, Т. Ю. Гранчак охарактеризувала краєзнавчі проекти українських бібліотек, зокрема веб-ресурсу «Краєзнавство», ментальної карти «Культурегер українського фудуризму» ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

Завідувачка кафедри Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник **О. В. Воскобойнікова-Гузєва** у своїй доповіді розкрила доробок фахівців Київського університету імені Бориса Грінченка щодо вивчення особливостей формування цифрової культури майбутніх фахівців соціогуманітарної сфери, висвітлила досвід проведення асоціативних експериментів стосовно змісту понять «інформаційна культура» та «інформаційна безпека». Характерними ознаками презентованих доповідачкою досліджень 2018–2019 рр. стали: використання міждисциплінарних підходів до розкриття ключових термінів; широке охоплення аудиторії респондентів; різноманіття фахового представлення респондентів.

Сьогодні в Україні формується єдиний цифровий інформаційний простір – сукупність баз даних, технологій їх наповнення і використання. Розвиток Інтернету постійно потребує коректив у стратегії пошуку інформації. Єдині принципи функціонування інформаційно-телекомунікаційних мереж, документно-комунікаційних систем повинні забезпечувати інформаційну взаємодію організації і окремих людей, а також задовольняти їхні інформаційні потреби. Тому подальший розвиток документної евристики тісно пов'язаний з інформаційно-комунікаційними технологіями, новою користувацькою елітою – віртуальним користувачем, який отримав доступ до електронних каталогів та повнотекстових баз даних бібліотек усього світу. Доцент Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, головний бібліотекар Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, доктор наук із соціальних комунікацій **О. М. Збанацька** у доповіді «До питання документної евристики в умовах цифровізації» обґрунтувала важливість дотримання принципів документної евристики та документного пошуку в умовах цифрових інформаційно-комунікативних технологій. Документна евристика – це комплексна система знань, науковий напрям, що вивчає теорію, історію і практику документального пошуку, його інтелектуальні, технологічні засади. Розвиток документної евристики в умовах цифровізації, наголосила доповідачка, має бути пов'язаний з інтелектуалізацією, лінгвістичністю, відповідністю, системністю, координованістю, інтегрованістю, дос-

тупністю, комунікатизацією, інституційністю. Тенденція до інтелектуалізації процесів документального пошуку є проявом загальної закономірності – інтелектуалізації інформаційної діяльності загалом.

Підвищений інтерес в учасників секційного засідання викликав виступ старшого наукового співробітника НБУВ, кандидата філологічних наук, доцента **В. М. Підвойного** «Методика укладання покажчика раритетних артефактів бібліотеки-колекції Агатангела Кримського Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». Доповідач репрезентував методичні прийоми та мотиваційні характеристики селекції артефактів бібліотеки-колекції Агатангела Кримського НБУВ для формування довідкового покажчика раритетних видань бібліотечного зібрання вченого. Проміжним етапом тотальної бібліографічної дескрипції бібліотеки-колекції Агатангела Кримського (загальна кількість артефактів – приблизно 15 тис.) є укладання довідкового покажчика (1015 позицій), котрий репрезентує телеологічні, концептуально-тематичні та стилістичні рамки книжкового репертуару, визначає його джерелознавчий потенціал, жанрову гетерогенність колекції, метадовідковий та бібліографічний континуум, аксіологічні координати зібрання. Водночас, мотиваційно селекційований матеріал набуває статусу дослідницької платформи для проведення кількісних, текстологічних (графічних), тематично-концептуальних узагальнень та подальших компаративних досліджень на розлогодному бібліографічному матеріалі бібліотеки-колекції А. Кримського. Таким чином, підсумував В. М. Підвойний, мотиваційними чинниками селекції артефактів є релевантна актуальність та джерелознавча цінність одиниць колекції, наявність сфрагістичних маркерів, чітких провенієнцій, які створюють системність і демонструють кореляційні ознаки артефактів (синхронний підхід), дають змогу детермінувати етапність формування БКК у діахронії.

Питання інтеграції теоретичних підходів у практику виконання бібліотечних проєктів та програм набувають нині особливої актуальності через необхідність покращення їх керованості в складних організаційних умовах: обмеження у часі, зниження фінансової стабільності, максимальної оптимізації використання ресурсів. Саме цій темі була присвячена доповідь старшого наукового співробітника НБУВ, кандидата історичних наук, доцента **О. З. Клименко** «Проекти Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: спроба класифікації». Доповідачка виокремила сукупність ознак для класифікації актуальних проєктів на прикладі науково-дослідних робіт Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Цілковито слушно було відзначено, що вироблена теорія і апробована практикою сукупність класифікаційних характеристик проєктів, які відповідають найважливішим потребам сучасності, засвідчують велику кількість завдань, котрі вирішуються НБУВ задля розвитку вітчизняного бібліотечно-інформаційного по-

тенціалу в умовах глобальної цифровізації, у т. ч. і через реалізацію креативних бібліотечних проєктів.

Логічним продовженням попередньої доповіді став виступ наукового співробітника НБУВ, кандидата наук із соціальних комунікацій **О. Л. Сокур** «Бібліотеки наукових установ НАН України у контексті становлення цифрового суспільства в Україні». Доповідачка, зокрема, наголосила: сучасні виклики в умовах цифровізації спонукають бібліотеки до напрацювання оптимальних виробничих стратегій в інноваційній діяльності. На прикладі формування інформаційного ресурсу «Каталоги бібліотек установ Національної академії наук України» О. Л. Сокур розглянула професійну взаємодію як засадничий чинник діяльності бібліотек у контексті становлення цифрового суспільства в країні.

Значна частина доповідей була присвячена висвітленню досвіду провідних бібліотек світу. Про Австрійську національну бібліотеку йшлося у виступі молодшого наукового співробітника НБУВ **Г. І. Безпалой** («Австрійська національна бібліотека: інновація через кооперацію»); про успіхи Національної бібліотеки Австралії розповів молодший науковий співробітник ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» **О. А. Мирончук** («Інноваційний доступ до інформації: практика та досвід Національної бібліотеки Австралії»). Завідувачка відділу НБУВ **Т. І. Арсєнко** і старший науковий співробітник НБУВ, кандидат історичних наук **А. С. Мирончук** підготували спільну доповідь «Мобільна бібліотека на платформі WECNAT – важливий інструмент модернізації та розвитку Національної бібліотеки Китаю». Старший науковий співробітник НБУВ, кандидат історичних наук **Л. М. Дем'янюк** висвітлила тему: «Бібліотечно-інформаційний комплекс Ісламської Республіки Іран в умовах трансформації наукових комунікацій». Ключові принципи створення та збереження фондів провідних національних європейських бібліотек, а також Бібліотеки Конгресу США обрала об'єктом свого дослідження старший науковий співробітник НБУВ, кандидат філологічних наук **О. О. Погрібна** («Ключові принципи створення та збереження фондів провідних національних бібліотек світу»).

Підбиваючи підсумки роботи секції, **О. В. Василенко** констатувала, що наразі у центрі уваги науковців, практиків бібліотечної галузі перебувають теоретичні і прикладні аспекти формування, використання, організації доступу до електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки у вебсередовищі, питання оптимізації бібліотечної діяльності в умовах цифровізації. І це цілком закономірно, адже важливим чинником прогресу людства на сучасному етапі є цифровізація усіх сфер життєдіяльності суспільства. Саме з цифровізацією соціально-економічної сфери фахівці пов'язують підвищення ефективності та конкурентоспроможності національної економіки, нарощування обсягів ВВП країни, а отже зростання благополуччя населення. Реалізація державної політики України щодо

цифрового розвитку ґрунтується на таких принципах: забезпечення кожному громадянину рівного доступу до послуг, інформації та знань, які надаються на основі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій; створення цифрових інфраструктур як основного чинника розширення доступу громадян до глобального інформаційного середовища та знань; сприяння розвитку інформаційного суспільства та засобів масової інформації; орієнтація на міжнародне та регіональне співробітництво з метою інтеграції України до ЄС; стандартизація як основа цифровізації; підвищення рівня довіри громадян та інформаційної безпеки.

На завершення О. М. Василенко подякувала усім за активну участь у роботі секції і висловила надію, що й усі наступні заходи у форматі онлайн-зустрічі проходять успішно, збиратимуть велику кількість заінтересованих фахівців інформаційно-бібліотечної сфери.

Загалом, онлайн-засідання секції «Сучасні виклики та завдання бібліотек в умовах цифровізації» було організовано і проведено на високому науковому та методичному рівні, що сприяло конструктивному обміну думками з різних аспектів сучасного бібліотечно-кознавства.

До програми секційного засідання було включено 42 доповіді авторитетних фахівців вітчизняної бібліотечно-інформаційної сфери, викладачів профільних вітчизняних вищих навчальних закладів (збірник матеріалів конференції розміщено на сайті НБУВ за адре-

сою <http://conference.nbuv.gov.ua/site/sum/id/26>). Учасники засідання зосередили свою увагу на ключових темах – сучасних викликах та завданнях бібліотек в умовах цифровізації, на особливостях трансформації бібліотечної діяльності в умовах карантинних обмежень, на створенні нових бібліотечних онлайн-сервісів, забезпеченні доступу до світових наукових баз та ресурсів, на кращих зразках зарубіжного досвіду, апробованих моделях і стратегіях вітчизняної бібліотечної практики. Технічні можливості обраної платформи обмежили час роботи секції, але усі бажаючі мали можливість висловитися, розкрити суть, зміст своїх наукових студій чи практичних напрацювань. Учасники секційного засідання мали можливість обговорювати онлайн представлені доповіді, значна частина з яких супроводжувалася презентаціями, численними запитаннями, уточненнями, доповненнями в чаті та на спеціально створеній у соціальній мережі Facebook сторінці «Сучасні виклики та завдання бібліотек в умовах цифровізації».

Усім зареєстрованим учасникам надіслано Сертифікат учасника Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації».

Оксана Клименко,
старший науковий співробітник НБУВ,
кандидат історичних наук, доцент

Книгознавчі дослідження історико-культурних фондів

На традиційну для жовтневої конференції НБУВ книгознавчу секцію 2020 р. було подано 25 доповідей з 8-ми установ, а саме, з Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (переважно з підрозділів Інституту книгознавства), Львівського національного університету імені Івана Франка, Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Національної історичної бібліотеки України, Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Більшість тез доповідей, вчасно поданих до оргкомітету, опубліковані в матеріалах конференції, кілька статей за темами виступів подано до «Наукових праць НБУВ».

Усі запропоновані на секцію матеріали можна умовно розподілити на 6 тематичних блоків: дослідження бібліотечних фондів, зібрань та колекцій, насамперед, ретроспективних, історико-культурних (12 доповідей); дослідження окремих пам'яток (4); книгознавчі

дослідження і сучасні електронні ресурси (3); теоретичні книгознавчі питання (2); розкриття змісту журналів (2); питання історії видавничої справи (цензура та статистика) (2). Зрозуміло, що подані доповіді є достатньо вибірковыми, вони не можуть свідчити про усю повноту книгознавчих досліджень, що відбуваються нині в Україні чи, тим більше, в світі. Власне, будь-яка конференція не може претендувати на таку повноту.

В якості альтернативи засідання керівництвом секції було підготовлено структурований за темами огляд поданих доповідей. Матеріали розіслали завчасно всім зареєстрованим на секцію доповідачам, разом з посиланнями на розміщені на порталі НБУВ програму Конференції та тези доповідей. Така інновація дала можливість кожному ознайомитися як з програмою, так і з тезами доповідей по секції і конференції загалом. У електронних листах учасникам секційного засідання було запропоновано в зручний для них час, не поспішаючи, обміркувати і висловити власні думки щодо проблем і перспектив книгознавчих студій, представлених у поданих заявках, не повторюючи тез власних виступів, адже вони доступні для ознайомлення всім бажаючим. Отже, йшлося

про письмове обговорення тем – у листуванні, доступно-му через розсилку одразу всім або більшості учасників, а також про проведення дискусії щодо напрямів книгознавчих досліджень, як їх розуміють учасники секції.

У зверненні до учасників секції підкреслювалося, що винесене в назву секції як ключове поняття «дослідження історико-культурних фондів» є не випадковим. Книгознавство не є суто теоретичною наукою, яка має відпрацьовувати лише терміни галузі та їхні дефініції. Книгознавство великою мірою – прикладна наука, котра покликана вивчати конкретні книги (примірники), видання, колекції, зібрання, фонди, переважно ретроспективні, хоча цілком можливо й сучасні.

Варто відзначити, що більшість поданих доповідей були присвячені саме розкриттю ретроспективних фондів. Сюди можна віднести виступ провідного наукового співробітника НБУВ, доктора історичних наук **Т. Д. Антонюк** (розглянула видання УВАН (Української вільної академії наук) з фонду відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства НБУВ); молодшого наукового співробітника НБУВ **А. М. Беби** (здійснила книгознавчий аналіз зібрання книг фундаментальної бібліотеки Подільської духовної семінарії); заступника директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, кандидата педагогічних наук **Д. О. Закатнова** (проаналізував дисертаційні дослідження з проблем професійної орієнтації у фондах Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського); наукового співробітника НБУВ, кандидата філологічних наук **О. Ю. Курганової** (виявила і охарактеризувала варіанти друкарської марки Етьєнів у відповідній колекції НБУВ); старшого наукового співробітника НБУВ, кандидата історичних наук **Т. Є. Мяскової** (розповіла про бібліотеку Свято-Успенської Почаївської лаври у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ); співробітників НБУ **С. М. Смирнової** і **Н. О. Горської** (презентували книгознавчі проекти Національної історичної бібліотеки України щодо досліджень і популяризації окремих фондових колекцій); старшого наукового співробітника НБУВ, кандидата філологічних наук **О. К. Супрунюк** (охарактеризувала твори Лесі Українки в книжкових та періодичних виданнях фонду відділу зарубіжної україніки НБУВ).

З опертям на фонди НБУВ була побудована доповідь старшого наукового співробітника НБУВ, кандидата історичних наук **І. О. Ціборовської-Римарович** про книжкові знаки книгозбірень католицьких монастирів Правобережної України XVII–XVIII ст.; співробітників Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки **В. М. Шелегеди** і **І. С. Лабчук** про роль провенієнцій у дослідженні історії формування фонду рідкісних і цінних видань Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки. Досліджуючи фонди певних зібрань, наукові співробітники НБУВ **Л. М. Гутник** і **Т. А. Галькевич** підготували доповідь «Втрачені архітектурні об'єкти України на поштових листівках

кінця XIX – першої третини XX ст. з фондів НБУВ»; молодший науковий співробітник НБУВ **Л. М. Демченко** розглянула праці прогресивних митців, вчених у складі бібліотеки короля Станіслава Августа Понятовського; співробітниця НБУВ **Т. О. Батанова** у книжкових виданнях 1919–1920 рр. із зібрання відділу фонду юдаїки НБУВ виявила документи про діяльність єврейських партій в Українській центральній раді.

Безпосередньо близькі до цього тематичного напрямку були виступи, що стосувалися дослідження окремих примірників, зокрема: зав. відділу НБУВ, кандидат історичних наук **Н. П. Бондар** розглянула Вільнюський Часовник 1568–1572 рр. в контексті місцевого кириличного книговидання; спільно з доктором історичних наук **Т. Л. Вілкул** вона опублікувала тези, що засвідчують інтерпретацію Святого Письма у маргіналіях давнього читача на прикладі гл. 21–23 Книги Вихід на одному з примірників Острозької Біблії з фондів НБУВ; за крайніми записами на примірниках НБУВ підготувала свій виступ старший науковий співробітник НБУВ, кандидат філологічних наук **Н. В. Заболотна** щодо синонімії в назвах кирилических стародруків; науковий співробітник НБУВ, кандидат філологічних наук **О. В. Максимчук** охарактеризувала вірші, присвячені Петру Могилі, зі збірки «Apollo Chrześcijański...» Лазаря Барановича.

Окремим теоретичним питанням книгознавчої та бібліотечнознавчої діяльності присвятили свої доповіді доктор історичних наук, професор **Г. І. Ковальчук** «Книгознавчі дослідження – основа експертизи книжкових пам'яток» (Інститут книгознавства НБУВ у 2019–2021 рр. виконує відомчу наукову тему «Атрибуція та експертиза книжкових та інших видів бібліотечних пам'яток: основи теорії та практики»); провідний бібліотекар НБУ імені Ярослава Мудрого **І. В. Лісова** – «Меморіальний фонд: поняття та сутність».

У двох виступах йшлося про зміст ретроспективних журналів: доцента Львівського національного університету ім. І. Франка, кандидата філологічних наук **Г. Г. Біловус** «Бібліографічний контент журналу «Живая мысль» (1902–1905)»; старшого наукового співробітника книжкової палати України ім. Івана Федорова, кандидата історичних наук **Л. В. Дояр** «Соціалістична революція у спорті на сторінках «Фізкультурника України» 1931 р.». Слід підкреслити, що розкриття змісту періодичних видань є перспективним напрямом діяльності, оскільки сама назва журналу не дає змоги отримати інформацію про конкретні статті, їх зміст.

На важливих аспектах видавничої справи України, яка також є об'єктом книгознавства, а саме цензурі та видавничій статистиці, зосередились у своїх виступах зав. відділу НБУВ, доктор наук із соціальних комунікацій **Т. В. Добко** «Бібліографічні покажчики як об'єкти цензури в Україні 1970-х рр.» і науковий співробітник ЛННБУ ім. В. Стефаніка, кандидат історичних наук **Н. Н. Зубко** «Видання книг в УРСР в роки Другої світової війни».

З огляду на стрімкі процеси інформатизації та цифровізації суспільного життя, зокрема і бібліотечної діяльності, на секцію було заявлено кілька доповідей, пов'язаних саме з електронними ресурсами. Так, молодший науковий співробітник НБУВ **О. В. Петренко**, ведучи пошук україніки в стародруках гражданським шрифтом на сайтах українських та зарубіжних національних бібліотек, здійснила відповідне порівняння щодо зручності доступу до цих ресурсів; старший науковий співробітник НБУВ, кандидат історичних наук **Ю. К. Рудакова**, досліджуючи твір І. Орновського «*BogatyWirydarz*» (НБУВ планує перевидання цієї книжкової пам'ятки з відповідним науковим апаратом), здійснила атрибуцію джерел цитування в тексті твору з використанням сучасних електронних технологій, що є доволі новою і цікавою методикою дослідження стародавніх текстів; старший науковий співробітник НБУВ, кандидат історичних наук **Н. Г. Солонська** і провідний бібліотекар НБУВ **Г. О. Борисович** представили загаломі веббібліографію на тему «Мова, фольклор і традиційна культура українців Канади».

Цього року учасникам секційного засідання було запропоновано відповісти на низку питань, а саме: яким ви бачите сучасне книгознавство; які, на вашу думку, напрями досліджень мають стати пріоритетними в наш час; які перспективи книгознавства загалом; що серед книгознавчих досліджень інтересує вас найбільше. Відповіді, що надійшли в процесі такої віртуальної дискусії, засвідчили: колеги-книгознавці, маючи можливість завчасно ознайомитися з тезами доповідей, обміркувати їх, узагальнили та висловили своє бачення сучасних книгознавчих досліджень. У більшості своїй вони мають спиратися на конкретні першоджерела – книги чи інші документи в державних фондах. Так, співробітники Національної історичної бібліотеки України **С. Смирнова** і **Н. Горська** переконані у подальшому поглибленні зв'язків книгознавства з іншими на-

уками – історією та історичною біографістикою, філологією, педагогікою. Фахівці підкреслили важливість таких зв'язків, адже вони дають змогу розвивати прикладне книгознавство, популяризувати книгу серед різних верств читацької аудиторії. Зміст окремих доповідей секції, на їх думку, засвідчив важливість дослідження кожного окремого примірника книжкової пам'ятки. Інші учасники секційного засідання до перспективних напрямів книгознавчих досліджень віднесли системне розкриття змісту ретроспективних періодичних і продовжуваних видань, адже назва журналу не дає уявлення про зміст всіх вміщених статей. Наголошувалось також, що важливим напрямом книгознавчої діяльності сьогодні є використання електронних ресурсів для проведення книгознавчих досліджень і популяризації історико-культурних фондів. Співробітників Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки **В. Шелегеду** і **І. Лабчук** найбільше зацікавили питання атрибуції та експертизи книжкових пам'яток.

Учасники секційного засідання були одностайні в думці, що в умовах пандемії COVID-19 дистанційна форма участі в конференції є найбільш оптимальною. Вони подякували фахівцям НБУВ за оперативність, яка дала змогу вчасно ознайомитися на сайті з текстами тез, представленими для обговорення. Всі вони містили корисну інформацію як з теоретичних аспектів книгознавчої діяльності, так і з практичних методів досліджень книжкових фондів.

Зареєстровані доповідачі отримали електронною поштою сертифікати учасників секційного засідання «Книгознавчі дослідження історико-культурних фондів».

Галина Ковальчук,
директорка Інституту книгознавства НБУВ,
доктор історичних наук

Бібліотеки в системі стратегічних комунікацій: міжнародний аспект

6–7 жовтя 2020 р. у рамках роботи Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» відбулось онлайн-засідання секції «Бібліотеки в системі стратегічних комунікацій: міжнародний аспект». До розгляду було подано 30 доповідей учасників секції, серед яких провідні фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, співробітники Інституту всесвітньої історії НАН України, Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».

Секційне засідання відкрив її керівник – заступник генерального директора НБУВ, керівник Служби інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ), доктор історичних наук, професор **В. М. Горвий**, який

проаналізував орієнтири наукового пошуку оптимізації бібліотечної діяльності в умовах інформатизації. Доповідач акцентував увагу на тому, що бібліотечний аспект в удосконаленні керівництва інформаційними процесами набуває дедалі більшого значення, оскільки він проявляється в оперуванні сукупністю суспільно значущих інформаційних ресурсів і розглядає цю сукупність з позицій оцінки збереження і використання напрацьованого суспільством досвіду життєдіяльності.

Розширення традиційних функцій бібліотек сьогодні зумовлено необхідністю організації аналізу глобальних інформаційних ресурсів в інтересах розвитку нації, держави, відбором для комплектування власних фондів, згідно з суспільними запитами, необхідної для національного розвитку зарубіжної інформації, ком-

плектуванням ресурсами національного інфотворення. В. М. Горовий наголосив: зростання кількості можливих кооперативних підходів до комплектування бібліотек новою інформацією, зростаючі можливості щодо використання оцифрованих ресурсів стануть важливим складником підвищення якості сучасного бібліотечного обслуговування, у т. ч. й можливостей скоординованого дистанційного обслуговування користувачів на рівні вимог інформаційного суспільства.

Представлені учасниками секції доповіді були присвячені питанням багатофункціональності бібліотечного простору та різноманітності інформаційно-бібліотечної діяльності; світоглядним аспектам інформаційної безпеки сучасних соціальних комунікацій; сучасним практикам комунікаційних процесів у бібліотеках; особливостям політейнменту в політичній комунікації як сукупності емоційного сприйняття створеного іміджмейкерами образу; комунікаційній діяльності зарубіжних бібліотек з органами влади, місцевими громадами; ролі інформаційно-комунікаційної діяльності ООН, інших міжнародних організацій у постконфліктному врегулюванні, відновленні сталого миру у різних державах світу; зарубіжному досвіду діджиталізації сучасної бібліотеки та перспективам його впровадження в Україні; можливостям наукових бібліотек щодо аналізу соціально-комунікаційних аспектів економічних світових криз; професійному вдосконаленню науково-редакційних працівників сучасних комп'ютеризованих бібліотек світу; діяльності публічних бібліотек як стратегічного партнера медіаосвіти дорослих; освітньо-дозвіллевим практикам сучасних бібліотек; ролі наукових бібліотек у популяризації науки, діяльності НБУВ з інформування громадськості та владних структур про досягнення українських вчених тощо.

У режимі онлайн-конференції і спілкування у чаті на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ відбулося активне обговорення оприлюднених доповідей. Підвищений інтерес в учасників викликали питання застосування сучасних інформаційних технологій у практиці бібліотечної діяльності. Зокрема, старший науковий співробітник НЮБ НБУВ, кандидат наук із соціальних комунікацій **В. І. Бондаренко** ознайомила учасників засідання з перспективною технологією QR-кодування як виду бібліотечного мобільного сервісу. Вона наголосила на активній динаміці та популярності використання QR-кодів у зарубіжних країнах. Завідувач відділу НЮБ НБУВ, кандидат наук із соціальних комунікацій **В. В. Струнгар** доповіла про особливості різних напрямів бібліотечного використання рекомендаційних сервісів та ефективних форм роботи бібліотек з використанням їх потенціалу. Зарубіжний досвід моніторингу змісту інформаційних потоків представив у своїй доповіді науковий співробітник Фонду Президентів України **А. Г. Федорчук**. Під час обговорення зверталася увага на відповідну практику Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадсь-

кого, створення спеціальних баз даних і інформаційно-аналітичних матеріалів.

Робота секції завершилася обговоренням й схваленням пропозиції до проєкту рішень Міжнародної конференції. Учасники засідання констатували, що у процесі розвитку інформаційного суспільства актуалізуються потреби свідомого управління інформаційними процесами, подальшого вдосконалення структури наявних ресурсів, визначення суспільно значущих завдань їх оновлення. У зв'язку з цим перед бібліотеками інформаційного суспільства, як його базовими інформаційними центрами, постають якісно нові завдання, пов'язані з необхідністю:

- професійної орієнтації у стрімко зростаючих масивах електронної інформації і відборі з них необхідної для вирішення актуальних питань суспільного розвитку. Розвиток пошукових систем при цьому полегшує даний процес, але не може замінити здатність змістовного аналізу, що властивий лише людському мозку;
- структурної організації наявного інформаційного ресурсу під актуальні суспільні запити аж до відбору тематичних блоків інформації, необхідних для підготовки, розвитку тематично організованих сукупних інформаційних продуктів, орієнтованих на реалізацію безпекових завдань, що є продуктивним при підготовці нарративних матеріалів, дистанційного забезпечення користувачів необхідною інформацією;
- комплектування фондів якісними знаннями, необхідними для майбутнього і відсіювання неякісної, шкідливої для суспільного розвитку інформації і, таким чином, створення надійного ресурсу протистояння негативним зарубіжним впливам на національну інфосферу.

Реалізація означених напрямів розвитку бібліотечної діяльності має істотно підняти продуктивність у сфері використання національних інформаційних ресурсів як в інтересах суспільного розвитку, так і в інтересах протистояння інформаційній агресії.

З допомогою бібліотечних установ – сучасних інформаційних центрів при їх комп'ютеризації:

- створюються умови ефективного використання електронних, всіх інших інформаційних ресурсів для розвитку інформаційного потенціалу стратегічних комунікацій, суспільне значення яких постійно зростає;
- з активізацією впливу глобального інформаційного простору на мережу інформаційних комунікацій нашого суспільства, насамперед стратегічних, при використанні суверенних ресурсів інформації з допомогою бібліотек, у продуктах нової інфотворчості зміцнюється змістовний контент національної самоідентифікації, духовноціннісних орієнтирів нашого суспільства;
- формуються оптимальні пропорції між змістовним наповненням комунікацій новою інформацією, що

узагальнює нові явища дійсності, та інформацією, продукуюваною попередніми поколіннями, яка може бути дороговказом, орієнтиром користувачам при оперуванні новими ресурсами;

- зростає ефективність використання в стратегічних комунікаціях продукуюваної відповідними вітчизняними структурами інформації, що орієнтована на протиставлення негативним інформаційним впливам;
- стає можливою робота бібліотечних установ щодо первинної організації тематичних ресурсів для допомоги державним структурам у використанні

їх у інформаційних контрзаходах, зважаючи на специфіку сучасної інформаційної війни, на необхідність оперативного реагування на формування нових аргументацій, що викидаються в інформаційні обміни.

По закінченню роботи Конференції всі учасники секційного засідання отримали сертифікати.

Світлана Закірова,

старший науковий співробітник НБУВ,
кандидат історичних наук

Українська музична культура і музичні фонди бібліотек в умовах цифровізації

7 жовтня 2020 р. у приміщенні Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (вул. Володимирська, 62), у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» відбулося засідання секції «Українська музична культура і музичні фонди бібліотек в умовах цифровізації», в якому взяли участь фахівці з музикознавства, музичного джерелознавства, бібліографії, історичних наук та культурології. До обговорення було заявлено 22 доповіді з питань розвитку музичної культури України та музичних фондів бібліотек, їх популяризації у світі із застосуванням новітніх інформаційних технологій, а також дослідження джерел вітчизняного музичного мистецтва, що зберігаються як у рукописних, так і в друкованих документах.

Завідувачка відділу НБУВ, кандидатка мистецтвознавства **Л. В. Івченко**, виступаючи з вітальним словом, окреслила коло питань, запропонованих до обговорення, акцентувала увагу на проблемах розвитку та популяризації української музичної культури, наголосила на необхідності та суспільній значущості цифрової трансформації пам'яток музичної культури, що зберігаються у відділі музичних фондів НБУВ.

Низка доповідей була присвячена питанням дослідження, популяризації рукописних та друкованих музичних документів, котрі є складовою національного культурного надбання. На висвітленні провідних теоретичних і науково-прикладних аспектів формування наукових документних комплексів у цифрову епоху зосередилась у своїй доповіді Л. В. Івченко. Вона наголосила на необхідності оцифрування музичних документів, забезпечення доступу до них широкому колу користувачів.

Професорка НМАУ імені П. І. Чайковського, докторка мистецтвознавства **М. О. Черкашина-Губаренко** детально охарактеризувала розмаїття творчого доробку Ірини Губаренко, української композиторки, поетки, те-

атральної діячки. Дослідниця подарувала відділу музичних фондів НБУВ нещодавно опубліковані матеріали Ірини Губаренко.

Провідна наукова співробітниця Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, кандидатка мистецтвознавства **В. В. Кузик** присвятила свою доповідь творчості видатних українських композиторів Миколи Леонтовича і Левка Ревуцького, співпраці Українського культурного фонду з видавництвом «Музична Україна», яка сприяє розповсюдженню, популяризації творчості вітчизняних композиторів у світовому просторі. Відділу музичних фондів В. В. Кузик подарувала свої праці, в яких досліджується творчість Левка Ревуцького, а також повне зібрання творів Миколи Леонтовича, надруковане українською і англійською мовами, диски, на яких записано електронну версію подарованих книг.

Провідне місце в роботі секції посіли доповіді, присвячені музичній спадщині видатних вітчизняних композиторів XVIII ст. – Максима Березовського, Артемія Веделя, Степана Дегтярьова, а також непересічній ролі Ірмоля в розвитку українського церковного співу. Професорка кафедри теорії музики Львівської Національної музичної академії імені М. В. Лисенка, докторка мистецтвознавства **О. А. Шуміліна**, спираючись на дослідження рукописних нотних документів, що зберігаються у фондах НБУВ, в інших архівних установах України та ближнього зарубіжжя, детально розповіла про встановлення авторства музичних творів, які належать композиторам XVIII ст. Зокрема, йшлося про музичну спадщину композитора Андрія Рачинського, концерти котрого доповідачка віднайшла та здійснила їх атрибуцію.

Підвищений інтерес в аудиторії викликали доповіді, присвячені документам з фондів ІР НБУВ. Доцент кафедри спеціального фортепіано Національної музичної академії імені П. І. Чайковського, кандидат мистецтвознавства **А. В. Кутасевич** доповів про духовні

твори українських композиторів XVIII ст., що зберігаються у фонді 177 ІР НБУВ, частина з яких потребує атрибуції та окремого дослідження. У спільній доповіді наукового співробітника Історичного музею України **В. В. Безпалька** і доцента кафедри старовинної музики Національної музичної академії імені П. І. Чайковського, кандидата мистецтвознавства **І. Ю. Кузмінського** було розкрито значущість Ірмолія в історії, вивченні та розвитку церковного співу в Україні.

Наукова співробітниця відділу ретроспективної бібліографії Книжкової палати України імені Івана Федорова **А. С. Хайло** у своєму виступі здійснила джерелознавчий і філологічний аналіз видань пісенного фольклору 1919–1921 рр. Про автограф видатного композитора Артемія Веделя у мистецтвознавчому та культурологічному аспектах йшлося у доповіді, старшого викладача Київського Національного університету культури і мистецтв, кандидата мистецтвознавства **І. В. Тилика**.

З особливою увагою присутні вислухали доповіді, присвячені дослідженню нотних документів, що зберігаються у ВМФ НБУВ. Їх автори – співробітники ВМФ НБУВ **І. В. Савченко, О. А. Цибульська, О. В. Москалець, Є. В. Кожушко, Л. В. Івченко, Л. Т. Руденко, С. А. Літвінова** – порушували надзвичайно актуальні як теоретичні, так і науково-практичні питання стосовно атрибуції документів, популяризації української музичної культури в умовах сучасних інформаційних технологій. Цікаві матеріали були

надіслані учасникам секційного засідання електронною поштою. Це, зокрема, доповіді директора Українського католицького університету, доктора мистецтвознавства **Ю. П. Ясіновського**; професорки кафедри україністики Національної музичної академії імені М. В. Лисенка, докторки мистецтвознавства **У. Б. Граб**; доцентки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв України **О. Л. Зосім**; докторки мистецтвознавства Інституту музикології Варшавського політехнічного університету **О. В. Курган**. Усі бажаючі мали змогу ознайомитися з напрацюваннями своїх колег на сайті НБУВ.

Загалом секційне засідання пройшло в атмосфері продуктивного діалогу та плідного обміну думками. Всі учасники одностайно висловилися щодо створення інформаційних систем, які уможливають віддалено використовувати музичні документи, створювати довідково-пошукові засоби на документні ресурси. Впровадження такої системи дає змогу здійснювати оперативний пошук необхідної ретроспективної інформації у джерельних комплексах як для музикознавців, джерелознавців, бібліографів, істориків, так і для широкої громадськості.

Лариса Івченко,

завідувачка відділу

музичних фондів Інституту книгознавства НБУВ,

кандидат мистецтвознавства

Людмила Руденко,

старший науковий співробітник НБУВ,

кандидат мистецтвознавства

Історична біографіка в сучасному українському суспільстві: проблематика, інформаційний простір, бібліотеки, читачі. XVI Біографічні читання

8 жовтня 2020 р. у рамках заходів Конференції відбулися XVI Біографічні читання «Історична біографіка в сучасному українському суспільстві: проблематика, інформаційний простір, бібліотеки, читачі», які організував Інститут біографічних досліджень НБУВ онлайн із застосуванням інтернет-платформи Zoom. До програми заходу було включено 54 доповіді науковців, бібліотечних і музейних працівників, викладачів закладів вищої освіти з різних міст України. Обмеженість часу дала змогу виступити лише 12 учасникам, кожен з яких розкрився як глибокий дослідник біографічного простору вітчизняного гуманітарного середовища.

Модератор Біографічних читань, провідний науковий співробітник НБУВ, доктор історичних наук, професор **Л. І. Буряк** відкрила засідання коротким вітальним словом, у якому, зокрема, окреслила коло питань, винесених для обговорення на XVI Біографічних читаннях,

наголосила на важливості наукового діалогу в нинішній непростій життєвій ситуації.

Першим до виступу був запрошений завідувач кафедри Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор історичних наук, професор **С. І. Посохов**. У доповіді «У пошуку «знакових фігур» місцевої історії (компаративний аналіз путівників по місту Харкову)» вчений репрезентував результати дослідження, що ґрунтувалося на аналізі 24 путівників по місту Харкову з кінця XIX ст. і до сьогодення з метою виокремлення найбільш видатних постатей місцевої історії. Робота розпочалася зі створення бази даних, до якої заносилися імена зі сторінок путівників та характеристики, які їх супроводжували. Доповідач виклав принципи побудови цієї бази даних та можливі інтерпретації отриманих результатів. У підсумку вдалося створити певну ієрархічну систему імен і виокремити «ТОП-осіб».

Дослідження також дало змогу побачити систему імен у динаміці, коли одні постаті в певні періоди «випали» з кола лідерів, а інші потрапили до цього списку тощо. П'ятірка лідерів – історичних осіб, які передовсім формують «обличчя Харкова», – виглядає так (за абеткою): О. М. Бекетов, В. Н. Каразін, Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, Г. С. Сковорода, Т. Г. Шевченко. Зазначені особи презентують Харків здебільшого як місто науки, освіти, культури та засвідчують його приналежність до України.

Директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України **Л. Д. Березівська** презентувала «Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» крізь призму жіночої біографіки». Доповідачка представила відомих українських педагогинь минулого, чиї персоналії містить електронний ресурс, – Х. Д. Алчевську, Т. Ф. Бугайко, М. М. Грінченко, Л. Д. Деполович, Олену Пчілку, С. Ф. Русову, Т. І. Цвєлих, М. Монтессорі. Усі вони жили і працювали в різних суспільно-політичних, соціально-економічних, культурологічних умовах, однак їх об'єднує те, що висунуті ними ідеї, які заклали цеглини гуманістичної педагогіки, не втрачають актуальності й нині. Л. Д. Березівська ознайомила учасників читань зі структурою електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу».

У виступі доцента Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, кандидата історичних наук **О. Є. Музичка** «Рецепція історико-духовних особливостей розвитку української культури в творчому доробку представника української діаспори в Іспанії Дмитра Бучинського (1913–1963)» було висвітлено життєвий шлях та внесок в українську культурологію представника третьої (післявоєнної) хвилі української еміграції в Іспанії Д. Г. Бучинського, який належав до націоналістичної, християнсько-консервативної течії української думки та громадського життя, що домінувала в українській еміграції у другій половині ХХ ст. Вчений-культуролог намагався поєднати християнський світогляд із завданнями плекання мілітарного, героїчного, рішучого українця, котрий, при обороні своїх інтересів, може вдатися й до дій, які можуть видатися несумісними з релігійною мораллю. Актуальним і донині є заклик Д. Г. Бучинського не копіювати сліпо західноєвропейську культуру, а дивитися передусім вглиб себе, в собі шукати духовні ресурси для боротьби за гідне місце української нації на культурній мапі світу.

У доповіді «Одне загублене ім'я з історії одеської медієвістики: Віктор Соломонович Рейжевський (1907–1937)» старшого викладача кафедри філософії Національного університету «Одеська морська академія» **П. А. Майбороди** йшлося про трагічну долю В. С. Рейжевського. Вчений походив з єврейської родини лікаря, яка мала досить великі статки до революції, здобув якісну домашню освіту, навчався в Одеському ІНО, Ленінградському університеті. Під час нав-

чання в Ленінграді (нині Санкт-Петербург) його арештували за участь у «нелегальному» гуртку. Із цього часу В. С. Рейжевський постійно зазнає репресій. 1936 р. його востаннє арештовують в Одесі і переправляють до Москви, де розстрілюють у травні 1937-го. Через переслідування основні наукові праці В. С. Рейжевського залишилися в рукописах, він не зміг сповна розкрити свої здібності, створити наукову школу й передати свої знання медієвіста наступним поколінням.

Завідувачка кафедри Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій, доктор історичних наук **С. Г. Іваницька** і член Чернігівського осередку Національної спілки краєзнавців України, кандидат історичних наук **Т. П. Демченко** у спільній доповіді «Справа СБУ в історико-біографічному вимірі (до 90-річчя харківського процесу)» у світлі сучасних історіографічних візій з'ясували специфіку монтування владою процесу Спілки визволення України (1929–1930); показали роль і місце постаті академіка Сергія Єфремова в цій справі; узагальнили дані щодо долі інших осіб, які опинилися на лаві підсудних або були притягнуті до відповідальності під час процесу СБУ. Джерелами студії стали документальні збірники, щоденники С. Єфремова і В. Дурдуківського, мемуари, епістолярій, архівна справа-формуляр С. Єфремова в Галузевому архіві СБУ. Доповідачки навели маловідомі дані щодо персонального складу головних учасників процесу, змалювали особливості долі окремих особистостей, окреслили перспективи дослідження.

Завідувач сектору Національної історичної бібліотеки України **В. П. Кисельова** і головний бібліограф НІБУ **О. В. Покропивна** виступили з повідомленням «Дослідження краєзнавчих біобібліографічних ресурсів регіональних бібліотек: актуальність та завдання в контексті розвитку української біографіки». Було обґрунтовано актуальність дослідження сучасного стану бібліографічних ресурсів краєзнавчої біографіки в регіональних бібліотеках України, окреслено його основні завдання, серед яких: вивчення джерельної бази – публікацій про сучасний стан бібліографічного забезпечення краєзнавчої біографіки; виявлення й упорядкування даних про бібліографічні видання ОУНБ України 2016–2019 рр., присвячені відомим особистостям краю; всебічний аналіз виявленого масиву посібників зі встановленням особливостей розвитку сучасної краєзнавчої біобібліографії; надання рекомендацій щодо удосконалення краєзнавчих біобібліографічних ресурсів.

Заступник директора Бережанського краєзнавчого музею (Тернопільська обл.) **М. П. Проців** у виступі «Особові фонди Бережанського краєзнавчого музею та приватні колекції як джерела біографічних досліджень: Зіновій Штокалко», спираючись на низку сімейних документів, кореспонденції, книжки з есклібрисами з родинної бібліотеки, сотні світлин, істотно розширив життєпис лікаря і бандуриста Зіновія Штокалка, його батька, матері й братів Івана і Любомира. Доповідач також повідомив, що за результатами дослідження доку-

ментів музеєм видано каталог, у якому вміщено 358 описів оригінальних документів і предметів за період 1891–2020 рр.

Провідний науковий співробітник НБУВ, доктор філологічних наук **Г. А. Александрова** присвятила свій виступ особливостям творення сучасного художнього біографічного тексту (на прикладі роману С. Процюка «Маски опадають повільно»). Проаналізувавши зазначений роман-психобіографію, в якому особливу увагу звернено на психічні чинники життя і творчості Володимира Винниченка, вчена відзначила: в тексті дотримана життєва хронологія, але переважає неточне відтворення подій, художнього образу з його суперечностями у виборі життєвих пріоритетів та в стосунках з близькими; оповідач у творі має водночас риси психолога, історика, літературознавця і читача, сполучає минуле (спостерігає життя письменника в контексті його доби) і теперішнє (оцінює життєдіяльність діяча з позицій сьогодення); автор не обмежується створенням психоаналітичного полотна особистості Володимира Винниченка, а показує, як кожен митець мусить приміряти різні маски в пошуках себе самого та буттєвих істин.

У своєму виступі «Нові герої біографічної книги для дітей в Україні (2014–2020 рр.)» старший науковий співробітник НБУВ, кандидат історичних наук **Н. П. Марченко** порушила питання зміни «героя» та наративів, які формують у читача-дитини його образ після переломних для самоусвідомлення та самоідентифікації українського суспільства подій 2014 р. Традиційне звернення до історичних постатей національного пантеону, персоналій-«взірців для наслідування» поступово відходить у минуле. Сучасні діти мають змогу читати біографії значно ширшого кола героїв, зокрема й тих, хто не став знаменитим, чи навіть антигероїв. Звичними у дитячому біографічному читанні стають раніше відсутні в ньому оповіді про сучасних кумирів молоді, визначних академічних учених, діячів церкви, представників українства, які зреалізували себе за межами країни, та ін. Доповідачка наголосила, що, на відміну від пострадянського дискурсу, нині особа НЕ позиціонується винятково виразником типового «канонізованого» життєвого досвіду, соціальної чи іншої групи, а є Особистістю з унікальним, неповторним, мотивуючим життєвим досвідом. Її життєвий сценарій – НЕ зразок, а модель можливої поведінки у рамках ситуацій, з якими дитина може зіткнутися у житті.

У доповіді «Спогади-інтерв'ю: до історії жанру» завідувачка відділу НБУВ, кандидат історичних наук **Н. І. Любовець** зазначила, що в контексті розвитку нових напрямів в історичній науці на особливу увагу сьогодні заслуговують усноісторичні свідчення в мемуарному жанрі спогаду-інтерв'ю, який дає змогу зафіксувати оповіді учасників та очевидців тих чи інших подій. Дослідниця детально зупинилася на етапах еволюції спогаду-інтерв'ю – від 1920–1930-х рр., коли створення джерельної бази історичних досліджень диктувалося

необхідністю легалізації історії радянської держави, до 1990-х рр. – періоду впровадження жанру в історичні дослідження, що проходило на фоні інституалізації усної історії як окремого наукового напрямку. Тоді науковцями була розроблена методика інтерв'ювання, транскрибування, аналізу та різних способів репрезентації інтерв'ю. Завданнями усноісторичних практик стали: створення джерельної бази історичних досліджень з новітньої історії України, дослідження колективних травматичних спогадів як способу їх детравматизації та реінтеграції суспільства на основі спільних цінностей, культурної різноманітності та прийняття Іншого.

У виступі «Український закордонний паспорт громадянина Української Народної Республіки в житті української жінки періоду Української революції (1917–1921 рр.)» молодший науковий співробітник НБУВ **К. В. Петриченко** зазначила, що про жіноцтво періоду Української революції ми дізнаємося, зокрема, завдяки існуванню документів того періоду, у т. ч. закордонного паспорта громадянина УНР – офіційного документа, який засвідчував особу й громадянство, а в необхідних випадках службове становище особи, котра виїздила за кордон. Доповідачка висвітлила питання використання паспорта української жінки у період 1917–1921 рр., спираючись на джерела, розглянула інформаційний ресурс документа, навела приклади паспортів жінок – учасниць подій Української революції, зробила висновок про значення закордонного паспорта громадянина УНР у житті української жінки.

Провідний науковий співробітник НБУВ, доктор історичних наук, професор **Л. І. Буряк** у доповіді «Емоції на тлі еміграційного повсякдення (штрихи до біографічного світу Мілени Рудницької)» акцентувала увагу на важливій проблемі сучасних біографічних досліджень, а саме, на пошуку нових моделей біографічних реконструкцій, здатних розширити, поглибити, урізноманітнити знання та уявлення про життя людини, зробити їх цікавими для читацької аудиторії. Зокрема, апелюючи до теорії німецького історика Яна Плампера, який обґрунтовує важливість емоцій при дослідженні історичних процесів, Л. І. Буряк запропонувала залучити категорію «емоції» у контекст біографічних досліджень і розглянути в якості експериментального досвіду біографічний світ знаної політичної діячки Мілени Рудницької (1892–1976). На підставі автобіографії М. Рудницької та її листування із сином – знаним істориком Іваном Лисяком-Рудницьким – учена проаналізувала емоції цієї харизматичної жінки, які виникали з приводу «Дому» як одного з ключових концептів її біографічного світу.

Заінтересоване обговорення різнопланових питань теорії і практики біографічних, біобібліографічних досліджень показало перспективи розвитку науки в цих напрямках.

Тетяна Котлярова,
молодший науковий співробітник НБУВ

Збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи

Успішне вирішення завдань збереження бібліотечних фондів нині великою мірою залежить від оптимального поєднання традиційних підходів та інноваційних технологій, що ґрунтуються на результатах наукових досліджень мікробіологів, матеріалознавців, кліматологів та інших фахівців. Останнім часом дедалі більшої пріоритетності у цій галузі бібліотечної діяльності набувають завдання, пов'язані з забезпеченням збереження документів на різних носіях, зокрема організацією процесу довготермінового їх зберігання. Саме ці актуальні питання розглядалися 8 жовтня 2020 р. на семінарі «Збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи» у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації».

Спектр проблематики, що порушувалася на семінарі доповідачами, був доволі широкий: від біологічних аспектів збереження бібліотечних фондів, матеріалознавчого аналізу фізичного стану документів до негативних чинників впливу на них навколишнього середовища, найновіших методів знезараження повітря тощо.

Відкриваючи засідання, заступник генерального директора з наукової роботи НБУВ, кандидат історичних наук **Л. В. Муха** акцентувала увагу присутніх на тому, що саме побічна консервація – спосіб перенесення інформації на непаперові носії з метою забезпечення збереження фондів – дозволить у подальшому виконувати реставрацію, стабілізаційну обробку оригінальних документів. Саме ця технологія є вирішальним компонентом успішного впровадження превентивних заходів у справі забезпечення збереження документів як на традиційних, так і на електронних носіях. Доповідачка наголосила, що при запровадженні таких заходів мають враховуватись і вид матеріальної основи конкретного документа, і його фактичний стан, і його історична значущість.

Традиційно значну увагу на семінарі було приділено матеріалознавчим питанням, пов'язаним з різними аспектами збереження бібліотечних документів. Так, у доповіді тимчасово виконуючого обов'язки завідувача відділу наукових технологій збереження фондів (ВНТЗФ), наукового співробітника НБУВ **Л. П. Затоки** йшлося про способи вимірювання змін властивостей різних видів документів. Доповідачка детально зупинилась на неруйнівних методах дослідження пошкоджених водою бібліотечних документів, ознайомила присутніх з результатами експериментів з модельними зразками різних видів паперу. На переконання **Л. П. Затоки**, обов'язковою умовою уникнення ризиків при здійсненні не-

обхідних профілактичних заходів щодо довготривалого зберігання бібліотечних фондів, а також при переведенні їх у цифровий формат є оптимальне поєднання статистичної складової (кількість досліджених документів; частота та перелік параметрів комплексних обстежень документів і сховищ, де вони зберігаються) та забезпечення високої якості цієї діяльності.

Оприлюднюючи свою спільну доповідь з молодшим науковим співробітником НБУВ, кандидатом технічних наук **А. А. Остапенко**, **Л. П. Затока** ознайомила присутніх з приладами, які необхідні для визначення основних фізико-механічних властивостей паперу для друку під час його штучного старіння. Вони є найбільш ефективними при експериментальних дослідженнях різних рослинних композитів, а також модельних зразків різних видів паперу, що застосовуються в якості матеріальної основи багатьох документів. Було наголошено, що вивчення змін структури, розмірів волокон у процесі штучного старіння вкрай важливе не тільки для виробництва довговічних видів паперу але й для організації оптимальних умов зберігання бібліотечних фондів.

Незадовільна якість повітря всередині приміщень розцінюється фахівцями як серйозний ризик і для здоров'я людини, і для збереження матеріальних об'єктів. Мікробіологічні забруднювачі повітря приміщень характеризуються великою різноманітністю: від пилку рослин до різних видів бактерій, грибів, водоростей і навіть деяких найпростіших, які потрапляють із зовнішнього середовища через повітряні потоки. Тому очищення повітря в приміщеннях слід розглядати як важливий захід у боротьбі зі шкідливим впливом біологічних забруднювачів на здоров'я людей, як гарантію збереження матеріальних цінностей. На результатах спільних експериментальних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Донецького фізико-технічного інституту ім. О. О. Галкіна НАН України побудував свою доповідь старший науковий співробітник, кандидат фізико-математичних наук **І. А. Даніленко**. Він ознайомив присутніх з новим композиційним матеріалом із посиленою бактерицидною та антигрибковою дією. Результати виконаних експериментів, відзначив доповідач, дають підстави стверджувати, що зазначений модуль може бути запроваджений у бібліотечній галузі.

У низці доповідей розглядалися різні аспекти мікробіологічної та техногенної безпеки приміщень і фондів, а також питання профілактики мікологічного пошкодження документів як однієї із головних складових комплексного постійно діючого екологічного моніторингу у бібліотеці. Зокрема, у спільній до-

повіді наукового співробітника НБУВ, кандидата біологічних наук **Я. І. Савчука** і провідного інженера Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України, кандидата біологічних наук **Ю. Б. Письменної** порушувалася тема мікроміцетів-контамінантів бібліотечних приміщень. Доповідачі відзначили, що, незважаючи на велику кількість фунгіцидних препаратів на ринку України, їх використання не завжди дає потрібний ефект для знезараження. Справа в тому, що після виділення і ідентифікації основних грибів-контамінантів повітря бібліотечних приміщень і, відповідно, потенційних біодеструкторів матеріальної основи документів, які перебувають на постійному зберіганні, вкрай важливим є підбір ефективних фунгіцидів та їх діючих концентрацій. Найбільш ефективними препаратами щодо мікроміцетів *Alternaria alternata*, *Cladosporium cladosporioides*, *C. Sphaerospermum*, як показали проведені експерименти, виявились фунгіциди Porozid, Helios, Triora.

Не менш руйнівним для документів є їх пошкодження ентомологічними шкідниками. У доповіді молодшого наукового співробітника НБУВ **Л. М. Куяви** йшлося про профілактику пошкоджень фондів окремими різновидами комах, які можуть існувати у сховищах бібліотек. Доповідачка окреслила широкий комплекс заходів, спрямованих на збереження бібліотечних фондів від ентомологічних уражень.

Базовим чинником забезпечення збереження бібліотечних фондів є дотримання нормативних режимів їхнього зберігання: температурно-вологісного, світлового, санітарно-гігієнічного. Адже через порушення температури, вологості, освітленості шкідливі домішки в повітрі стимулюють руйнування матеріальної основи документів, зменшуючи їхню механічну міцність та терміни можливого використання. На режими зберігання бібліотечних фондів істотно впливають кліматичні умови місцевості, де розташована та чи інша бібліотека, насамперед, за умови нерегульованого мікроклімату в сховищах. У виступі головного бібліотекаря НБУВ **Т. В. Крікової** йшлося про зміни клімату, що спричинені глобальним потеплінням, адже вони впливають на режими зберігання бібліотечних фондів як у позитивному, так і в негативному сенсі. Запобігти цим негативним наслідкам, на думку доповідачки, можливо переоснащенням бібліотечного обладнання на більш сучасне та дотриманням нормативних режимів зберігання у сховищах.

Тему превентивних заходів збереження бібліотечних фондів порушила провідний інженер-хімік НБУВ **Л. М. Волосатих**, яка детально розкрила окремі аспекти вхідного контролю нових надходжень до НБУВ, а також охарактеризувала надані рекомендації відповідним структурним підрозділам та конкретизувала необхідні заходи щодо забезпечення довготривалого зберігання бібліотечних та архівних документів.

Результати науково-прикладних обстежень фізичного стану примірників видань з відділу «Supplementum ad Bibliothecam» колишньої бібліотеки Волинського ліцею в Кременці, що нині зберігаються у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, оприлюднила молодший науковий співробітник цього відділу **Л. М. Деменко**. Отримані результати, на переконання доповідачки, в подальшому можуть стати надійним підґрунтям для планування і здійснення необхідних превентивних заходів.

Суттєве значення мають чинники, що впливають на фактичний фізичний стан фотодокументів, які зберігаються в умовах бібліотеки. У своїй співповіді інженер-хімік I категорії НБУВ **Н. Б. Баляниця** і молодший науковий співробітник НБУВ **Л. М. Куява** виокремили стабілізаційні заходи щодо забезпечення збереження документів на таких нетрадиційних для бібліотек носіях, як фотоматеріали. Доповідачі наголосили, що довговічність фотодокументів залежить від дотримання температурно-вологісного режиму під час їх зберігання, хімічного складу повітря сховищ, де вони зберігаються, а також від використання індивідуальних захисних пристосувань із відповідних сумісних неагресивних матеріалів. Було підкреслено, що особливо небезпечною є комбінація декількох негативних чинників, які діють одночасно. Наприклад, підвищення температури та вологості повітря або наявність надлишкової вологи у документі разом з хімічним чи світловим впливом.

Учасниками засідання також було акцентовано увагу на необхідності розширення різних напрямів методичної діяльності підрозділів НБУВ, що опікуються питаннями збереження фондів. Зокрема, наголошувалося на важливості проведення семінарів-практикумів, круглих столів, науково-практичних занять, у т. ч. e-learning (електронних навчань) з питань консервації оригіналів цінних паперових документів.

Усі доповідачі відзначили доцільність продовження спільних експериментальних досліджень як бібліотек, так і різних академічних установ з питань, пов'язаних з піднесенням ефективності консерваційної діяльності. Лише реалізація комплексу наукових, організаційних, технологічних, адміністративно-господарських і культурно-виховних заходів здатна забезпечити належне збереження фондів на традиційних та новітніх носіях. Така консолідація професійних зусиль, спільність думок, злагодженість дій дадуть змогу успішно втілювати найновіші консерваційні технології, досягати високого рівня збереження фондів, що становлять культурне надбання України.

Людмила Муха,
заступниця генерального директора НБУВ
Любов Затока,
науковий співробітник НБУВ

Архівні фонди наукової спадщини України: історія формування, інформаційний потенціал, вектори розвитку в цифрову епоху

7 жовтня 2020 р. у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» відбувся семінар «Архівні фонди наукової спадщини України: історія формування, інформаційний потенціал, вектори розвитку в цифрову епоху». У його роботі взяли участь фахівці з архівознавства, джерелознавства, історії науки, зокрема, співробітники інститутів архівознавства та рукопису, відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків НБУВ, Інституту історії України НАН України, Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Харківської державної академії культури. Семінар проходив з дотриманням усіх заходів безпеки, рекомендованих МОЗ України у період пандемії Covid-19. До обговорення на семінарі було подано 29 доповідей.

Із привітальним словом виступила керівник семінару, директор Інституту архівознавства НБУВ, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України **Л. М. Яременко**, яка окреслила коло тем, що пропонувалися до обговорення, акцентувала увагу на суспільній значущості цифрової трансформації архівної діяльності.

У своїй доповіді **Л. М. Яременко** зосередилася на висвітленні провідних теоретичних і науково-прикладних аспектів діяльності архівних підрозділів НАН України, на формуванні наукових документних комплексів у цифрову епоху. Спираючись на документи Державної архівної служби України, розроблену Кабінетом Міністрів України «Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр.» доповідка окреслила комплекс заходів, спрямованих на інформатизацію архівної справи, на максимально повне задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, на розширення доступу до документної інформації Національного архівного фонду. Значну увагу **Л. М. Яременко** приділила перспективним напрямкам роботи архівних підрозділів установ НАН України в сучасних умовах: пришвидшене оцифрування описів документів фондів наукових академічних установ та надання доступу до них в онлайн-режимі; організація формування і забезпечення гарантованого доступу і збереженості документів Архівного фонду НАН України як важливої і цінної складової Національного архівного фонду, вітчизняної та світової культурної спадщини; популяризація архівних документів до пам'ятних дат, подій в історії української науки, НАН України та ювілеїв визначних осіб в історії України, зокрема і через постійне представлення документних джерел на веб-сайтах наукових установ НАН України.

Про актуальні тенденції розвитку архівної справи йшлося у доповіді старшого наукового співробітника

Інституту архівознавства НБУВ, кандидата історичних наук **Л. Ф. Приходько**. Доповідка відзначила, що динаміка процесів інформатизації і цифровізації, посилення їх ролі в соціумі докорінно змінюють організацію архівної справи України, актуалізують потребу забезпечення її інноваційного розвитку. Нині зазнають змін терміносистема, історіографія (особливо іншомовний сегмент), теорія і методологія архівної науки. Активно опрацьовуються питання електронного й аудіовізуального архівування, правового забезпечення розвитку архівної справи та діловодства; здійснюється інформатизація та цифровізація архівної справи; створюються стандарти і формати роботи з цифровими та оцифрованими документами. Серед ключових проблем розвитку сучасного архівознавства **Л. Ф. Приходько** виокремила: розроблення нормативних документів, методичних матеріалів для легітимного супроводу архівних процесів, віднесення архівних документів до об'єктів авторського і суміжних прав, встановлення авторів і прав власників виключних прав на ці об'єкти, визначення правових особливостей укладання з ними договорів; реалізація різних форм удоступнення архівних документів з використанням цифрових технологій. Вирішення саме цих питань, на думку доповідки, забезпечить умови повноцінного функціонування архівної спадщини України – Національного архівного фонду на основі системного удосконалення організації, формування, збереженості, актуалізації його документальних комплексів.

Підвищений інтерес у присутніх викликала доповідь наукового співробітника НБУВ **О. В. Січової** про організацію роботи архівів в умовах карантинних заходів, спричинених пандемією COVID-19, забезпечення більш широкого доступу до архівної інформації. Доповідка відзначила, що вітчизняні архівні установи активно розробляють заходи щодо розширення доступу до електронних баз даних, розміщених на онлайн-платформах (зокрема, введено у дію платформу «Archium» (ЩДАГО України), реалізується проєкт «Е-Архів» (ДАКО) та ін.); розвитку інформування про свою діяльність у мережі Інтернет: повідомляють про надходження документних ресурсів, вводиться форма обслуговування онлайн, зокрема з метою забезпечення діяльності колегіальних органів. Останнім часом активно впроваджується перехід від фізичної комунікації до безконтактної за допомогою спеціальних сервісів для проведення консультацій, семінарів (вебінарів), відеоконференцій та ін. Українські архіви також підтримали ініціативи міжнародних організацій про збереження інформації, боротьбу з епідемією у всіх сферах і на всіх рівнях життєдіяльності суспільства, держави.

Старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, кандидат історичних наук **Н. Г. Кашеєва** висвітлювала питання розвитку цифрових ре-

курсів значного за своїм обсягом порталу Федерально-го архіву Німеччини у м. Берлін (ФРН). Доповідачка представила інформацію про розвинуту інформаційну систему порталу, яка забезпечує доступ до всієї довідкової інформації, уможлиблює пошук у всіх доступних записах Федерального архіву, надає доступ до тематично організованих ресурсів, до системи бібліотечної інформації у 5 філіалах цього архіву тощо.

Молодший науковий співробітник НБУВ **У. В. Романів** здійснила аналіз наукових публікацій видання «Архіви України» за період 2016–2020 рр., а аспірантка факультету соціальних комунікацій Харківської державної академії культури **М. Г. Плешакова-Борвинська** дослідила проблеми цифровізації архівних служб на виробничих підприємствах.

За напрямом роботи семінару з наукового дослідження архівних фондів наукових установ України оприлюднили свої доповіді співробітники ІА НБУВ: молодший науковий співробітник **О. В. Березовська** – про інформаційний потенціал архівних документів Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України як джерела з історії становлення установи у 1961–1965 рр.; молодший науковий співробітник **І. Г. Кіржаєва** – про історію Акліматизаційного музею у Києві, роль академіка М. Ф. Кашенка у створенні та функціонуванні музею у 1918–1933 рр. Завідувачка відділу історії академічної науки, кандидат історичних наук **Г. В. Індиченко** доповіла про документальні дослідження співробітництва АН УРСР з німецькими науководослідними установами у 1961–1965 рр. Старший науковий співробітник, кандидат філософських наук **О. І. Вербіцька** проаналізувала документальні ресурси архівних фондів установ різного відомчого підпорядкування та їхнє інформативне наповнення для вивчення історії розвитку шевченкознавства в НАН України періоду 1918–1965 рр. Завідувач відділу археографії, кандидат історичних наук **Ю. В. Булгаков**, спираючись на документальну спадщину академіка А. Д. Коваленка, поінформував присутніх про організовану цим вченим у червні 1960 р. наукову нараду представників АН УРСР і Державного науково-технічного комітету РМ УРСР з теплових напруг з метою координації наукових досліджень.

Головний науковий співробітник Галузевого державного архіву Служби безпеки України, кандидат історичних наук **Р. О. Марценюк** у своєму виступі висвітлив інформативно насичені документальні ресурси про репресивну політику радянської влади, зокрема радянських карально-репресивних органів ГПУ–НКВС–НКДБ–МДБ–КДБ, у галузі науки, оприлюднив відомості про трагічні долі репресованих вітчизняних науковців. Серед презентованих джерел були: архівно-слідчі справи, інформаційно-аналітичні документи, складені для вищих органів влади та управління, оперативно-розшукові справи на діячів української науки, агентурні справи на осіб, які співпрацювали з радянськими органами безпеки.

Традиційно окремий напрям роботи семінару становили доповіді, в яких йшлося про розроблення комплексів джерел наукового та біографічного характеру діячів української науки і культури з їхніх особових архівних фондів. Зокрема, це доповіді старших наукових співробітників Інституту архівознавства НБУВ, кандидата історичних наук **С. М. Кіржаєва** і **К. Є. Новохатського** про дослідження архівної спадщини першого президента НАН України академіка В. І. Вернадського. Архівній спадщині низки відомих учених і діячів культури присвятили свої виступи провідні науковці Інституту рукопису і Інституту архівознавства НБУВ, Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства: старший науковий співробітник ІР, кандидат історичних наук **О. П. Бодак**, директорка Інституту рукопису, кандидат історичних наук **О. П. Степченко**, молодший науковий співробітник ІР **Л. С. Щерба** – про О. М. Апанович; науковий співробітник ІР, кандидат історичних наук **Л. В. Гарбар** – про Н. Д. Полонську-Василенко; старший науковий співробітник УНДІАСД, кандидат історичних наук **О. Г. Гула** – про В. О'Коннор-Вілінську; старший науковий співробітник ІР, кандидат історичних наук **І. В. Клименко** – про О. С. Компан; завідувачка відділу джерелознавства ІР, кандидат історичних наук **Т. В. Коваль** – про Л. Є. Махновця; молодший науковий співробітник ІА **М. С. Коломієць** – про В. С. Пазенка; старший науковий співробітник ІР, кандидат історичних наук **Т. В. Міцан** – про Петра Панча; старший науковий співробітник ІР, кандидат історичних наук **А. М. Сукало** – про І. Багряного; старший науковий співробітник ІА, кандидат історичних наук **А. І. Шаповал** – про В. М. Перетца.

Значну увагу учасники семінару приділили дослідженню інформаційного потенціалу документних комплексів з історії України, зокрема рукописів XIV–XIX ст., що зберігаються в фондах Інституту рукопису НБУВ. Археографічні відомості про три польські латиномовні актові документи другої половини XIV ст. з коротким коментарем до їхнього змісту подав старший науковий співробітник ІР, кандидат історичних наук **Т. С. Горбач**; основні етапи підготовки наукового анотованого каталогу документальних комплексів актових джерел репрезентувала старший науковий співробітник ІР, кандидат історичних наук **С. В. Сохань**, інформаційний потенціал архівних документів з вивчення діяльності Законодавчої комісії 1767–1768 рр. розкрив старший науковий співробітник відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків, кандидат історичних наук **А. С. Мирончук**, історико-кодікологічний аспект вивчення нотних автографів висвітлив старший науковий співробітник ІР, кандидат філологічних наук **О. А. Іванова**. Наукові дослідження зазначених комплексів документальної історико-культурної спадщини, представленої документами Національного архівного фонду, переважна більшість з яких раніше не були у науковому обігу, виявили значний потенціал для подальшого вивчення.

Загалом, семінар пройшов в атмосфері продуктивного діалогу та плідного обміну думками. Його учасники відзначили актуальність в умовах світової пандемії коронавірусу створення інформаційних систем віддаленого використання архівних документів, довідково-пошукових засобів на джерельні ресурси, що мають не лише меморіальне значення, а й значно розширюють джерельну базу історичних досліджень. Була висловлена спільна думка про необхідність, окрім суто технологічної модернізації засобів архівних установ, подальшого формування стратегічних концептуальних засад, осучаснення методологій наукових досліджень і прак-

тичної роботи в архівній галузі, трансформації архівної сфери України відповідно до вимог цифрового сьогодення. Після завершення роботи семінару усі бажаючі отримали сертифікати учасників Конференції.

Лідія Яременко,

кандидат історичних наук,
директорка Інституту архівознавства НБУВ

Оксана Вербіцька,

кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник ІА НБУВ

Суспільні функції наукометрії

Семінар «Бібліометричні технології та наукометричні дослідження» у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» проходив у дистанційному режимі.

Необхідність оцінювання суспільної ефективності науки виникла одночасно з появою науки. Однак, розроблення теоретико-методологічного базису наукометрії як інструменту надання суспільству інформації про стан науки та її спроможність сприяти розвитку економіки, вирішенню соціальних завдань і сьогодні залишається актуальним.

Обґрунтуванню цього базису присвятили свої виступи завідуючий відділу НБУВ, кандидат технічних наук **Л. Й. Костенко** («Суспільство і наукометрія») і науковий співробітник НБУВ, кандидат наук із соціальних комунікацій **Т. В. Симоненко** («Якісні та кількісні підходи в наукометрії: подолання розриву»). Доповідачі наголосили, що в принципі суспільна функція є конкретизацією призначення соціальної системи й слугує для визначення раціональної організації її практичної діяльності в рамках даної системи. Для встановлення основних суспільних функцій наукометрії дослідниками використано філософські категорії загального, особливого та індивідуального. Такий методологічний підхід дав змогу у 70–80-х роках ХХ ст. розробити логічно обґрунтовану теорію бібліографознавства та виявити відповідні цим категоріям суспільні функції бібліографічної інформації – пошукову, комунікаційну та оцінювальну. Спорідненість бібліографічної й наукометричної проблематики дало змогу визначити основні функції наукометрії шляхом термінологічної конкретизації згаданої тріади функцій бібліографічної інформації. Першу суспільну функцію наукометрії, на переконання науковців, доцільно іменувати науковим декларуванням. Така назва впливає з її основного призначення – інформування суспільства про результати професійної діяльності як вчених, так і наукових колективів. Реалізація наукового декларування забезпечуєть-

ся бібліометричними профілями суб'єктів і об'єктів дослідницької діяльності, представлених у наукометричних платформах.

Другу суспільну функцію наукометрії фахівці назвали функцією кластеризації. Вона спрямована на впорядкування інформації про науковців за певними формальними ознаками для отримання цілісного уявлення про структуру наукового середовища (галузеву, відомчу, географічну тощо). Подібне призначення має комунікативна функція в бібліографії. Оцінювальна функція бібліографічної інформації призначена для розкриття змісту конкретного першоджерела. У випадку наукометрії оцінюванню підлягає результативність дослідницької діяльності вченого чи колективу. Сучасна методологія наукометрії потребує врахування як формальних (кількісних), так і експертних (якісних) оцінок результативності досліджень. Тому цю суспільну функцію доцільно іменувати наукометричною.

Науковці відзначили, що сьогодні спостерігається чітко виражена тенденція, згідно з якою якісні та кількісні підходи в наукометрії працюють значною мірою ізольовано один від одного. Для подолання цього розриву необхідно посилити увагу до теоретико-методологічних засад наукометрії. Аналіз проблем управління наукою доцільно здійснювати з позицій теорії стратегічного менеджменту та природно почати з обговорення місії науки – її призначення. Відповідаючи на це питання, дослідники відразу натраплять на її подвійність. З одного боку, наука покликана відповідати на запити практики, вирішувати завдання, поставлені державою, суспільством. Це – «прикладна наука». З іншого боку, наука повинна виробляти нове знання, виявляти нові закономірності тощо, незалежно від того, чи дає змогу це нове знання отримувати в даний час що-небудь корисне для практики. Ця сторона місії науки – «фундаментальна наука». Під час дискусій про переваги кількісних або якісних критеріїв оцінювання результативності дослідницької діяльності, на думку доповідачів, необхідно змістити акценти. Від критики

сучасної наукометрії слід перейти до обґрунтування нових концептуальних положень і прикладних аспектів її реалізації.

Питання використання в бібліотеках інфометричних технологій порушила у своїй доповіді директор наукової бібліотеки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Мінкультури України, кандидат історичних наук **В. О. Копанєва**. Майбутнє цього наукового напрямку фахівці пов'язують, насамперед, з розвитком методів інтелектуального аналізу інформації, розробленням багатовимірних динамічних моделей наукової та соціальної комунікації. Дотичні до інфометрії бібліометричні та наукометричні дослідження мають надійне теоретичне підґрунтя. Його основу становлять емпірично встановлені закономірності Бредфорда, Лотки і Ципфа. Вони описують відповідно: рангові розподіли статей з певної тематики у множині журналів, вчених за публікаційною активністю і термінів за частотою їх вживання в системі наукових комунікацій. Методи і засоби інфометричних досліджень перебувають на стадії становлення. Авторка наголосила, що для активізації досліджень у цій сфері необхідно проаналізувати інфометричний інструмент, розроблений у бібліотечному проєкті корпорації *Google*. У рамках цього проєкту відскановано понад 25 млн книг зі 100 країн, написаних понад 400 мовами. Наразі цей проєкт має два складники – *eBookstore* (інтернет-магазин електронних книжок) і *Ngram Viewer* (інфометричний інструмент аналізу частоти вживання слів упродовж певного часу у відсканованих книгах). Цей інструмент уможливує аналіз тексту для пошуку кількості будь-яких елементів у тексті. Елементом пошуку може бути що завгодно, включаючи фонему, префікси, фрази і букви. *Ngram Viewer* генерує графік, де представлено частоту використання певної фрази в зібранні книг у хронологічному аспекті. Наразі значна джерельна база бібліотечного проєкту *Google* і наявні функціональні можливості *Ngram Viewer* дають змогу відстежувати динаміку змін терміносистеми науки і на цій основі робити висновки щодо трендів її розвитку.

Заступник директора ННСГБ НААН України, кандидат історичних наук **Л. М. Татарчук** поінформувала учасників семінару про місце і роль Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН у формуванні бібліометричних профілів вчених-аграріїв системи, проаналізувала наукові показники представленості вчених-аграріїв і наукових колективів, періодичних видань мережі НААН у секторальному розрізі інформаційно-аналітичної системи *Google Scholar*. Здійснюваний бібліотекою постійний наукометричний моніторинг результатів діяльності українських вчених-аграріїв у світових наукометричних базах даних та аналіз статистичних відомостей з аграрної тематики дають можливість науковцю зрозуміти, в якому напрямі рухаються сучасні розвідки, спрогнозувати та долучитися до світового наукового товариства для вивчення певної проблематики, а також сприяють

підвищенню ефективності діяльності наукової спільноти та позиціонування аграрної науки в міжнародно-науково-освітньому просторі.

Науковим співробітником НБУВ **О. І. Жабіним** були розглянуті аналітичні додатки наукометричних платформ *Scopus* і *Web of Science*. Так склалося, відзначив науковець, що сьогодні сумарні рейтингові бібліографічні показники публікаційної активності за звітами дослідницької роботи викликають інтерес, головним чином, у впливових керівників різних рангів не тільки з наукової, але й з прагматичної точки зору – підвищення показників публікаційної активності інституцій. Так, в Україні при оцінюванні наукової діяльності перевага надається тим установам, у яких більша публікаційна представленість у зазначених наукометричних базах. Крім того, для отримання повної та прозорої картини при оцінці стану дослідницьких процесів та їх подальшої перспективності доцільно використовувати аналітичні додатки *InSite* від *Web of Science* та *SciVal* від *Scopus*.

На бібліометричних аспектах медичної науки в коронавірусний період зосередила свою дослідницьку увагу провідний редактор НБУВ **А. Ю. Кубко**. Вона наголосила, що критичні навантаження, прикладом яких є спалахи інфекційних хвороб, вже давно дають фахівцям з наукометрії краще зрозуміти та обчислити тенденції, за якими окремі галузі науки реагують на поставлені перед ними завдання. Епідемії лихоманки Ебола, грипу H1N1, коронавірусних хвороб SARS і MERS та вірусу Зіка дозволили з'ясувати та дослідити тенденції при дослідженнях спалахів, участь різних організацій, установ у цій роботі, а також виокремити способи виявлення досліджень у галузі охорони здоров'я. Щодо виявлення установ, які максимально реагують на медичний виклик, то тут мали місце певні недоліки, пов'язані з тим, що спалахи останніх двадцяти років не були пандемічними, а виявлені тенденції більшою мірою відображали реакцію наукового товариства найбільш постраждалих регіонів. Через пандемічність хвороба COVID-19 дає змогу більш чітко обчислити цей тренд та інші особливості реакції академічної спільноти. На сьогодні, зазначила доповідачка, виявлено такі тенденції: безпрецедентне збільшення обсягу досліджень даної проблематики; зростання індексів цитування провідних вчених, які працюють в галузях біології, генетики, інфекційних хвороб, анестезіології, інтенсивних станів, фармакології тощо; «запізнення» традиційних індексів цитування та невідповідність кількості цитувань важливості дослідження через недостатнє охоплення препринтів; високий ступінь зв'язку між статтями, що публікуються в соціальних мережах, та кількістю цитат; важливість використання альтернатив у дослідженнях, де необхідно швидко виокремити найактуальніші документи. Таким чином, подальші спостереження за коронавірусною хворобою COVID-19 дадуть змогу фахівцям з наукометрії та бібліометрії більш чітко ви-

раховувати тренди академічної відповіді на критичні навантаження загалом, адекватно оцінити ефективність зусиль окремих установ медичної галузі, а також виявити недоліки вже існуючих інструментів наукометрії та напрями їх удосконалення.

Сучасні тенденції використання бібліометричних технологій у бібліотеках Європи охарактеризував **А. О. Жабін**. На основі проведеного ним аналізу зроблено висновок: наукометричні дослідження поступово переходять від бажаних до необхідних та обов'язкових інструментів при формуванні в європейських країнах оцінок результативності досліджень, а бібліотека виступає нейтральною стороною при формуванні рейтингів. Крім того, у багатьох країнах Європи бібліометричні показники стали справляти вплив на формування та розподіл бюджетів.

Враховуючи актуальність наукометричної проблематики, учасники семінару одностайно підтримали пропозицію підготувати підручник з наукометрії для закладів вищої освіти і організувати викладання навчаль-

них курсів з цієї дисципліни магістрам, аспірантам і докторантам усіх спеціальностей.

Матеріали семінару свідчать, що сутність наукометрії слід визначати не аксіоматично (як це первісно зробив В. В. Налімов), а на базі визначення її основних суспільних функцій. Сучасні напрацювання теоретичної бази наукометрії дають підстави стверджувати, що до таких функцій слід віднести функції наукового декларування, кластеризації та оцінювання. Перша з них призначена для надання суспільству цілісної інформації про наявні в системі наукових комунікацій напрацювання вчених і колективів, друга – для висвітлення галузевої, відомчої та територіальної структури науки, а третя – слугує джерельною базою для експертного оцінювання результативності дослідницької діяльності.

Леонід Костенко,
завідувач відділу НБУВ,
кандидат технічних наук
Олександр Жабін,
науковий співробітник НБУВ

Міжнародний стандарт каталогізації «Опис та доступ до ресурсу»: перші результати впровадження у бібліотеках України

6 жовтня 2020 р. у рамках Міжнародної наукової конференції Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» під керівництвом доктора історичних наук Н. В. Стрішенець відбувся семінар «Міжнародний стандарт каталогізації «Опис та доступ до ресурсу»: перші результати впровадження у бібліотеках України». Проходив він у форматі Zoom.

На семінар, окрім доповідачів, зареєструвалося 34 учасники з усієї України. Зокрема, це фахівці Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, Одеської національної наукової бібліотеки, Національної наукової медичної бібліотеки, Книжкової палати України, Державної бібліотеки України для юнацтва, Львівської обласної бібліотеки для дітей, співробітники наукових бібліотек університетів: Східноєвропейського національного імені Лесі Українки, Київського імені Бориса Грінченка, Львівської політехніки, Національної музичної академії, Українського католицького університету, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Одеської юридичної академії, Львівського медичного університету ім. Данила Галицького, Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, Львівського національного університету імені І. Франка.

У доповіді провідного наукового співробітника НБУВ, доктора історичних наук **Н. В. Стрішенець** йшлося про розвиток стандарту «Опис та доступ до ресурсу»

(«Resource Description and Access», RDA), про нову версію RDA3R та її особливості. Доповідачка зробила огляд стану впровадження RDA у бібліотеках Європи. Вона зосередилася, насамперед, на досвіді німецькомовних країн (DACH) і країн Балтії. Досвід останніх – найближчий для українських реалій, адже ці країни також вийшли з радянського минулого. Н. В. Стрішенець продемонструвала на слайдах можливості каталожного опису відповідно до нового стандарту.

Головний бібліотекар Науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» **І. М. Баньковська** ознайомила учасників семінару з Бібліотечною еталонною моделлю IFLA (IFLA LRM), яка є основою сучасних правил каталогізації. Вона акцентувала увагу присутніх на особливостях термінології Бібліотечної моделі, яка виходить далеко за рамки традиційної, звичної, для фахівців. Доповідачка поінформувала аудиторію про завершення своєї роботи над українським перекладом складного, великого за обсягом документа, яким є міжнародний стандарт каталогізації «Опис та доступ до ресурсу».

Головний бібліотекар Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого, кандидат історичних наук **І. П. Антоненко** і завідувач відділу лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем цієї ж бібліотеки, кандидат історичних наук **О. Г. Кириленко** свою спільну доповідь присвятили такій засадничій

темі процесу сучасної каталогізації, як авторитетний контроль. Досвід зарубіжних країн свідчить, що однією з перших передумов переходу на RDA є впровадження авторитетного контролю, який має відповідати вимогам цього стандарту. Важливо, що напрацювання доповідачів – авторитетний файл – розміщено на сайті Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого і з ним можуть ознайомитися усі фахівці.

Керівник компанії «Biblio.center» зі Львова **І. І. Огура** ознайомив учасників семінару з можливостями інтегрованої бібліотечної системи Koha, зокрема, її відповідності вимогам RDA. Демонструвати особливості введення бібліографічних записів доповідачу допомагали молоді співробітники Львівської політехніки. І. І. Огура поділився своїм успішним досвідом співпраці з OCLC щодо можливості використання їхнього файлу авторитетних даних. Доповідач висловив жаль, що в OCLC досі не представлена жодна з Національних бібліотек України, хоча участь у створенні WorldCat беруть 120 країн.

Завідувачка сектору редагування Науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» **О. Малецька** розповіла про роботу свого підрозділу з впро-

вадження RDA у бібліотеці КПІ. Зокрема, вона поділилася досвідом вирішення складних питань, що неминуче постають, поінформувала про організацію навчання каталогізаторів як обов'язкову умову успішності процесу впровадження RDA.

Науковий співробітник НБУВ, кандидат наук з соціальних комунікацій **О. Л. Сокур** доповіла про стан програмно-технологічного забезпечення бібліотек наукових установ НАН України, їх матеріально-технічну базу, укомплектування кадрами. Розкрила потенційні можливості впровадження в академічних бібліотеках сучасних технологій, зокрема, нового стандарту RDA.

В обговоренні порушених під час роботи семінару питань активну участь взяла заступник директора Книжкової палати України імені І. Федорова **Г. Гуцол**.

Кожна з виголошених доповідей викликала в аудиторії цілу низку питань, до обговорення яких активно долучалися майже всі учасники семінару. Сподіватимемося, що ця зустріч фахівців сприятиме поширенню знань про сучасні бібліотечно-інформаційні технології, за якими працюють бібліотеки Європи.

Надія Стрішенець,
провідний науковий співробітник НБУВ,
доктор історичних наук

Показник змісту журналу «Бібліотечний вісник» за 2020 рік

СТАТТІ				
Онищенко О. Адаптація бібліотек до «життя в цифрі»	№ 1	3–8		
Вергунов В. Оцифрування бібліотечного фонду Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України – пріоритетний напрям його збереження та репрезентації	№ 1	9–13		
Плахтій А. Бібліотечно–інформаційний супровід електронного урядування: українська практика	№ 1	14–22		
Дуднік О. Бібліографічні посібники з історії Соборності України: проблеми укладання	№ 1	23–32		
Самохіна Н., Кудименко Л., Мартинюк О. Бібліотечна фахова періодика України в цифрових наукових комунікаціях	№ 1	33–39		
Федушко С., Сєров Ю. Е–бібліотеки Канади і Словенії	№ 2	3–9		
Гах І. Перспективи розвитку мультимедійних технологій у бібліотечних мережах	№ 2	10–16		
Дуднік О. Бібліографічна винниченкіана (XX – початок XXI ст.)	№ 2	17–29		
Соколов В. Діяльність Центральної польської державної бібліотеки у Києві (1925–1937)	№ 2	30–40		
Галицька С., Орщина Н. Актуалізація рубрик тематичного навігатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	№ 4	3–8		
Косенко О., Шекера П. Ретрокаталогізація журналів та продовжуваних видань у підшивках ретроспективної частини фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	№ 4	9–16		
Прокопенко Л. Бібліотечний туризм: визначення поняття	№ 4	17–24		
Колоскова Г. Фонд головної бібліотеки регіону: історія становлення та розвитку	№ 4	25–32		
Соколов В. Формування мережі хат-читалень і сельбудів в Україні (1920–1930–ті рр.)	№ 4	33–44		
Супронюк О. Рецепція творчого спадку М. Гоголя у працях славистів і дослідників українського зарубіжжя (за матеріалами фонду відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)	№ 4	45–55		
Прокопенко Л. Поточна національна бібліографія Швеції XIX–XXI ст.: від каталогізації до «каталінкізації»	№ 5	3–13		
Галицька С. Тематичний пошук у каталогах національних бібліотек: досвід країн Балтії	№ 5	14–20		
Мельничук В., Романчук М., Уваров Ю. Старовинні картографічні документи в освітніх заходах бібліотеки	№ 5	21–27		
Медведь М., Мельник Л. Витоки та перші роки становлення найбільшої освітянської бібліотеки Закарпаття (1945–1947)	№ 5	28–37		
Дзира О. Вищі навчальні заклади діаспори Канади як засіб збереження національної ідентичності (1918–1939)	№ 5	38–44		
Онищенко О. Піднесення рівня інформаційної грамотності – пріоритетне завдання сучасних бібліотек	№ 6	3–6		
Петров В., Крючин А., Лобузін К., Гарагуля С., Балагура І., Мініна Н. Технологія формування реферативної бази даних «Україніка наукова»: наукометричний потенціал	№ 6	7–14		
Кубко А. Наукометричний вимір епідемії. Частина перша. Світові тренди доковідних часів	№ 6	15–19		
Соколов В. Трансформація хат-читалень в Україні у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр.	№ 6	20–33		
Ціборовська-Римарович І. Протомедик Королівства Галичини і Лодомерії Андрій Крупинський: діяльність і друковані праці	№ 6	34–38		
НАУКОВО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ				
Вакаренко О. Забезпечення системного входження науково-видавничої діяльності НАН України до цифрових наукових комунікацій	№ 6	39–43		

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ БІБЛІОТЕЦІ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА – 215 РОКІВ**

Журавльова І. Інформаційний простір у сучасній університетській бібліотеці	№ 3	3–9
Гужва А. Стратегії комплектування: виклики цифрової доби	№ 3	10–13
Бабічева О. «Електронний архів періодичних видань Karazin.Back2News»: перший досвід створення відкритих повнотекстових ресурсів у вітчизняних бібліотеках	№ 3	14–17
Боброва М. Кононенко І. Перший бібліотекар університетської книгозбірні	№ 3	18–22
Гребінєва Г. Авторство і псевдонім: у пошуках правди (евристичний метод дослідження)	№ 3	23–28
Мохонько В. Спадщина Івана Світличного у фондах Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна	№ 3	29–32
Давидова А., Штан Г. Формування навичок та вмінь з інформаційної грамотності у користувачів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна	№ 3	33–38
Полякова Ю. Співпраця бібліотекарів з видавництвами, авторами	№ 3	39–41
Байрамова Г., Малиновська В. Коли бібліотека стає територією натхнення	№ 3	42–44
Журавльова О. Школярі XXI століття у бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна	№ 3	45–47
Лискова К. «Вікно в Америку» – простір можливостей: проект співпраці Центральної наукової бібліотеки ХНУ імені В. Н. Каразіна і Посольства США в Україні	№ 3	48–49
Павловська М. Професійні контакти бібліотекарів Кракова, Катовице, Харкова: соціокультурний аспект	№ 3	50–54
Лазаренко Н. «Бібліотекар року» – професійний конкурс бібліотечних інновацій	№ 3	55–56

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

Пономаренко Л. Бібліографічні виміри освіти Рец. на кн.: Бібліографічні показники у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : 37 Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2019. 98 с. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/Bibliographic_indexes_in_the_fund_DNPB_2019.pdf	№ 1	43–44
Гранчак Т. Шкільна бібліотека – провідний інформаційний осередок Нової української школи Рец. на кн.: Сучасна шкільна бібліотека: організація роботи : практич. посіб. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2019. 359 с.	№ 2	41–42
Рубан А. Бібліографічний посібник для бібліотекарів закладів освіти Рец. на кн.: Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства : наук.-допом. бібліогр. покажч. для б-к закл. заг. серед., проф.-техн., вищої освіти. Вип. 4 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : [б. в.], 2019. 500 с.	№ 2	43–45
Воскобойнікова-Гузєва О., Нова парадигма взаємодії бібліотеки і науки у цифрову епоху Рец. на кн.: Копанєва В. О. Бібліотека в середовищі цифрової науки: системно-інтеграційна взаємодія : монографія / наук. ред. О. С. Онищенко. Київ : Ліра-К, 2020. 316 с.	№ 5	45–48
Шумілова А., Дуднік О. Метабібліографічний посібник «Показники змісту українських часописів у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» Рец. на кн.: Показники змісту українських часописів у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : метабібліогр. посіб. / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського ; уклад. : Т. В. Добко, В. А. Шкаріна, В. Ю. Радченко ; вступ. ст. Т. В. Добко, В. А. Шкаріної ; наук. ред. Т. В. Добко. Київ, 2019. 211 с.	№ 5	49–51
Кунанець Н. Документознавчі засади розвитку соціокомунікаційного простору культури України Рец. на кн.: Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні : монографія. Київ : НАКККіМ, 2020. 352 с.	№ 5	52–53

ЮВІЛЕЇ БІБЛІОТЕК		Всесвітня акція Safer Internet Day	№ 2	48–49	
Ковальчук Г. 200-річчя бібліотеки Київської духовної академії	№ 1	40–42	EURIG2020: Щорічна конференція Європейської групи RDA	№ 5	54–56
ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ		Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно- інформаційного потенціалу в умовах цифровізації»	№ 6	44–62	
Книгознавчі читання, присвячені 200-річчю заснування бібліотеки Київської духовної академії	№ 1	45–46	ВІДДАНИСТЬ НАУЦІ		
V Краєзнавчі читання пам'яті Петра Тронька. Всеукраїнська науково-практична конференція «Участь бібліотек у збереженні культурної спадщини та відновленні історичної пам'яті народу»	№ 1	46–48	Любов Андріївна Дубровіна – дослідниця рукописної та книжкової спадщини, організатор науки	№ 4	56–68
П'яті бібліотекознавчі студії, присвячені пам'яті професора Михайла Семеновича Слободяника	№ 2	46–47	ВІДДАНИСТЬ ПРОФЕСІЇ		
			Катерина Ієронімівна (Єронімівна) Скокан – бібліограф українського письменства	№ 2	50–52

Index of Contents of the Journal «Bibliotechnyi visnyk» for 2020

ARTICLES

<p>Onyshchenko O. Adaptation of Libraries to «Life in Digits» № 1 3–8</p> <p>Verhunov V. The Digitalization of the Library Fund of the National Agricultural Scientific Library of the NAAS of Ukraine – the Priority Area of Its Storage and Representation № 1 9–13</p> <p>Plakhtii A. Library Services of E-Government: Ukrainian Experience № 1 14–22</p> <p>Dudnik O. Bibliographic Manuals From the History of the Unity of Ukrainian: the Problems of Conclude № 1 23–32</p> <p>Samokhina N., Kudymenko L., Martyniuk O. Ukrainian Library Professional Periodicals in the Digital Scientific Communications № 1 33–39</p> <p>Fedushko S., Serov Yu. E-libraries in Canada and Slovenia № 2 3–9</p> <p>Hakh I. Prospects for the Development of Multimedia Technologies in Library Networks № 2 10–16</p> <p>Dudnik O. Bibliographical Vynnychenkiana (XX – beginning of XXI century) № 2 17–29</p> <p>Sokolov V. Activities of the Central Polish State Library in Kyiv (1925–1937) № 2 30–40</p> <p>Halytska S., Orieshyna N. Updating the Headings of the Thematic Navigator of Vernadsky National Library of Ukraine № 4 3–8</p> <p>Kosenko O., Shekera P. Retro-Cataloging of Journals and Continuing Editions in the Files of the Retrospective Part of the Fund of Vernadsky National Library of Ukraine № 4 9–16</p> <p>Prokopenko L. Library Tourism: to Define the Essence of Concept № 4 17–24</p> <p>Koloskova H. Fund of the Main Library of Region: History of Formation and Development № 4 25–32</p> <p>Sokolov V. Formation of a Network of Reading Rooms and «Peasant Houses» in Ukraine in 1920–1930's. № 4 33–44</p> <p>Suproniuk O. Reception of Hohol's Creative Heritage in the Works of Slavists and Researchers of Ukrainian Abroad (Based on the Materials of the Fund of the Department of Foreign Ukrainian of Vernadsky National Library of Ukraine) № 4 45–55</p>	<p>Prokopenko L. The Current National Bibliography of Sweden XIX-XXI Centuries: from Cataloging to «Catalinking» № 5 3–13</p> <p>Halytska S. Thematic Search in National Libraries Catalogs: Experience of Baltic States № 5 14–20</p> <p>Melnychuk V., Romanchuk M., Uvarov Yu. Ancient Cartographic Documents in Educational Activities for Library Readers № 5 21–27</p> <p>Medved M., Melnyk L. Origin and Early Years of the Largest Educational Library of Transcarpathia Formation (1945–1947) № 5 28–37</p> <p>Dzyra O. The Higher Educational Institutions of the Diaspora of Canada as a Mean of Preservation of National Identity (1918–1939) № 5 38–44</p> <p>Onyshchenko O. The advance of information literacy – foreground task of contemporary libraries № 6 3–6</p> <p>Petrov V., Kriuchyn A., Lobuzina K., Harahulia S., Balahura I., Minina N. Technology of Forming an Abstract Database «Ukrainika Scientific»: Scientometric Potential № 6 7–14</p> <p>Kubko A. Scientometric Dimensions of Epidemic. Part One. World Trends of Pre-covid-19 Era № 6 15–19</p> <p>Sokolov V. Transformation of reading houses in Ukraine in the second half of the 1940s – first half of the 1960s № 6 20–33</p> <p>Tsiborovska-Rymarovych I. Head Physician of the Kingdom of Galicia and Lodomeria Andrew Krupinski: His Professional Activity and Published № 6 34–38</p>
<p>SCIENTIFIC AND PUBLISHING ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF DIGITAL SCIENTIFIC COMMUNICATIONS</p>	
<p>Vakarenko O. Ensuring the Systematic Entry of Scientific and Publishing Activities of NAS of Ukraine Into Digital Scientific Communications № 6 39–43</p>	
<p>215 YEARS OF CENTRAL SCIENTIFIC LIBRARY OF V. N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY</p>	
<p>Zhuravliova I. Informative Space in the Modern University Library № 3 3–9</p>	

Huzhva A. Acquisition Strategies: Challenges of Digital Age	№ 3	10–13	Book rev.: Bibliografichni pokazhchyky u fondi Derzhavnoi naukovo-pedahohichnoi biblioteky Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho : 37 Osvita. Vykhovannia. Navchannia. Dozwillia : nauk.-dopom. bibliohr. pokazhch. / NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho. Kyiv, 2019. 98 c. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/Bibliographic_indexes_in_the_fund_DNPB_2019.pdf	№ 1	43–44
Babicheva O. «Electronic Archive of Periodicals Karazin.Back2News»: First Experience Developing Open Full-Text Resources in Domestic Libraries	№ 3	14–17			
Bobrova M., Kononenko I. The First Librarian of the University Library	№ 3	18–22	Hranchak T. School Library is the Leading Information Center of the New Ukrainian school		
Hrebniava H. Authorship and Pseudonym: Searching the Truth (Heuristic Research Method)	№ 3	23–28	Book rev.: Suchasna shkilna biblioteka: organizatsiia roboty : prakt. posib. / NAPN Ukrainy, Derzh. nauk.-ped. b-ka Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho. Kyiv, 2019. 359 s.	№ 2	41–42
Mokhonko V. Ivan Svitlychnyi's Heritage in the Funds of the Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University	№ 3	29–32	Ruban A. Bibliographic Guide for Librarians of Educational Institutions		
Davydova A., Shtan H. Development of the Information Literacy Competences and Skills for the Users of the Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University	№ 3	33–38	Book rev.: Biblioteka navchalnoho zakladu v konteksti informatyzatsii suspilstva : nauk.-dopom. bibliogr. pokazhch. dla b-k zakl. zah. sered., prof.-tekh., vyshchoi osvity. Vyp. 4 / NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho. Kyiv : [b. v.], 2019. 500 s.	№ 2	43–45
Poliakova Yu. Cooperation Bibliographers with Publishing Houses and Authors	№ 3	39–41	Voskoboinikova-Huzieva O. A. New Paradigm of the Interaction of Library and Science in the Digital Age		
Bairamova K., Malynovska V. When the Library Becomes a Territory of Inspiration	№ 3	42–44	Book rev.: Kopaneva V. O. Biblioteka v seredovyskhi tsyfrovoy nauki: systemno-intehratsiina vzaiemodiia : monohrafiia / nauk. red. O. S. Onyshchenko. Kyiv : Lira-K, 2020. 316 s.	№ 5	45–48
Zhuravliova O. Schoolchildren of the 21 century in the Library of V. N. Karazin Kharkiv National University	№ 3	45–47	Shumilova A., Dudnik O. Metabibliographic Manual "Indexes of the Content of Ukrainian Journals in the Funds of the Vernadsky National Library of Ukraine"		
Lyskova K. «Window to America Centr» – Space of Opportunities: a Project of Partnership Between the Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University and the U. S. Embassy in Ukraine	№ 3	48–19	Book rev.: Pokazhchyky zmistu ukrainskykh chasopysiv u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : metabibliohr. posib. / NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho ; ukklad. : T. V. Dobko, V. A. Shkarina, V. Yu. Radchenko ; vstup. st. T. V. Dobko, V. A. Shkarinoy ; nauk. red. T. V. Dobko. Kyiv, 2019. 211 s.	№ 5	49–51
Pawiorska M. Professional Contacts of Librarians from Krakow, Katowice, Kharkiv: Sociocultural Aspect	№ 3	50–54	Kunanets N. Documentary Principles of Development of Socio-Communicative Space of Culture of Ukraine		
Lazarenko N. «Librarian of the Year» is a Professional Competition for Library Innovation	№ 3	55–56	Book rev.: Dobrovolska V. V. Informatyino-dokumentatsiine zabezpechennia rozvytku sotsiokomunikatsiinoho prostoru kultury v Ukraini : monohrafiia. Kyiv : NAKKKIM, 2020. 352 c.	№ 5	52–53
REVIEWS					
Ponomarenko L. Bibliographic Dimensions of Education					

JUBILEE OF LIBRARIES

Kovalchuk H. 200th Anniversary
of the Library of the Kyiv Theological
Academy № 1 40–42

CRONICLE OF SCIENTIFIC EVENTS

Book Readings to the 200th Anniversary
of the Library's Creation
of Kyiv Theological Academy № 1 45–46

V Local Lore Readings in Memory
of Petro Tronko. All-Ukrainian
Scientific and Practical Conference
«Participation of Libraries
in the Preservation
of Cultural Heritage and Restoring
People's Historical Memory» № 1 46–48

Five Library Studies Dedicated
to the Memory of Professor
Mykhailo Semenovych Slobodanyk № 2 46–47

World Action Safer Internet Day № 2 48–49

EURIG2020: Annual Conference
of the EUROPEAN RDA INTEREST
GROUP № 5 54–56

International Scientific Conference
«Library. Science. Communication.
Development of Library and Information
Potential in the Context
of Digitalization» № 6 44–62

DEVOTION TO SCIENCE

Onyshchenko O. Liubov Andriivna
Dubrovina – Researcher
of Manuscript and Book Heritage,
Organizer of Science № 4 56–68

DEVOTION TO PROFESSION

Kateryna Iieronimivna (Yeronimivna)
Skokan – Bibliographer
of Ukrainian Literature № 2 50–52